

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Факультэт інфармацыйна-дакументных камунікацый
Кафедра гісторыка-культурнай спадчыны

УЗГОДНЕНА

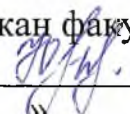
Загалоўчык кафедры

Д.В.Герасіме́нак

« » 2024г.

УЗГОДНЕНА

Дэкан факультэта

Ю.М. Галкоўская

« » 2024 г.

ВУЧЭБНА – МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

для спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-
культурнай спадчыны

Складальнік: А.Я. Паўлава дацэнт кафедры гісторыка-культурнай спадчыны,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Разгледжаны і зацверджаны на пасяджэнні Савета факультэта інфармацыйна-
дакументных камунікацый «19» красавіка 2024 г., пратакол №

Рэцэнзенты:

Навуковы савет установы «Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва»

Бяляўскі А.М., дацэнт кафедры крыніцазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Разгледжаны і абмеркаваны на паседжанні кафедры гісторыка-культурнай спадчыны (пратакол ад 28 сакавіка 2024 г. №8)

ЗМЕСТ

1 ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА.....	5
2 ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	11
2.1 План-конспект лекцый.....	11
2.2. Лекцыя “Адкрытыя лісты як комплексныя крыніцы”	29
3 ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	45
3.1 Семінарскі занятак 1 Фарміраванне і развіццё крыніцазнаўства	45
3.2 Семінарскі занятак 2 Метады вывучэння гістарычных крыніц.....	47
3.3 Семінарскі занятак 3 Класіфікацыя гістарычных крыніц.....	48
3.4 Семінарскі занятак 4 Выяўленчыя і рэчавыя крыніцы	49
3.5 Семінарскі занятак 5 Крыніцазнаўчая эўрыстыка	50
3.6 Семінарскі занятак 6 Даследаванне паходжання гістарычнай крыніцы.....	52
3.7 Семінарскі занятак 7 Вывучэнне тэксту крыніцы	57
3.8 Семінарскі занятак 8 Сапраўдныя і падрабленныя крыніцы	58
3.9 Семінарскі занятак 9 Заканадаўчыя крыніцы па гісторыі Беларусі найноўшага часу, іх класіфікацыя. Заканадаўства БССР і Рэспублікі Беларусь	59
3.10 Семінарскі занятак 10 Арганізацыя дзяржаўнага прававодства ў ВКЛ. “Літоўская Метрыка” як гістарычныя крыніцы	61
3.11 Семінарскі занятак 11 Матэрыялы статыстычнага характару і статыстычныя.....	62
3.12 Семінарскі занятак 12 Летапісы і хронікі як гістарычныя крыніцы	63
3.13 Семінарскі занятак 13 Гісторыка-мемуарныя крыніцы па гісторыі Беларусі	65
3.14 Семінарскі занятак 14 Эпістальныя крыніцы, літаратура і публіцыстыка	67
4 РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЯ ВЕДАЎ.....	75
4.1 Заданні для самастойнай работы студэнтаў	76
4.2 Тэставыя пытанні	79

4.3.Пытанні да заліку.....	87
4.4. Пытанні да экзамена	89
5 ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ.....	92
5.1. Вучэбная праграма.....	92
5.1 Тэматычны план (дзённае навучанне).....	128
5.2 Асноўная літаратура.....	131
5.3 Дадатковая літаратура.....	131
5.4. Публікацыі крыніц	136
5.5. Дадатак	
Дакументы фонда Рэспубліканскай рады грамадскага аб'яднання "Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры" як крыніца па вывучэнню дзейнасці па захаванню і актуалізацыі гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі ў 1960-1990-я гады	140
Матэрыялы выбітных мінчан, дзеячоў культуры Беларусі, у фондах Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва.....	151

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбна-метадычны комплекс па дысцыпліне “Крыніцазнаўства” прызначана для студэнтаў спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па профілях). Вучэбная-метадычны комплекс падрыхтаваны на аснове вучэбнай праграмы “Крыніцазнаўства”, вучэбнага плана ўстанова вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па профілях). Рэгістрацыйны нумар 6-05-03-29/23 вуч.ад 15.02.2023 г.

Значная колькасць экспанатаў сучасных музеяў адначасова з’яўляюцца гістарычнымі крыніцамі. Аснову навукова-фондавай работы і краязнаўчых даследаванняў складае вывучэнне гістарычных крыніц, якія утрымліваюць інфармацыю аб падзеях, з’явах і асобах мінулага чалавечага грамадства. Тэарэтычнае крыніцазнаўства з’яўляецца фундаментам для асноўных і спецыяльных музеязнаўчых вучэбных дысцыплін і абавязковым элементам базавага блока музеязнаўчай адукацыі.

Прадметам вучэбнай дысцыпліны «Крыніцазнаўства» з’яўляюцца асноўныя тыпы і віды гістарычных крыніц па гісторыі Беларусі, гісторыя іх вывучэння, метады крыніцазнаўства ў кантэксце музейнай і краязнаўчай дзейнасці.

Праграма вучэбнай дысцыпліны «Крыніцазнаўства» распрацавана з улікам пастаўленых задач, узгоднена з праграмамі вучэбных дысцыплін «Гісторыя Беларусі», «Гісторыя матэрыяльнай культуры», «Археалогія», «Геральдыка», «Сфрагістыка», «Храналогія» і інш.

Мэта вучэбнай дысцыпліны — засваенне студэнтамі ведаў аб крыніцах і метадах іх вывучэння, фарміраванне навыкаў, неабходных спецыялісту для работы ва ўмовах музея.

Задачы вучэбнай дысцыпліны:

- сфарміраваць уяўленне аб крыніцы як феномене культуры і крыніцазнаўстве як асобым метадае засваення рэальнага свету;
- сфарміраваць уяўленне аб гісторыі развіцця корпусу гістарычных крыніц;
- раскрыць агульных тэндэнцый і спецыфікі развіцця крыніцазнаўства ў XIX – XXI стст.;
- сфарміраваць прафесійныя навыкі і ўменні даследавання розных відаў і тыпаў крыніц;
- сфарміраваць навукі для практычнага ўкаранення атрыманых студэнтамі ведаў у іх прафесійнай дзейнасці і ў іншых сферах сацыяльнай актыўнасці для аналізу сучаснасці і прагназавання перспектывы будучага развіцця.

У адпаведнасці з адукацыйным стандартам вышэйшай адукацыі I ступені па спецыяльнасці для спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па напрамках) асноўнымі мэтамі прафесійнай падрыхтоўкі студэнтаў выступаюць фарміраванне і развіццё сацыяльна-асобасных кампетэнцый, заснаваных на гуманітарных ведах, эмацыянальна-каштоўнасным і сацыяльна-творчым вопыце, якія забяспечваюць рашэнне і выкананне грамадзянскіх, сацыяльна-прафесійных, асобасных задач і функцый.

Зместам вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” прадугледжана фарміраванне наступных спецыяльных кампетэнцый у адпаведнасці з адукацыйным стандартам вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па профілях):

СК-4 Выкарыстоўваць метады і дасягненні археалогіі, рэлігійных і спецыяльных гістарычных дысцыплін для выяўлення, крытычнага аналізу і інтэрпрэтацыі музейных крыніц, вызначэння агульнага і асаблівага ў развіцці сусветных рэлігій.

СК-5 Характарызаваць матэрыяльную культуру і мастацтва Беларусі, этапы і заканамернасці іх развіцця, уяўляць і характарызаваць нацыянальную

своеасаблівасць беларускай культуры ў кантэксце агульнасусветных мастацкіх працэсаў.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” студэнты павінны *ведаць*:

- сучасную сацыякультурную канцэпцыю гістарычнай крыніцы, яе сацыякультурнае і інфармацыйнае вызначэнне; прадмет і задачы крыніцазнаўства, тыповыя і відавочныя класіфікацыі крыніц;

- працэс фарміравання і развіцця корпуса крыніц па гісторыі Беларусі ;

- агульную методыку даследчай працы з крыніцамі: пошук і высвятленне крыніц, задачы крыніцазнаўчага аналізу, устанаўленне асаблівасцей крыніц, высвятленне знешніх адметнасцей, вызначэнне паходжання, тлумачэнне тэксту, высвятленне яго верагоднасці, рэпрэзентатыўнасці інфармацыі крыніц, навуковай значнасці і прыемаў апрацоўкі даных;

- азначэнне і агульную характарыстыку гістарычных крыніц, разнавіднасці, галоўныя помнікі, іх публікацыі, гісторыка-фактычны змест, верагоднасць інфармацыі, навуковую каштоўнасць і методыкі аналізу і апрацоўкі даных асноўных відаў пісьмовых крыніц: летапісаў, дакументаў заканадаўства, актаў, справаводчай дакументацыі, статыстыкі, літаратурных помнікаў, публіцыстыкі і крыніц асабістага паходжання;

- асаблівасці даследавання гістарычных крыніц у навукова-фондавай рабоце музея.

Студэнты павінны *ўмець*:

- адшукваць апублікаваныя і неапублікаваныя пісьмовыя крыніцы і фарміраваць прадстаўнічую базу крыніц, неабходную для вывучэння выбранай навукова-даследчай тэмы і вырашэння яе праблем;

- знаходзіць рэчавыя, выяўленчыя і іншыя крыніцы, якія складаюць гісторыка-культурную спадчыну Беларусі;

- правільна класіфікаваць і сістэматызаваць знойдзеныя і адабраныя для крыніцазнаўчых даследаванняў крыніцы;

- праводзіць метадычна граматы крыніцазнаўчы аналіз дадзеных крыніц наконт іх верагоднасці, паўнаты, прадстаўнічасці, навуковай каштоўнасці і правільную апрацоўку крыніц карэктнымі метадамі, якія адпавядаюць сутнасці даследуемай праблемы, зместу і форме інфармацыі.

- выкарыстоўваць атрыманыя з розных крыніц данныя і комплексна і крытычна іх аналізаваць – у взаемнай праверцы і дапаўненні;

- стылістычна правільна, лагічна і абгрунтавана аналізаваць атрыманыя вынікі крыніцазнаўчай працы;

- правільна афармляць бібліяграфічнае апісанне крыніц .

Для кіравання адукацыйным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынжавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай работы, вучэбна-метадычныя комплексы. У практыку семінарскіх заняткаў мэтазгодна ўкараняць метадыку актыўнага навучання, дыскусійныя формы.

Структураванне зместу вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” ажыццяўляецца пры дапамозе вылучэння ў ім узбуджальных дыдактычных адзінак (раздзелаў, тэм). У межах вывучэння дысцыпліны прадугледжаны наступныя віды заняткаў: лекцыі, семінарскія заняткі, самастойная работа студэнтаў. Вучэбнай дысцыплінай прадугледжана наведванне Музея кнігі, практычныя заняткі ў Нацыянальнай бібліятэцы і архіўных установах Рэспублікі Беларусь (БДАМЛІМ, БДАНТД, БДАКФФД).

Дысцыпліна “Крыніцазнаўства” вывучаецца студэнтамі ў 3-4 семестрах. У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” усяго прадугледжана 190 гадзін, з іх 94 – аўдыторныя заняткі. Прыкладнае размеркаванне аўдыторных гадзін па відах заняткаў: лекцыі - 58, семінарскія заняткі - 36. Форма бягучай атэстацыі – вуснае апытанне. Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – залік, экзамен.

Рэкамендуемыя метады (тэхналогіі) навучання

Да эфектыўных педагагічных тэхналогій і метадык, якія садзейнічаюць далучэнню студэнтаў да пошуку і выкарыстання ведаў, набыццю вопыту самастойнага вырашэння задач адносяцца:

- гісторыка-тэматычны падыход;
- тэхналогіі праблемна-модульнага навучання;
- тэхналогіі вучэбна-даследчай дзейнасці;
- камунікатыўныя тэхналогіі;
- метады аналізу канкрэтных сітуацый.

Для кіравання адукацыйным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынжавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай работы, вучэбна-метадычныя комплексы. У практыку семінарскіх заняткаў мэтазгодна ўкараняць метадыку актыўнага навучання, дыскусійныя формы.

Па кожным раздзеле і тэме дысцыпліны ў адпаведнасці з іх мэтамі і задачамі выкладчыкам (кафедрай) праектуюцца і рэалізуюцца пэўныя педагагічныя тэхналогіі. У ліку найбольш перспектыўных і эфектыўных сучасных інавацыйных адукацыйных сродкаў і тэхналогій, якія дазваляюць рэалізаваць сістэмна-дзейнасны кампетэнтнасны падыход у вучэбна-выхаваўчым працэсе, варта вылучыць: вучэбна-метадычныя комплексы (у тым ліку электронныя), варыятыўныя мадэлі самастойнай працы студэнтаў, блочна-модульныя, модульна-рэйтынжавыя і крэдытныя сістэмы, інфармацыйныя тэхналогіі, метады кейсаў, метадыкі актыўнага навучання.

Апісанне інавацыйных падыходаў і метадаў да выкладання вучэбнай дысцыпліны

Пры арганізацыі адукацыйнага працэсу выкарыстоўваюцца метады і прыёмы развіцця крытычнага мыслення, якія ўяўляюць сабой сістэму і

фарміруюць навыкі працы з інфармацыяй у працэсе прачытання і напісання; разуменні інфармацыі як першаснага, а не канчатковага пункта крытычнага мыслення. Асаблівая ўвага надаецца раскрыццю праз гістарычныя крыніцы працэсу фарміравання беларускай ідэі незалежнасці і беларускай дзяржаўнасці.

Пры арганізацыі адукацыйнага працэсу выкарыстоўваецца зўрыстычны падыход, які прадугледжвае:

- ажыццяўленне студэнтамі асобна-значных адкрыццяў навакольнага свету;
- дэманстрацыю разнастайнасці рашэнняў большасці прафесійных задач і жыццёвых праблем;
- творчую самарэалізацыю навучэнцаў у працэсе стварэння адукацыйных прадуктаў;
- індывідуалізацыю навучання праз магчымасць самастойна ставіць мэты, ажыццяўляць рэфлексію ўласнай адукацыйнай дзейнасці.

Пры арганізацыі адукацыйнага працэсу выкарыстоўваецца метады аналізу канкрэтных сітуацый (кейс-метады для вывучэння канкрэтных гістарычных крыніц), які прадугледжвае:

- набыццё студэнтам ведаў і ўменняў для вырашэння практычных задач;
- аналіз сітуацыі, выкарыстоўваючы прафесійныя веды, уласны вопыт, дадатковую літаратуру і іншыя крыніцы.

ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

2.1 План-конспект лекцый

РАЗДЗЕЛ I ТЭОРЫЯ I МЕТОДЫКА КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Тэма 1. УВОДЗІНЫ, ПРАДМЕТ I ЗМЕСТ КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Гістарычная навука і крыніцазнаўства. Аб'ект, прадмет і змест крыніцазнаўства. Фіксаваныя крыніцы інфармацыі аб рэчаіснасці. Азначэнне гістарычнай крыніцы. З'яўленне паняцця “гістарычная крыніца” у працах гісторыкаў XVIII-XIX стст. Разуменне тэрміна “гістарычная крыніца” на рубяжы XIX-XX стст. Распрацоўка тэрміна “гістарычная крыніца” ў замежным крыніцазнаўстве XX ст. Вызначэнне паняцця “гістарычная крыніца” ў святле тэорыі інфармацыі. Сучасныя падыходы да вызначэння паняцця “гістарычная крыніца”. Культуралагічная канцэпцыя РДГУ.

Прырода гістарычнай крыніцы. Крыніца як прадукт мэтанакіраванай чалавечай дзейнасці. Сістэма адносін чалавек – твор – чалавек у крыніцазнаўстве. Крыніца як адзінства аб'ектыўнага і суб'ектыўнага. Крыніца як феномен культуры і аб'ект пазнання. Поліфункцыянальнасць гістарычных крыніц, поліструктура і невычэрпнасць іх інфармацыі. Сацыяльныя і гнасеялагічныя функцыі гістарычных крыніц. Гістарычны факт і крыніца. Крыніца і гістарычная свядомасць грамадства. Пазнавальныя функцыі гістарычнай крыніцы. Гістарычная крыніца і гістарычны дапаможнік.

Месца крыніцазнаўства ў сістэме гістарычных навук. Крыніцазнаўства як метады гуманітарнага пазнання і як праблема нацыянальнай гісторыі. Крыніцазнаўства і музейназнаўства. Гістарычная крыніца і музейны прадмет. Крыніцазнаўства і архівазнаўства, крыніцазнаўства і археаграфія, крыніцазнаўства і краязнаўства. Крыніцазнаўства і ахова гісторыка-культурнай спадчыны.

Тэма 2. ФАРМІРАВАННЕ І РАЗВІЦЦЁ КРЫНІЦАЗНАЎСТВА. ТЭНДЭНЦЫІ СУЧАСНАГА КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Станаўленне і развіццё крыніцазнаўства як навукі. Асноўныя этапы развіцця крыніцазнаўства. Назапашванне вопыту па апрацоўцы крыніц у эпоху феадалізму. Гістарычныя крыніцы канца XVIII – пачатку XX стагоддзя. Неабходнасць асэнсавання гістарычных крыніц у XIX – пачатку XX ст. Назапашванне практычнага вопыту работы з крыніцамі па гісторыі феадалізму. Уклад даследчыкаў XVIII-XIX стст. у развіццё крыніцазнаўства. Распрацоўка тэорыі і методыкі гістарычнага крыніцазнаўства ў канцы XIX – пачатку XX стст. Развіццё метадаў крытыкі крыніц у Англіі (Э. Фрыман), Германіі (І.Г.Дройзен, Э. Бернгейм). Пазітывісцкі падыход да працы з крыніцамі (Ф. дэ Куланж). Значэнне Парыжскай школы хартый для развіцця крыніцазнаўства.

Зараджэнне і развіццё расійскай школы крыніцазнаўства (Ф.І. Мілер, А. Л. Шлёцар), асноўныя серыйныя выданні крыніц у Расіі. Распрацоўка гістарычных крыніц і метадаў іх вывучэння ў працах В. О. Ключэўскага, К. Н. Бястужава-Руміна, С. М. Салаўёва. Тэарэтыка-метадалагічныя погляды А. С. Лапо-Данілеўскага, А. А. Шахматава, Н. С. Валка па праблемах тэорыі і метадалогіі крыніцазнаўства. Стварэнне першых вучэбных дапаможнікаў і даследванняў па пытаннях крыніцазнаўства. Уклад І.Лявелева, Ш.В. Ланглуа, Ш. Сеньабоса, В. В. Ключэўскага, А.С. Лапо-Данілеўскага.

Развіццё крыніцазнаўства ў найноўшы час. Дзейнасць прадстаўнікоў школы “Аналаў” і яе паслядоўнікаў у развіццё крыніцазнаўства: М.Блок, Л.Феўр. Напрацоўкі Р. Дж.Колінгвуда. Дыскусіі аб сутнасці і ролі гістарычных крыніц (М.Блок, Л. Феўр, Ф. Бродель, Ж. Ле Гофф, Е. Тапольскі, Л. Стоўн, А. Марвік, Э. Х. Карр, А. Манслоў і інш.). «Школа анналаў»: М.Блок, Л.Феўр.

Савецкае крыніцазнаўства і яго спецыфіка як навукі. Тэарэтычныя распрацоўкі савецкіх гісторыкаў: В. К. Шчарбакова, М.М.Ціхамірава, С.А.Нікіціна, А.П.Пранштэйна, Л.М.Пушкарва, І.Д.Кавальчанкі, С.О.Шмідта. В.М.Медушэўскай.

Распрацоўка крыніцазнаўства гісторыі Беларусі. Уклад У.І.Пічэты, Д.І.Даўгяллы. М.М.Улашчыка, З.Ю.Капыскага, А.П.Ігнаценкі. Распрацоўкі сучасных беларускіх гісторыкаў: Г.Я.Галенчанкі, С.У.Марозавай, С.М.Ходзіна, А.А.Семянчук, І.Л.Калечыц.

Музейнае крыніцазнаўства. Выкарыстанне метадаў крыніцазнаўства ў музеалогіі. Музейны прадмет і гістарычная крыніца. Музейныя якасці гістарычных крыніц. Музейныя калекцыі як гістарычныя крыніцы. Навукова-дапаможны матэрыял як гістарычная крыніца. Уклад Н.Г.Самарынай, А.М.Разгона. Распрацоўкі В.Н.Цуканавай, Н.П.Фінягіна.

Тэма 3. МЕТАДАЛОГІЯ І МЕТАДЫ КРЫНІЦАЗНАЎСТВА. ВЫКАРЫСТАННЕ КОЛЬКАСНЫХ МЕТАДАЎ І ІНФАРМАЦЫЙНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ АПРАЦОЎКІ КРЫНІЦ

Метадалогія і методыка крыніцазнаўства. Метадалагічныя падыходы да вырашэння найбольш значных праблем крыніцазнаўства. Гістарычная крыніца як аснова міждысцыплінарнага сінтэзу. Параўнальна-гістарычны і параўнальна-тыпалагічны падыходы да аналізу крыніц.

Тэарэтычнае і прыкладное крыніцазнаўства. Крыніцазнаўства гісторыі і іншых гуманітарных навук. Структура крыніцазнаўчага даследавання. Метад крыніцазнаўчага даследавання як сістэма даследчых працэдур. Асноўныя прыёмы вывучэння крыніц. Абмежаваныя магчымасці традыцыйных метадаў вывучэння крыніц. Асаблівасці вывучэння вусных крыніц.

Масавыя крыніцы: падыходы І.Д.Кавальчанкі і Б.Р.Літвака. Спосабы апрацоўкі масавых крыніц.

Крыніца ў свеце тэорыі інфармацыі. Колькасныя метады вывучэння крыніц. Распрацоўкі І.Д.Кавальчанка. Выкарыстанне колькасных метадаў і

інфармацыйных тэхналогій. Падрыхтоўка тэксту крыніцы да колькаснага аналізу. Структураванне, фармалізацыя і кадзіраванне інфармацыі. Асаблівае і падобнае ў гістарычных крыніцах. Магчымасці інфармацыйных тэхналогій і колькасных метадаў пры вывучэнні апавядальных крыніц.

Метады лінгвістыкі ў даследаванні пісьмовых крыніц. Метады семіетыкі пры вывучэнні гістарычных крыніц. Вызначэнне дыскурса ў тэкстах. Выкарыстанне метаду дэканструкцыі.

Выкарыстанне дасягненняў гістарычнай псіхалогіі і псіхагісторыі ў даследаванні крыніц.

Тэма 4. КЛАСІФІКАЦЫЯ І СІСТЭМАТЫЗАЦЫЯ ГІСТАРЫЧНЫХ КРЫНІЦ

Сутнасць, мэты і крытэрыі класіфікацыі. Паняцці «тып» і «від», іх суадносіны. Класіфікацыя і сістэматызацыя. Віды сістэматызацый. Спробы першых класіфікацый В.Н.Татішчава, Г.Ф.Мілера, Л. А. Шлёцара, М.І.Надеждіна. Класіфікацыя крыніц на «рэшоткі» і «паданні» Э.Бернгейма. Падыходы да класіфікацыі крыніц даследчыкаў І.Г.Дройзэна, В.В.Ключэўскага, А.С.Лапо-Данілейскага. Класіфікацыі гістарычных крыніц савецкімі гісторыкамі ў 1920-1950-х гг. Класіфікацыя крыніц у першых савецкіх падручніках па крыніцазнаўству (М.Н.М.Ціхаміраў, С.А.Нікіцін).

Фіксаваная і нефіксаваная гістарычная інфармацыя. Адлюстраванне ў крыніцы фіксаванай інфармацыі. Падзяленне крыніц па спосабе фіксавання інфармацыі: рэчавыя, пісьмовыя, вусныя, этнаграфічныя, лінгвістычныя, фотакінадакументы, аўдыядакументы. Класіфікацыя крыніц па паходжанню і відах Тыпалагічныя класіфікацыі крыніц па знешніх прыкметах. Класіфікацыя Л.М.Пушкарова. Класіфікацыя С.О.Шмідта.

«Вусная гісторыя» і яе крыніцы. Пісьмовыя крыніцы і іх роля ў вывучэнні гісторыі. Класіфікацыя пісьмовых крыніц. Дакументальныя і апавядальныя крыніцы, іх віды і асаблівасці вывучэння.

Тэма 5. РЭЧАВЫЯ І ВЫЯЎЛЕНЧЫЯ КРЫНІЦЫ.

Вызначэнне рэчавай крыніцы. Паняцце археалагічнай крыніцы. Спалучэнне візуальная, тактыльнай і прасторавай інфармацыі ў рэчавай крыніцы. Рэчавыя этнаграфічныя крыніцы. Рэчавая крыніца і артэфакт. Рэчавая крыніца і музейны прадмет. Класіфікацыя і сістэматызацыя рэчавых крыніц. Задачы крыніцазнаўчага вывучэння рэчавых крыніц. Асаблівасці вывучэння рэчавых крыніц. Спалучэнне анталагічнага, функцыянальнага, культурна-гістарычнага і культурна-сімвалічнага зместу рэчавай крыніцы. Спецыфіка вывучэння рэчавых крыніц. Выкарыстанне метадаў дакладных і прыродазнаўчых навук.

Выяўленчыя крыніцы і іх класіфікацыя. Мастацка-выяўленчыя і дакументальна-выяўленчыя крыніцы. Устанаўленне сапраўднасці выяўленчых крыніц. Карты як гістарычныя крыніцы. Ваенна-гістарычныя карты. Тапаграфічныя планы населенных пунктаў.

Творы выяўленчага мастацтва як гістарычныя крыніцы. Плакаты і карыкатуры як гістарычныя крыніцы. Тэатральныя і музейныя афішы. Калажы як гістарычныя крыніцы. Фатаграфіі як гістарычныя крыніцы. Негатыў, пазітыў, кантратып. Дакументальныя, мастацкія і аматарскія фота. Класіфікацыя фота па зместу і характару адлюстраваных аб'ектаў. Спецыфічныя рысы фота як гістарычнай крыніцы. Фотарэпартаж як гістарычная крыніца.

Назапашванне вопыту вывучэння візуальных крыніц. “Візуальны паварот” у даследаваннях на рубяжы XX-XXI стст. Метады, прынцыпы і прыёмы вывучэння выяўленчых крыніц. Спецыфіка выяўленчых крыніц як носьбітаў інфармацыі. Паняцце “вобразы” пры даледванні выяўленчых крыніц. Сінтэз метадаў крыніцазнаўства і мастацтвазнаўства пры даследаванні выяўленчых крыніц. Этапы вывучэння твораў выяўленчага мастацтва. Мадэль аналізу зместу твора мастацтва, прапанаваная нямецкім даследчыкам Эрвінам Панофскі. Вывучэнне суправаджальных надпісаў да

твораў выяўленчага мастацтва і фатаграфій. Важнасць ведання творчага почырку мастакоў і фатографаў. Выкарыстанне метада назірання пры вывучэнні выяўленчых крыніц. Кантэкстуалізацыя пры вывучэнні выяўленчых крыніц. Распазнаванне візуальных кодаў. Інтэрпрэтацыя выяўленчых крыніц.

Выяўленчыя і рэчавыя крыніцы ў зборах архіваў і бібліятэк. Прадстаўленне рэчавых і выяўленчых крыніц ў музейнай экспазіцыі.

Тэма 6. КРЫНІЦАЗНАЎЧАЯ ЭЎРЫСТЫКА

Пошук крыніц і яго мэты. Задачы эўрыстыкі. Распрацоўкі па пошуку крыніц і інфармацыі ў працах гісторыкаў, археографаў, архівістаў, бібліёграфаў і палеографаў. Заканамернасці выяўлення гістарычных крыніц. Сістэмны падыход да фарміравання крыніцазнаўчай базы даследавання. Пошук і адбор крыніц як часткі крыніцазнаўчай эўрыстыкі.

Методыка пошуку крыніц у архівах. Элементы выпадковасці ў іх пошуку. Сетка і склад дакументаў дзяржаўных архіваў Рэспублікі Беларусь. Падрыхтоўчая работа да наведвання архіваў. Складанне спісаў архіваў, фондаў, фондаўтваральнікаў. Навукова-даведачны апарат архіваў і яго вывучэнне. Архіўныя даведнікі (пуцяводнікі, агляды, кароткія даведнікі, архіўныя вопісы). Выкарыстанне аўтаматызаваных інфармацыйна-даведачных сістэм для пошуку гістарычных крыніц. Вывучэнне архіўных спраў, выяўленне і адбор дакументаў. Складанне і збор рабочых матэрыялаў для афармлення работы. Архіўныя копіі і архіўныя выпіскі.

Пошук апублікаваных крыніц. Метады бібліяграфічнага пошуку. Першасныя і другасныя выданні. Даведачныя выданні. Археаграфічныя выданні. Перавагі і недахопы выданняў. Гістарычная бібліяграфія. Бібліграфічныя паказальнікі. Кніжная і прыартыкулярная бібліяграфія.

Пошук крыніц у Інтернеце. Крыніцазнаўчыя аспекты сецявых дакументаў.

Тэма 7. КРЫНІЦАЗНАЎЧАЯ КРЫТЫКА

Прырода гістарычнай крыніцы. Крытыка і інтэрпрэтацыя як даследчыцкая праблема. Этапы крыніцазнаўчага даследавання. Агульная характарыстыка мэтаў і задач асноўных этапаў крыніцазнаўчай крытыкі.

Знешняя крытыка. Крыніцазнаўчыя даследаванні ў навукова-фондавай рабоце музейных устаноў. Крытыка пісьмовых крыніц. Гісторыя тэксту. Вывучэнне паходжання тэксту. Паняцці “спіс”, “рэдакцыя”, “ізвод”. Этапы стварэння дакументаў, чарнавікі, белавікі. Копіі і іх віды. Інтэрпаляцыі і глоссы. Аздаўленне арыгіналу па тэксту з некалькіх спісаў, ізводаў, рэдакцый. Выкарыстанне дадзеных палеаграфіі. Рэканструкцыя тэксту.

Прачытанне тэксту крыніцы. Лінгвістычнае вывучэнне тэксту крыніцы. Устанаўленне скажэнняў тэксту. Удакладненне частак тэксту. Гістарызмы, архаізмы, тлумачэнне паняццяў. Тэрміналагічны аналіз.

Вызначэнне часу стварэння крыніцы. Аналіз інфармацыі аб часе. Непасрэдная і ўскосная інфармацыя. Календары і сістэмы леталічэння. Славянскі каляндар. Вывучэнне дадзеных палеаграфіі. Вывучэнне формы дакумента для яго датавання. Наўмысная і ненаўмысная інфармацыя аб часе стварэння дакумента. Звесткі з іншых крыніц.

Методыка вызначэння месца ўзнікнення крыніцы. Выкарыстанне даных выяўленча-графічных і пісьмовых крыніц. Гістарычныя карты. Аналіз непасрэднай і ўскоснай інфармацыі. Тапонімы, этнонімы, мікратапонімы, айконімы. Мясцовыя дыялекты як інфармацыя аб месцы стварэння крыніцы. Дадзеныя геральдыкі і этнаграфіі для устанаўлення месца стварэння крыніцы.

Атрыбуцыя. Непасрэдная інфармацыя пра аўтара: прозвішча, імя, імя па бацьку. Крыптонімы, мянушкі і іх раскрыцце. Ананімныя крыніцы і іх атрыбуцыя. Роля геральдыкі і генеялогіі ў атрыбуцыі крыніц. Выкастанне інфармацыйных тэхналогій для атрыбуцыі крыніц.

Падложныя і падробленыя дакументы і мэты іх утварэння. Устанаўленне інтэлектуальнага падлогу. Падставы для фальсіфікацыі крыніц. Матывацы фальсіфікацыі крыніц. Галоўныя прыкметы падробкі крыніцы. Падробкі выяўленчых і рэчавых крыніц. Значэнне функцыянавання фальсіфікаваных крыніц у грамадстве.

Паўната, сапраўднасць і дакладнасць крыніц. Уплыў умоў узнікнення крыніц на іх сапраўднасць. Крытыка сведчанняў, узятых з іншых крыніц. Уплыў групавых, палітычных і іншых пазіцый аўтара на інфармацыю крыніцы.

Інтэрпретацыя гістарычнай крыніцы, яе адрозніванне ад простага граматычнага чытання тэксту. Разуменне сэнса тэкста. Тэрміналагічны аналіз. Гістарызмы, архаізмы, тлумачэнне паняццяў. Тлумачэнне заканадаўчых крыніц. Тлумачэнне актаў. Вывучэнне наратыўных (апаведальных) крыніц. Неабходнасць ведання канкрэтных гістарычных умоў стварэння крыніцы.

Вызначэнне навуковай каштоўнасці пісьмовых крыніц. Пісьмовая крыніца і гістарычны кантэкст. Паняцце сінтэзу інфармацыі. Сутнасць і мэты сінтэзу гістарычнай інфармацыі. Спалучэнне даных знешняй і ўнутранай крытыкі крыніцы. Узаемасувязь і ўзаемаўплыў крыніц. Генеалагічны рад крыніц. Рэпрэзентатыўнасць. Гістарычная крыніца і музейны прадмет.

Тэма 8. АСАБЛІВАСЦІ ВЫВУЧЭННЯ АЎДЫЯВІЗУАЛЬНЫХ КРЫНІЦ

Аўдыявізуальныя крыніцы. Вызначэнне і пытанні класіфікацыі аўдыявізуальных крыніц. Гістарыяграфія вывучэння аўдыявізуальных матэрыялаў як гістарычных крыніц.

Этапы стварэння аўдыявізуальных крыніц. Суправаджальныя дакументы да аўдыявізуальных крыніц. Мастацкія і дакументальныя відэакрыніцы. Фонадакументы і іх спецыфіка. Асаблівасці фонадакументаў у

залежнасці ад сістэм гуказапісу. Спалучэнне прамовы, музыкі і шума ў аўдыякрыніцах.

Асаблівасці вывучэння фона- і відэакрыніц. Устанаўленне сапраўднасці аўдыявізуальных крыніц. Метад вызначэння дакладнасці кінахронікі як гістарычнай крыніцы, прапанаваны М.Феро. Роля мантажа пры стварэнні радыёперадач і аўдыявізуальных дакументаў. Вызначэнне аўтарства фона і аўдыявізуальных дакументаў.

Методыка даследавання кінадакументаў, распрацаваная У.С.Ліставым. Першасны адзінкі даследавання: кадр, план, мантаж. Выкарыстанне кінаскрыптоў (лозунгі, плакаты, шыльды, рэклама, таблічкі з назвамі вуліц, афішы і інш.), пісьмовых крыніц у складзе аўдыявізуальных крыніц. Методыка вывучэння аўдыявізуальных крыніц праз транспазіцыю відэарада ў пісьмовы, прапанаваная У.М.Магідавым.

Праблемы інтэрпрэтацыя аўдыявізуальных крыніц. Асаблівасці інфармацыйнай структуры аўдыявізуальных крыніц. Аўдыявізуальныя матэрыялы як крыніцы па вывучэнню сацыяльных з’яў і грамадскіх настрояў. Аўдыявізуальныя крыніцы па гісторыі развіцця культуры Беларусі. Прадстаўленне фона- і аўдыявізуальных крыніц ў музейнай экспазіцыі.

РАЗДЗЕЛ II КРЫНІЦАЗНАЎСТВА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Тэма 7. АСНОЎНЫЯ ВІДЫ, ТЭНДЭНЦЫІ І ЭТАПЫ РАЗВІЦЦЯ КРЫНІЦ ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Тыпы і віды крыніц па гісторыі Беларусі. Этапы развіцця і асаблівасці корпуса гістарычных крыніц на кожным этапе. Змены ў корпусе гістарычных крыніц пры пераходзе ад сярэдніх вякоў да новага часу. Агульныя ўласцівасці гістарычных крыніц Новага часу. Колькасны рост гістарычных крыніц. Спрашчэнне зместу асобна ўзятага дакумента.

Роля пісьмовых крыніц у вывучэнні гісторыі Беларусі. Выяўленне і аналіз матэрыялаў у архівах і бібліятэках. Асноўныя публікацыі крыніц па

гісторыі Беларусі. Крыніцы па краязнаўству Беларусі. Письмовыя і рэчавыя крыніцы ў музейных установах Рэспублікі Беларусь.

Тэма 8. ЗАКАНАДАЎЧЫЯ ДАКУМЕНТЫ

Агульная характарыстыка заканадаўчых дакументаў як крыніцы. Заканадаўчая працэдура на розных этапах развіцця дзяржавы.

Матэрыялы заканадаўства зямель Русі IX - XIII стст. Суадносіны звычайнага і пісьмовага права. Спісы і этапы вывучэння «Рускай праўды». «Руская праўда» як крыніца па сацыяльна-эканамічнай гісторыі IX-XII стст. Полацкая і Смаленская граматы XIII ст.

Крыніцы права Вялікага княства Літоўскага (ВКЛ). Віды заканадаўчых дакументаў XIV - XVII стст. Прывілеі і іх класіфікацыя. Агульназемскія і абласныя прывілеі, прывіле гарадам і асобным групам насельніцтва і грамадзянам. Ільготныя, даравальныя (ці жалаваныя) і ахоўныя (ці пацвярджальныя) граматы. Роля прывілеяў у афармленні саслоўных правоў магнатаў. Судзібнік Казіміра IV і яго месца ў развіцці заканадаўства ВКЛ. Статуты ВКЛ як гістарычная крыніца. Ухвалы і канстытуцыі сеймаў ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Выданні заканадаўчых матэрыялаў ВКЛ. Прыватнае права.

Тыпы і віды заканадаўчых дакументаў канца XVIII – пачатку XX ст. Законы, маніфесты, указы, пастановы, палажэнні, інструкцыі, уставы. Выданні заканадаўчых матэрыялаў. «Полное собрание законов Российской империи». Перыядычнае выданне заканадаўчых матэрыялаў.

Заканадаўчыя дакументы Найноўшага часу, іх класіфікацыя. Дэкрэты, законы, Канстытуцыі, пастановы. Дэкларацыя правоў працоўнага і эксплуатаемага народа. Устаўныя граматы Беларускай Народнай Рэспублікі. Маніфест Рабоча-Сялянскага Савецкага Правіцельства Беларусі. Дэкларацыя народнага сходу ў Беластоку 1939 г. Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце БССР 1990 г. Указы савецкага перыяда. Заканадаўства БССР і Рэспублікі

Беларусь. Канстытуцыі 1919, 1927, 1937 і 1978 г. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь (рэдакцыі 1994, 1996, 2022 гг.).

Асноўныя выданні і значэнне заканадаўства найноўшага часу для вывучэння грамадства найноўшага часу. Заканадаўчыя матэрыялы ў галіне музейнай справы і аховы гісторыка культурнай спадчыны як гістарычная крыніца.

Асаблівасці вывучэння заканадаўчых крыніц. Этапы стварэння, працэдура прыняцця і спецыфіка функцыянавання заканадаўчых дакументаў.

Тэма 9. АКТАВЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

Вызначэнне актаў. Класіфікацыя актавых матэрыялаў. Актавы фармуляр і яго аналіз. Еўрапейскі і айчынны падыходы да аналізу актавых крыніц.

Этапы развіцця актавых матэрыялаў. Летапісныя звесткі аб актах X - XI стст. Актавыя матэрыялы XII-XIII стст.

Акты ў часы ВКЛ. Уплыў заходнееўрапейскай і візантыйскай традыцыі на фарміраванне актаў у перыяд ВКЛ. Публічнаправавыя акты перыяду ВКЛ. Асабістыя, дзяржаўныя і царкоўныя уніі.

Прыватнаправавыя акты і павелічэнне іх колькасці. Віды прыватнаправавых актаў: жалаваныя, купчыя, менавыя, духоўныя, раздзельныя, пазыкавыя, статутныя, ільготныя граматы мяшчанам і інш.

Прывілеі на нерухомую маёмасць, акты і граматы феадальнага суда, «выракі», «уставаы», «прывілеі». Прывілеі царкве і духавенству. Публікацыі і вывучэнне актаў перыяду ВКЛ.

Акты новага і найноўшага часу. Развіцце прыватнага права. Новыя віды актавых матэрыялаў. Акты аб правах і перавагах пэўных асоб і аб'яднанняў. Дыпломы, патэнты, граматы. Прававое рэгуляванне складання актаў і іх рэгістрацыя. Прыватнаўласніцкія акты ў савецкі перыяд. Разнавіднасці актаў

у 1917 – 1990 гг. Акты як масавыя крыніцы. Неадыпламатыка. Актавыя матэрыялы ў музейнай дзейнасці.

Тэма 10. МАТЭРЫЯЛЫ СПРАВАВОДСТВА

Класіфікацыя матэрыялаў справаводства і прынцыпы іх вывучэння. Узнікненне справаводства дзяржаўных устаноў і арганізацый і агульная характарыстыка іх матэрыялаў.

Справаводства ў ВКЛ. Канцылярыя ВКЛ і яе архіў. Віды дакументацыі. Лісты, прывілеі, пацвяржэнні, прызнанні, справы і інш. Перчапачатковы і сучасны склад «Літоўскай метрыкі». Стан распрацоўкі матэрыялаў архіва канцылярыі ВКЛ. Выданні матэрыялаў Літоўскай Метрыкі.

Сеймавыя матэрыялы XVI-XVIII стст. і іх віды. Асаблівасці вывучэння. Мытныя кнігі як крыніцы для вывучэння сацыяльна-эканамічнай гісторыі Беларусі XV-XVIII стст. Актавыя кнігі судовых устаноў ВКЛ. «Акты Галоўнага Літоўскага трыбунала».

Развіццё справаводства ў XIX- пачатку XX стст. Асаблівасці складання і афармлення дзелавых папер. Дакументацыя дзяржаўных устаноў. Разнавіднасці справаводчых дакументаў цэнтральных і мясцовых органаў дзяржаўнай улады і кіравання: журналы, пратаколы, стэнаграмы, справаздачы, даклады, карэспандэнцыя, іх асаблівасці і прыёмы аналізу.

Друкарскія фармуляры. Машынапіс. Класіфікацыя матэрыялаў дзяржаўнага справаводства: пратаколы, справаздачы, інструкцыі, перапіска. «Камітэт па справах Заходніх губерняў». Справаздачы губернатараў і іх фармуляр. Матэрыялы справаводства дзяржаўных устаноў Расійскай імперыі як крыніца па гісторыі Беларусі.

Справаводства Найноўшага часу: асаблівасці матэрыялаў, іх класіфікацыя і вывучэнне. Дакументы судовых устаноў Найноўшага часу. Дакументы аб палітычных працэсах і рэпрэсіях на тэрыторыі Беларусі ў 1920 - 1950-я гг.

Спецыяльныя сістэмы справаводства. Тыпалагічная характарыстыка міждзяржаўнай дыпламатычнай дакументацыі.

Дакументы палітычных партый і грамадскіх арганізацый. Іх матэрыялы як сістэма дакументавання і справаводства. Праграмы, статуты, пратаколы, рэзалюцыі, перапіска і г.д. Дакументы народніцкіх арганізацый, беларускіх нацыянальных гурткоў і партый канца XIX – пачатку XX ст.

Крыніцазнаўчае вывучэнне дакументаў кампартыі Беларусі. Матэрыялы аб дзейнасці партый і грамадскіх арганізацый у часы Другой сусветнай вайны. Дакументы палітычных партый і грамадскіх арганізацый РБ.

Справаводства музейных устаноў як гістарычная крыніца. Уліковыя дакументы аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны як гістарычная крыніца. Матэрыялы справаводства грамадскага аб'яднання “Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры” як гістарычная крыніца.

Агульныя прынцыпы крыніцазнаўчай крытыкі справаводчых матэрыялаў. Комплексны метады вывучэння справаводчай дакументацыі.

Тэма 11. СТАТЫСТЫЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ. ЭКАНОМІКА-ГЕАГРАФІЧНЫЯ, ГАСПАДАРЧЫЯ І СТАТЫСТЫЧНЫЯ АПІСАННІ

Зараджэнне статыстыкі. Этапы развіцця статыстычных матэрыялаў. Статыстычныя матэрыялы: іх агульная характарыстыка і метадыка аналізу. Прамысловая сельска-гаспадарчая статыстыка.

Гаспадарчыя апісанні XVI - XVIII стст. Пісцовыя кнігі і іх вывучэнне. Класіфікацыя і паходжанне інвентароў. Поўныя, кароткія, рэверсальныя інвентары. Каштоўнасць інвентароў для вывучэння сацыяльна-эканамічнай гісторыі Беларусі XVII - XVIII стст.

Эканоміка-геаграфічныя і гаспадарчыя апісанні канца XVIII – першай паловы XIX ст. Матэрыялы Генеральнага межавання. Інвентары

памешчыцкіх маенткаў як крыніца па гісторыі гаспадаркі. Ваенна-тапаграфічныя апісанні. Статыстычныя дадаткі да справаздач губернатараў. «Агляды губерняў». Цэнтральны і губернскія статыстычныя камітэты.

Развіцце дэмаграфічнай статыстыкі. Рэвізіі і іх роля ў вывучэнні дынамікі народанасельніцтва. Адміністрацыйна-паліцэйскі ўлік насельніцтва. Гарадскія перапісы. Усеагульны перапіс насельніцтва Расійскай імперыі 1897 г. Статыстыка прамысловасці XIX-пач.XX ст. «Ведамасці фабрык і заводаў». Перапіс прамысловых прадпрыемстваў пачатку XX ст. Земская статыстыка напярэдадні Першай сусветнай вайны. Статыстычныя выданні.

Стварэнне савецкіх дзяржаўных статыстычных устаноў. Шляхі збору інфармацыі. Усесаюзныя перапісы насельніцтва 1923, 1926, 1937, 1939 гг. Бягучы ўлік насельніцтва.

Сістэма прамысловай статыстыкі. Прамысловая статыстыка як масавая гістарычная крыніца: асаблівасці вывучэння. Статыстыка асобных сацыяльных груп.

Метады збору статыстычных даных. Мадэліраванне і прагназаванне.

Тэма 12. ЛЕТАПІСЫ І ХРОНІКІ ЯК ГІСТАРЫЧНЫЯ КРЫНІЦЫ.

АСАБЛІВАСЦІ ІХ ВЫВУЧЭННЯ

Летапісы як гістарычная крыніца. Агульная характарыстыка. Праатограф, спіс, ізвод, рэдакцыя. Спецыфіка стварэння заходнееўрапейскіх хронік і ўсходнеславянскіх летапісў. Асаблівасці летапісаў і хронік як крыніц. Кампілятыўны характар летапісаў. Праца летапісца. Летапісы як заказныя творы і сродкі палітычнай барацьбы. Сістэма назваў летапісных твораў.

Метады аналізу летапісных крыніц. Месцы захоўвання вядомых летапісаў. Месцы захоўвання вядомых летапісаў. Выданні летапісаў. Варыянты публікацый летапісаў. Вывучэнне летапісання ў дарэвалюцыйнай і

савецкай гістарыяграфіі. В.Н.Тацішчаў, І.Даніловіч, А.А.Шахматаў, М.М.Ціхаміраў, Л.У.Чарапнін, Б.А.Рыбакоў, А.С.Дзёмін, М.М.Розаў, М.В.Нікалаеў.

Узнікненне летапісання на Русі. Асаблівасці і характар летапісання ў XI-XIII стст. «Аповесць мінулых гадоў». Крыніцы і сюжэты летапіса. Даследаванні Д.С.Ліхачова. Значэнне «Аповесці» для вывучэння гісторыі Беларусі. Радзівілаўскі спіс і яго мініяцюры. Іпацьеўскі спіс. Мясцовыя летапісныя цэнтры. Полацкі летапіс. Меркаванні В.Н.Тацішчава, К. Бястужава-Руміна, С.М.Салаўёва, Л. А. Аляксеева, В. Т. Пашуты. Аналіз летапісных помнікаў. А.А. Шахматаў. Даследаванні І.Саверчанкі.

Хронікі на лацінскай мове. Нямецкія і польскія хронікі XI - XV ст. Скандынаўскія сагі і іх значэнне для вывучэння гісторыі Беларусі раннефеадальнага перыяду.

Этапы летапісання на Беларусі. Роля Я. Длугаша, М. Бельскага і М.Стрыйкоўскага ў вывучэнні беларуска-літоўскіх летапісаў. Уклад М.М.Улашчыка ў вывучэнне беларуска-літоўскага летапісання. Вывучэнне летапісаў В.А.Чамярыцкім і А.Семянчук. Агульнарускае летапісанне.

Беларуска-літоўскае летапісанне XV - XVI стст. Класіфікацыя летапісаў. Гісторыя стварэння, крыніцы і склад першага беларуска-літоўскага зводу. Прычыны з'яўлення легендарнай часткі. Другі-беларуска-літоўскі звод: «Хроніка Вялікага Княства Літоўскага» і яе рэдакцыі. Трэці беларуска—літоўскі звод «Хроніка Быхаўца». Аналіз легендарнай часткі летапісаў.

«Хроніка» Мацея Стрыйкоўскага. Крыніцы і значэнне хронікі для вывучэння гісторыі Беларусі.

Асаблівасці летапісання XVII - XVIII ст. на Беларусі. Баркалабаўскі летапіс. Гарадскія хронікі: Магілеўская і Віцебская.

Тэма 13. ГІСТОРЫКА-МЕМУАРНЫЯ КРЫНІЦЫ.

Мемуары як крыніца – агульная характарыстыка. «Мемуары» і «Мемуарная літаратура»: суадносіны паняццяў. Віды мемуарнай літаратуры. Гісторыка-мемуарная літаратура XVI - XVIII ст. «Дзённікі» Я.Збароўскага, Л.Дзялынскага, Ф.Еўлашоўскага і І.Будзілы. «Дыярыўшы» Самуіла і Багуслава Маскевічаў і інш. Асноўныя віды мемуараў XVIII ст і іх асаблівасці. Запіскі падарожнікаў і замежных дыпламатаў XVI - XVIII ст. як крыніца па гісторыі Беларусі.

Мемуарная літаратура XIX ст. і асаблівасці яе аналізу. Расійскія падарожнікі аб Беларусі.

Мемуары Найноўшага часу. Асноўныя этапы развіцця і віды. Успаміны ўдзельнікаў падзей 1917 - 1920 гг., калектывізацыі, Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай вайны, дзеячоў беларускай эміграцыі, кіраўнікоў краіны. Мемуары дзеячоў навукі і культуры Беларусі. Мемуары выбітных прадстаўнікоў Беларусі ў асабістых архіўных зборах. Вусныя ўспаміны і асаблівасці іх збору і вывучэння.

Тэма 14. ЭПІСТАЛЯРНЫЯ КРЫНІЦЫ, ЛІТАРАТУРА І ПУБЛІЦЫСТЫКА.

Эпістальярныя крыніцы. Суадносіны паняццяў «ліст» і «перапіска». Афіцыйная перапіска. Прыватныя лісты. Адкрытыя лісты як комплексныя гістарычныя крыніцы. Гістарычныя этапы функцыянавання адкрытых лістоў. Функцыі паштовых картак. Паштовыя маркі. Класіфікацыя адкрытых лістоў. Этапы крыніцазнаўчага вывучэння адкрытых лістоў. Калекцыі паштовак у архівах, бібліятэках і музеях Беларусі. Атрыбуцыя і выданне эпістальярных крыніц. Эпістальярны комплекс. Эпістальярныя комплексы новага і найноўшага часу. Ліставанне дзеячоў навукі і культуры Беларусі ў зборах архіўных устаноў Беларусі як гістарычная крыніца.

Помнікі літаратуры як гістарычныя крыніцы. Азначэнне літаратурнага твора. Літаратурныя творы XI - XIII стст. «Слова аб палку Ігаравым».

Публічныя і палемічныя творы, іх станаўленне. «Павучэнне» Манамаха Жыццёная літаратура. Жыцці Е.Полацкай, К.Тураўскага і інш. Літаратурная дзейнасць мітрапаліта Купрыяна. Аналіз жыццёвай літаратуры. В.В.Ключэўскі.

Літаратура і публіцыстыка XVI-XVII стст. Паэтычныя творы XVI - XVIII стст. Творы Ф.Скарыны і С.Буднага, В.Цяпінскага. Царкоўная палеміка канца XVI – пачатку XVII ст. Літаратура і публіцыстыка другой паловы XVII – пачатку XVIII ст.

Асаблівасці літаратуры новага і найноўшага часу. Чарнавыя накіды і аўтографы твораў беларускіх літаратараў, публіцыстаў і краязнаўцаў ў зборах БДАМЛІМ. Публікацыі мастацкай літаратуры. Публікацыі ў часопісах. Самвыдат. Навуковыя і папулярныя публікацыі дзелячоў навукі як гістарычная крыніца. Роля формы публікацыі пры крыніцазнаўчым аналізе.

Публіцыстыка новага і найноўшага часу. Заклікі, лістоўкі, плакаты.

Тэма 15. ПЕРЫЯДЫЧНЫ ДРУК І РЭКЛАМА.

Перыядычны друк як гістарычная крыніца. Сістэматызацыя і класіфікацыя перыядычных выданняў. Этапы развіцця перыядычнага друку.

Першая перыёдыка на Беларусі. Перыядычныя выданні і цензура. «Губернскія ведамасці» і «Епархіяльныя ведамасці». «Вестник» К.Гаворскага. Першыя неафіцыйныя выданні. Газета «Менский листок». Палітызацыя перыядычнага друку. Легальны і нелегальны друк. “Мужыцкая праўда”. «Наша доля» і «Наша ніва».

Перыёдыка найноўшага часу. Партыйна-дзяржаўны кантроль за перыядычным друкам у савецкі перыяд. Цензура ў Польшчы ў 1921 – 1939 гг. Нелегальны друк у Заходняй Беларусі. Выданні беларускіх партызан і падпольшчыкаў, калабарацыі ў 1941-1944 гг. Афіцыйныя выданні ваеннага часу. Самвыдат 1960-1990-х гг. і яго адметныя рысы. Асаблівасці

перыядычнага друку незалежнай Беларусі. Электронныя версіі сучасных перыядычных выданняў як будучая гістарычныя крыніца.

Крыніцазнаўчае вывучэнне перыядычнага друку. Першапачатковыя тэксты артыкулаў. Купюры цэнзараў. Пахожданне і атрыбуцыя артыкулаў.

Рэклама як гістарычная крыніца. Гісторыя рэкламы на Беларусі. Рэклама на старонках перыядычных выданняў. Тэатральныя і музейныя афішы, кінаафішы як комплексныя рэкламныя крыніцы.

Наратыўныя крыніцы, перыядычны друк і рэклама ў музейных экспазіцыях.

2.2 Лекцыя тэма 14 Эпістальныя крыніцы

Адкрытыя лісты як комплексныя гістарычныя крыніцы

Прадметам навуковага даследавання спецыялістаў ўсё часцей становяцца раней не запатрабаваныя групы крыніц. Адной з іх з'яўляюцца паштоўкі. Тэрміны «паштоўка», «адкрыты ліст» і «паштовая картка» ў літаратуры ўжываюцца як сінонімы. У адрозненні ад замежных спецыялістаў і калекцыянераў, якія выкарыстоўваюць тэрмін «Картка» (post card, carte postale), у айчыннай філакартыі перавага аддаецца тэрміну «Паштоўка». Расійская даследчыца М.У.Самбур падтрымлівае тэрмін «паштоўка» і дае сваю трактоўку паняцця, у адпаведнасці з якім да паштовак адносяцца: бланк, на адным баку якога можа размяшчацца малюнак, а адваротны бок прызначаны для напісання адрасоў адрасата і адрасанта, для паштовай маркі і размяшчэння якой-небудзь інфармацыі; паштоўкі з разваротам (у тым ліку, аб'ёмныя і музычныя) для адпраўкі ў канверце; карткі, не прызначаныя для выкарыстання ў сістэме сувязі [8; 22, с.3, 24].

Аднесці вызначаныя крыніцы да комплексных можна па некалькіх прычынах: гісторыя з'яўлення і развіцця камунікацыі праз паштоўкі, паліфункцыянальнасць і інфармацыйны патэнцыял, перспектывы актуалізацыі гэтых крыніц для шырокіх колаў грамадства. Яны спалучаюць у сабе рысы пісьмовых, рэчавых, выяўленчых, а часам і фанічных крыніц. Паштоўкі з'явіліся на стыку паштовай і выдавецкай справы, сферы графічнага мастацтва і фатаграфіі. Адкрытыя карткі ўяўлялі новы стыль камунікацыі: з'яўляліся адначасова і сродкам зносін і сродкам фіксацыі факту сувязі паміж людзьмі.

Сярод функцый паштовак упершую чаргу неабходна вылучыць сацыяльна-эканамічную, з якой пачалася гісторыя адкрытага ліста. Паштоўка можа выступаць спосабам для збору сродкаў і носбітам рэкламы. Інфармацыйная функцыя паштоўкі заключаецца ў тым, што яна з'яўляецца гістарычнай крыніцай. Больш таго, з'яўленне паштовак судзейнічала пачатку друкавання спецыяльных перыядычных выданняў па філакартыі і павелічэнню

корпуса гістарычных крыніц. Пазнавальная функцыя паштоўкі забяспечвае атрыманне новых ведаў аб свеце. Эстэтыка-рэлаксацыйныя функцыя: тут паштоўка разглядаецца як твор выяўленчага, фатаграфічнага і паліграфічнага мастацтва; выступае як сродак задавальнення, забавы, ўпрыгажэння, адпачынку [22 с.121-141]. Паштоўкі з'яўляюцца адным з аб'ектаў калекцыянавання. У познесавецкі час паштовыя карткі выкарыстоўвалі для стварэння прадметаў інтэр'ера. Важна адзначыць і такую падфункцыю адкрытых лістоў, як стварэнне атмасферы адпаведнай эпохі пры правядзенні святочных і забаўляльных мерапрыемстваў, арганізацыі выставачных праектаў.

Па меркаваннях спецыялістаў да папярэднікаў паштовак можна аднесці народныя і лубачныя карцінкі, якія вырабляліся ў Англіі, Германіі, Расіі, Францыі. Але толькі 1 кастрычніка 1869 г. "карэспандэнцкая картка» была ўведзена ў абарачэнне. Фенамен ілюстраваных паштовак склаўся і перажываў росквіт галоўным чынам у межах гарадской культуры, што напрамую было звязана з распаўсюджваннем пісьменнасці і адукацыі, ростам гарадскога насельніцтва.

У Расіі адкрытыя лісты былі ўведзены ў зварот 1 студзеня 1872 г. У 1895 г. пачалі распаўсюджвацца ілюстраваныя паштоўкі. У гэты ж час паштоўкі з'явіліся і на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Мастацтвазнавец С. Харэўскі адзначае, што першыя паштоўкі з выявамі сюжэтаў з рэпрадукцый «Беларускіх малюнкаў» ілюстратара М. Мікешына з'явіліся на прыканцы 1860-х гг.

Сярод выдавецтваў, якія выпускалі ілюстраваныя паштоўкі ў Расіі, варта назваць "Камітэт апекі сяцёр міласэрнасці Руска-турэцкай вайны", вялікія вядомы пад назвай "Суполкаю Святой Яўгеніі". На Беларусі выданнем паштовак займаліся ўладальнікі прыватных выдавецтваў, кніжных крамаў, фотаатэлье і друкарняў, прозвішчы якіх маглі быць паказаны на адваротным баку (С.Л.Юхнін, Ц.Сыркін, Д.Вісун, Л.Шык, Абрамовіч, М.Голашчокін, М.Г.Нейман і інш.). Выдаваліся паштоўкі і ў буйных выдавецтвах Вільні, Беластока, Берліна, Масквы, Пецярбурга, Стакгольма і г.д. [27]. У канкурэнтнай

барацьбе за пакупніка выдаўцы паштовак выкарыстоўвалі рэтуш, віньетки, калажную тэхніку, займалі пад фота не весь вонкавы бок з мэтай пакінуць месца для дадатковага паведамлення.

У 1906 г. суполка “Загляне сонца і ў наша ваконца” выдала першую, уласна беларускую, паштоўку ў гонар паэта Янкі Лучыны, дзе побач з партрэтам паэта былі змешчаныя радкі яго твора. Усяго суполка выдала звыш двух дзясяткаў паштовак, сярод якіх былі маляваныя. “Таварыства імя Францыска Скарыны каля 1915 г. выдала паштоўкі з выявай беларускага кнігадрукара. Унікальная паштоўка невядомага аўтара з выяваю беларускіх дзяцей ды надпісам “Белорусы” ў пачатку XX ст. выйшла ў Парыжы [26].

Калекцыі паштовак захоўваюцца ў вядучых беларускіх архівах. Так, у БГАКФФД ў г. Дзяржынску цікавасць уяўляе адзін з альбомаў калекцыі №39: паштоўкі, выдадзеныя на тэрыторыі розных дзяржаў Еўропы ў перыяд з 1905 па 1940-я гг. Калекцыя сфарміравалася на тэрыторыі Заходняй Беларусі на аснове паштовых картак, выдадзеных у прыватных друкарнях. Найбольшую цікавасць прадстаўляюць віды беларускіх гарадоў і мястэчак [2].

У асабістых фондах грамадскіх дзеячоў, прадстаўнікоў культуры, беларускіх архітэктараў і навукоўцаў у цэнтральных архівах захаваліся прадстаўнічы збор яшчэ не апісаных паштовак з цікавымі тэкстамі. У БДАМЛМ захаваліся паштоўкі М.Багдановіча ў «Нашу Ніву» і брату (ф.153 і Ф.3), А.В.Мальдзісу і В.У.Скалабану ад калег і прадстаўнікоў сям’і ; у БГАНТД - віншавальныя паштоўкі беларускіх архітэктараў Г.У. Заборскага (Ф.113), Э.М.Гальдштейна (Ф.286), В.Б.Ладыгінай (Ф.296) і фізіка А.С. Рубанавы (Ф.279). Сярод збораў беларускіх архітэктараў у БДАНТД захаваліся і альбомы каляровых фотапаштовак з відамі савецкіх і балгарскіх курортаў Ф.124 Шульніковская В.П.) і сталіцы Арменіі, г.Ерэвана – у асабістым фондзе В.М.Волчека (Ф.81).

У НАРБ сярод дакументаў вядомага беларускага гісторыка Г.В.Штыхава (Ф.1456) знаходзіцца сабраная ім разам са старшым братам Яўгенам калекцыя з

250 паштовак за перыяд з 1900 па 1960-ыя гг. Браты Штыхавы сабралі паштоўкі з выявамі салдат і жыхароў Старай Беліцы перыяда Першай сусветнай вайны, краявідныя фотапаштоўкі савецкіх і еўрапейскіх гарадоў, паштоўкі-рэпрадукцыі твораў выяўленчага мастацтва са збораў Дзяржаўнага Рускага Музея і Дзяржаўнай Трэцякоўскай галерэі [13-16]. Цікавыя паштоўкі-лісты можна знайсці ў фондзе С.С.Шушкевіча (Ф.599), прывабныя віншавальныя карткі – у У.М.Сікорскага (Ф.606).

Значныя зборы філакартыі знаходзяцца ва ўстановах культуры. Калекцыя адкрытых лістоў у Нацыянальным гістарычным музеі РБ налічвае каля 9,5 тыс. адзінак захоўвання. Гістарычную каштоўнасць уяўляюць паштоўкі пачатку ХХ ст. з відамі гарадоў і мястэчак Беларусі, а таксама віншавальныя паштоўкі да Вялікдня, Калядаў і Новага года. Унікальнымі з'яўляюцца паштоўкі Беларускага выдавецкага Таварыства "Загляне сонца і ў наша ваконца" (1906-1913) з фотаздымкамі этнаграфічнага характару. Вядома паштоўка «Беларусы» з серыі "Народы Расіі», выкананая мастачкай Л.Бем ў модным рускім стылі. Паштоўкі, "Беларуская жняярка", "Падвячорак", "На кірмашы", "У вёсцы", "Саўгас" Новы двор", выдадзеныя ў 1920-ыя гг. выдавецтвам Беларускага Чырвонага Крыжа, наглядна распавядаюць пра побыт гарадскіх і сельскіх жыхароў. З сучасных паштовак у калекцыі НГМБ цікавасць уяўляюць аўтарскія фотаработы мінчаніна У.Суцягіна, выкананыя на працягу 1984-1996 гг., асноўная іх тэма - стан помнікаў архітэктуры Беларусі [18, 19].

Утрымліваюць ілюстраваныя лісты таксама зборы Віцебскага абласнога краязнаўчага музея, Полацкага музея беларускага кнігадрукавання, Дзіцячага музея ў Полацку, Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея, Вілейскага краязнаўчага музея, Музея абароны Брэсцкай крэпасці.

Калі ў архіўныя і музейныя ўстановы паштоўкі трапляюць у складзе збораў асабістага паходжання, то бібліятэкі паралельна з такім шляхам папаўнення калекцыі ажыццяўляюць і планавыя закупкі. Калекцыя паштовак у фондах Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь налічвае больш за 21,5

тысяч адзінак. Каля тысячі – гэта недатаваныя паштоўкі з канца XIX – пачатку XX ст. Большая частка паштовак датычыцца перыяду ад сярэдзіны XX ст. – да нашых дзён: больш за 7 тысяч экзэмпляраў. Асноўная маса паштовак выкананы спосабам фотадруку і фотамеханічнай рэпрадукцыі.

Сярод прыватных збораў неабходна вызначыць калекцыю з 8 тысяч навагодніх паштовак Н.Баранавай, М.Малаткова, чыя калекцыя паштовак па мастацтву налічвае больш за 70 тысяч экзэмпляраў. Самым вялікім прыватным зборам можна лічыць калекцыю філакартыста У.А. Ліхадзедава, якая налічвае больш за 50 тысяч адзінак дасавецкага перыяда.

Часцей за ўсё даследчыкі звяртаюцца да ілюстраваных паштовак, шматлікія зборы якіх адклаліся ў архівах, установах культуры і прыватных калекцыях. У РФ паштовыя карткі неаднаразова станавіліся прадметам дысертацыйных даследаванняў. У Беларусі гэтага пакуль не адбылося. Асноўную працу па вывучэнні паштовак па-ранейшаму праводзяць калекцыянеры. Варта адзначыць дзейнасць лаўрэата прэміі «За духоўнае адраджэнне» У.Ліхадзедава і выпушчаныя ім у межах праекта “ У пошуках страчанага” 20 альбомаў-каталогаў, а таксама выданні В.Целеша, якія, нажаль, утрымліваюць зусім невялікі крыніцазнаўчы элемент.

Даследчыкі, якія вывучаюць паштоўку, даўно адзначылі яе велізарны інфармацыйны патэнцыял. Аднак неабходна канстатаваць, што ў расійскіх і айчынных дапаможніках па крыніцазнаўству да гэтага часу адсутнічаюць асобныя параграфы аб паштоўках. Між тым, адкрыты ліст цалкам можна вылучыць у асобную групу крыніц, як гэта было зроблена з перыядычным друкам.

Нават паштоўкі, адпраўленыя без канвертаў, прадастаўляюць інфармацыю аб «паштовым следзе». Адкрытыя лісты могуць расказаць пра тое, як ад краіны да краіны мяняліся правілы допуску паштовак да адпраўкі. Па старых паштоўках можна прасачыць імклівае развіццё спосабаў графічнага ўзнаўлення ад літаграфіі да фатаграфіі.

На пачатковым этапе вывучэння даследчыку неабходна зафіксаваць звесткі, выяўленыя на прэаднім і адваротным баках адкрытага ліста. Важнай часткай працы з'яўляецца атрыбуцыя паштовай карткі: вызначэнне выдаўца і фатографа для краявідных дакументальных паштовак. Для вызначэння даты выдання паштоўкі неабходна ўлічваць асаблівасці афармлення паштовага бланка ў розныя храналагічныя перыяды, даты, адзнакі на штэмпелях, малюнкi, размешчаныя навонкавым баку. Даты айчынных паштовак, выданных пасля 1953 г., можна ўдакладніць па “Летапісу выданных твораў выяўленчага мастацтва”.

Наступным этапам даследавання філакартычных крыніц з'яўляецца іх групоўка. Да нядаўняга часу асноўнымі даследчыкамі паштовак выступалі філакартысты. Яны, разам з бібліятэкарамі, выкарыстоўваюць два прынцыпу групоўкі паштовак: тэматычны і серыйны. За аснову бяруцца знешнія фактары, бо адкрытыя лісты разглядаюцца менавіта ў якасці выяўленчай крыніцы: час і месца выдання, выдавецтва, тэхніка друку. Савецкі філакартыст Э. Файнштэйн падзяліў паштоўкі на звычайныя паштовыя карткі і ілюстраваныя. Апошнія падзяляюцца на мастацкія (рэпрадукцыі мастацкіх твораў і арыгінальныя паштоўкі – выявы, спецыяльна створаныя для паштоўкі) і дакументальныя фотапаштоўкі рознай тэматыкі [25].

М.У.Самбур прапанавана падзел паштовак па трох прынцыпах: па тыпу бланка, па прызначэнні і па тыпу малюнка. Класіфікацыя па тыпу бланка вылучае неілюстраваныя і ілюстраваныя. Групоўка па наяўнасці тэксту прадугледжвае падзел на паштоўкі з тэкстам і без тэксту. У залежнасці ад спосабу адлюстравання рэчаіснасці вылучаюцца паштоўкі мастацкія і натуральныя. Да натуральных можна аднесці карткі, выявай для якіх паслужыла дакументальная фатаграфія [22, С.75-89]. А.М. Ларына падзяляе дакументальныя паштоўкі на карткі з арыгінальнай фатаграфіяй і карткі з фатаграфіяй-рэпрадукцыяй [6]. Група мастацкіх паштовак ўключае карткі, выкананыя мастацкім спосабам, а таксама мастацкія фатаграфіі. Групоўка па

прызначэнні ўключае ў сябе віншавальныя, рэкламныя, сувенірныя, адукацыйныя, палітыка-агітацыйныя, эратычныя паштоўкі.

Значная частка першых паштовак ўяўляла сабой карткі з відамі буйных населеных пунктаў. У пачатку XX стагоддзя на дакументальных паштоўках з'яўляюцца і павятовыя горада: часцей за ўсё здымалі, цэнтральныя і рынкавыя плошчы, навучальныя ўстановы, культурныя збудаванні, масты і набярэжныя, цэнтральныя вуліцы. Захаваліся паштоўкі з выявай галоўных паштовых офісаў у беларускіх гарадах. Амаль не выдаваліся паштоўкі з відамі ускраін [3, 27].

Пачатак выдання відавых ілюстраваных картак супаў з развіццём турызму. Вандроўнікі, адпачываючыя і камандзіраваныя асобы, сталі актыўнымі пакупнікамі гэтай прадукцыі. Звычайка пасылаць адкрыты ліст з месца адпачынку ці камандзіроўкі захавалася да нашых дзён. Паштоўкі сталі неад'емным аtryбутам турыстычнай рэкламы: на іх друкаваліся слаўтасці таго ці іншага краю, якія кожны падарожнік павінен быў абавязкова паглядзець. Як асаблівы від рэкламных паштовак варта вызначыць паштоўкі «Прывітанне з дарогі» для турыстаў, якія вандруюць на цягніку. Выдадзеныя фотаальбомы ўтрымліваюць такія турысцка-рэкламныя паштоўкі Рыга-Арлоўскай чыгункі, якая праходзіла праз Віцебск, Маскоўска-Брэсцкай чыгункі. На паштоўках адлюстроўвалася карта чыгункі названага напрамку, размяшчаліся віды населеных пунктаў, праз якія праходзіў маршрут [7; 27 с.88,118]. Па меркаваннях шэрагу даследчыкаў, прыгаданыя абставіны паўплывалі на той факт, што та паштоўках прадстаўлены ў асноўным гарадскія краявіды і вакзалы, «саборы новага стагоддзя» (Баранавічы, Бабруйск, Віцебск, Мінск пачатку XX стагоддзя і г.д.).

Перыяд, калі паштоўкі ўвайшлі ў моду, супаў з часам імклівага развіцця і прагрэсу транспарту. Аўтамабілі сталі любімай тэматыкай паштовак. Можна даведацца пра існаванне цікавых маршрутаў для аўтамабільных гонак пачатку XX стагоддзя: Санкт-Пецярбург - Масква - Гомель - Кіеў - Санкт-Пецярбург ці Санкт-Пецярбург - Масква праз Баранавічы [27, с.62,136].

Ілюстраваныя паштоўкі могуць прадстаўляць сабой крыніцу інфармацыі пра дзейнасць прамысловых і сельскагаспадарчых кірмашоў і выстаў, закліканых паказаць лепшыя дасягненні навукі і тэхнікі Расіі і краін Еўропы. Па відах на паштоўках можна меркаваць аб архітэктурных стылях у стварэнні прамысловых і сацыяльных аб'ектаў, мастацкім падыходзе да выканання выставачных павільёнаў. Савецкія паштоўкі аб Усесаюзным сельскагаспадарчым кірмашы 1939 г. спалучалі выяву аб кірмашы з рэкламным заклікам “Захоўвайце грошы ў сберкасе! Карыстайцеся паслугамі сберкас на выставе” [23].

Не меншы інфармацыйны патэнцыял сёння маюць і камплекты, прысвечаныя гістарычным падзеям, выбітным асобам дзяржавы і культуры. Так, у калекцыі НББ можна сустрэць камплекты адкрытых лістоў пра беларускі фальклор, пісьменнікаў і мастакоў і іх творы, герояў Вялікай Айчыннай вайны, артыстаў кіно і тэатра.

Вялікую цікавасць уяўляюць паштоўкі, выдадзеныя ў перыяд Першай сусветнай вайны краінамі-удзельнікамі ваенных дзеянняў: Расіяй, Германіяй, Францыяй, Аўстрыяй і інш. Гэтыя паштоўкі выдаваліся з подпісамі на рускай, нямецкай, польскай і французскай мовах. Само выданне такіх картак наводзіць на думку, што кіраўніцтва Германскай імперыі разглядала гэтыя тэрыторыі як свае. Подпісы на паштоўках ўнікальныя. Так, адна з паштовак з выглядам г.Баранавічы мае два подпісы: на нямецкай мове - Kaiser Wilhelm strasse, на рускай - вуліца Аляксандраўская [5; 18; 27, с.55]. Багатыя зборы паштовак гэтага перыяда знаходзяцца ў фондах НГМБ, калекцыях У.Ліхадзедава і У.Багданава. Менавіта паштовыя карткі вызначанай тэматыкі сталі фаварытамі выставачных праектаў музеяў на працягу 2014-2018 гг.

Выявы даюць магчымасць больш даведацца аб бытавой культуры, архітэктурных перавагах людзей. Выгляд людзей на дакументальных і віншавальных паштоўках дазваляе прасачыць модныя тэндэнцыі ў адзенні.

Зборы адкрытых лістоў могуць стаць каштоўным крыніцай пры правядзенні генеалагічных даследаванняў, вывучэнні гісторыі некалькіх пакаленняў сем'яў на працягу XX стагоддзя.

Краявідныя паштоўкі з інтэр'ерамі розных музеяў часткова адлюстроўваюць методыку, прынцыпы пабудовы пастаянных і часовых экспазіцый, што дазваляе меркаваць аб развіцці музейна-экспазіцыйнай дзейнасці.

Бытаванне адкрытых лістоў напрамую звязана са станаўленнем паняцця "помнік гісторыі і культуры»: распаўсюджванне і тыражаванне паштовых картак з выявамі славуцасцяў пэўнага горада (або краіны) спрыялі злучэнню вобразу мясцовасцяў менавіта з захавання аб'ектамі. На старых ілюстраваных паштоўках могуць быць размешчаны малюнкi і творы архітэктуры, што не захаваліся [2].

Паштоўкі адыгрываюць вялікую ролю ў папулярызацыі твораў мастацтва. Рэпрадукцыйныя паштоўкі з'яўляюцца выяўленчай крыніцай, дзякуючы якой можна рабіць высновы пра цікавасць дзяржавы і шырокай публікі да творчасці таго ці іншага мастака ці мастацкага аб'яднання [17]. На адваротным баку паштовак маглі быць надрукаваны дадатковыя звесткі аб аўтары і ілюстраваным аб'екце. На рэпрадукцыйным паштоўках давалася інфармацыя аб месцы знаходжання арыгінала, яго памеры, тэхніка выканання і нават на якой выставе экспанавалася дадзеная праца, біяграфія аўтара ці мастацтвазнаўчы аналіз твора. Так, на паштоўцы з выглядам г.п. Свіслач прадстаўлены малюнак мясцовага касцёла, выкананы Н.Орды. Там жа, на адным баку размешчана і кароткая інфармацыя пра гісторыю стварэння дадзенага архітэктурнага аб'екта [27, С.314].

Рэпрадукцыйныя паштоўкі ў шэрагу выпадкаў засталіся адзінымі крыніцамі пра творы мастацтва, страчаныя музейнымі ўстановамі падчас Другой сусветнай вайны. Так, у калекцыі расійскага філакартыста С.У.Розанава

знаходзіцца картка з выявай карціны Д.Р.Лявіцкага “Партрэт графа Санці”, перададзенай у Карцінную галерэю БССР у 1940 г. Рускім музеем [21].

У асяродзі філакартыстаў вялікай папулярнасцю карыстаюцца віншавальныя паштоўкі. Іх сюжэты былі разлічаны на розныя густы і сацыяльныя слаі грамадства і складаліся з сімволікі святаў. На віншавальных картках паспяхова знаходзілі адлюстраванне тэхнічныя навіны XX стагоддзя.

Як высветлілі супрацоўнікі Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея, у XIX стагоддзі калядныя паштоўкі ў Беларусь завозілі з Германіі, Італіі і Расіі. Закупляліся карткі без надпісаў і ўжо ў Беларусі друкавалі на іх: *Wesołych świąt !*, або «З Калядамі!» [5]. З пачаткам XX стагоддзя ў моду ўвайшоў рускі стыль. Падчас Першай сусветнай вайны і звяржэння самадзяржаўя ваенная тэматыка з’яўляецца і ў сюжэтах віншавальных паштовак. У перыяд двух першых дзесяцігоддзяў савецкай улады паштоўкі былі абвешчаны перажыткам буржуазнага перыяду. Але людзі ўсё роўна віншавалі адзін аднаго, выкарыстоўваючы для гэтых мэтай захаваныя замежныя паштоўкі са святочнымі сюжэтамі [28 - 30]. Традыцыя навагодніх паштовак вяртаецца толькі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Сюжэты гэтых паштовак у большасці носяць характар ваенна-палітычнай сатыры, але сустракаюцца і экзэмпляры, выкананыя ў стылі дзіцячых малюнкаў і лістоў да бацькі на фронт [29 С.10-11], што наглядна дэманструе збор Нацыянальнага гістарычнага музея.

Пасля стварэння у 1953 г. Дзяржаўнага выдавецтва выяўленчага мастацтва перапіска з дапамогай віншавальных паштовак прынала той характар, які яна насіла да кастрычніка 1917 г. Сімволіка шэрагу рэлігійных святаў у трансфармаваным выглядзе паспяхова прысутнічала і на савецкіх паштоўках. У абставінах савецкага дыфіцыта паштоўка часам станавілася паўнаватасным падарункам. Практыка віншавання паштоўскай з цягам часу ператварылася ў абавязковы рытуал для жыхароў СССР, ажыццяўляючы сувязь прасторы і часу. Рытуал віншавання ўяўляў сістэму, дзе сумясціліся задачы ўлады (прапаганда праз сістэму сімвалаў і тэкстаў) і неабходнасць камунікацыі паміж людзьмі.

Трэба адзначыць, што камунікацыя праз паштоўку ажыццяўлялася не толькі праз пошту. Гэтыя абставіны судзейнічалі фарміраванню вельмі прадстаўнічых калекцый сярод устаноў культуры (перш за ўсё, музеяў і бібліятэк) і прыватных збіральных, захаваліся паштоўкі ў асабістых архіўных фондах выбітных асоб Беларусі.

Па выявам ілюстраваных паштовак яскрава бачна захаванне ў савецкай святочнай культуры традыцыйных элементаў свята, а таксама падзел святочнай прасторы на сельскую (у фармаце народнага свята) і гарадскую (з дэманстрацыяй і салютам). У афармленні пасляваеннай савецкай віншавальнай паштоўкі можна вызначыць два накірункі: ідэалагічна-прапагандысцкае і сентыментальна-дзіцячае. Шырока прадстаўлена ў сюжэтах паштовак адчуванне пачуцця калектыўнай радасці. Неабходна адзначыць выданне святочных паштовак на мовах народаў СССР.

Адкрытыя лісты на працягу свайго існавання выкарыстоўваліся і ў прапагандысцкіх мэтах. Пасля пачатку Першай сусветнай вайны і звяржэння самадзяржаў ваенная і палітычная тэматыка з прапагандысцкімі заклікамі з'яўляецца ў сюжэтах калядных і велікодных паштовак. У 1920 - 1921 гадах з'яўляюцца дабрачынныя паштоўкі, на адваротным баку якіх размяшчаліся заклікі: «На карысць галадаючых дзяцей» і т. п. [29, С.8] . Сучасныя калекцыянеры ў якасці тлумачэння адсутнасці цікавасці да савецкіх паштовак пазначаюць іх залішнюю ідэалагізаванасць. Але вывучэнне публікацый савецкіх часопісаў за 1930-я гады сведчыць, што ў грамадстве існавала незадаволеннасць тэматыкай сюжэтаў на паштоўках, выдаваемых “Саюздрукам” і “Саюзфота” : мала фота герояў-працаўнікоў і “мастацкіх выяў домны” пры вялікай колькасці паштовак пра курортныя мясцовасці і артыстаў [9]. Мэтам прапаганды савецкага ладу жыцця служылі і паштоўкі-рэпрадукцыі твораў выяўленчага мастацтва з выстаўкі “Індустрыя сацыялізму” [17 Спр.109 ЛЛ. 3, 9, 10, 13]. Прысутнасць дзяцей на віншавальных паштоўках таксама з'яўляецца прапагандыскім ходам,- гэта пасыл-вобраз, звернуты да дарослых:

менавіта дзеці канцэнтруюць радасць жыцця, яны з'яўляюцца ўвасабленнем мараў аб шчасці.

Савецкі перыяд пакінуў для даследчыкаў багацейшы збор паштовак-запрашэнняў на выбары дэпутатаў розных узроўняў. Такія крыніцы спалучаюць рысы адкрытых лістоў і ўлётка-плакатаў. Стыль звароту да грамадзян – персанальны, людзей запрашаюць выканаць грамадзянскі доўг ад імя “акруговай выбарчай камісіі” і аддаць свай голас за кандыдата ад “блока камуністаў і беспартыйных”. Дарэчы, з такіх лістоў-запрашэнняў, можна даведацца, што у савецкі час выбарчыя камісіі працавалі ў іншым графіку – з 6 раніцы да 10 вечара.

Беларускія аўтарскія паштоўкі ў эміграцыі рабілі творцы – аматары і прафесійныя мастакі - Івонка Сурвіла, Пётр Мірановіч, Віктар Жаўняровіч, Галіна Русак, Мікалай Пашкевіч, Дзмітры Чайкоўскі. Сярод сюжэтаў аўтарскіх паштовак былі выявы гарадоў, архітэктурных помнікаў, краявідаў Беларусі. Захаваліся выдадзеныя за мяжой беларускія калядныя паштоўкі: у зборы Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Ёрку і ў лонданскай Беларускай бібліятэцы імя Скарыны. У эміграцыі было выдадзена больш за 50 калядных паштовак. Для паштовак часам выкарыстоўвалі інтэрнацыянальныя сюжэты, але на развароце заўсёды давалі беларускі тэкст. [1, 26].

Тэксты з'яўляюцца не менш важнай часткай адкрытых лістоў, часам – вызначальнай для даследчыкаў [20]. Цікава, што ў першы перыяд бытавання паштовак на адваротным баку прысутнічаў надпіс: “Пошта не прымае на сабе адказнасць за змест паведамленняў”.

У большасці сваёй перапіска на паштоўках з'яўляецца аднабаковай. Гэтая аднабаковасць у нейкай ступені заахвочвае камунікатыўныя сродкі: напісанне і адпраўленне паштовак лічыцца, у першую чаргу, прыкметай жыцця, а ўжо затым - матывацыяй да пісьмовага дыялогу [29 С. 11-21]. Сістэматычная перапіска ў форме лістоў ў другой палове XX ст. паступова змяншалася, але людзям патрэбна была камунікацыя. Часта замест лістоў выкарыстоўваліся краявідныя фотапаштоўкі: так атрымлівалася выяўленча-пісьмовая крыніца

[11,12].На маленькіх віншавальных картках разам з пажаданнямі размешчаны міні-паведамленні аб паўсядзённым жыцці аўтараў: бытавых умовах і дабрабыце, сямейных справах, стане здароўя. Даследаванне віншавальных паштовак познесавецкага перыяду яскрава дэманструе, што меры адыходу традыцыйнага эпістальнага жанра, паштоўкі актыўна выкарыстоўваліся для гэтых мэтах.

Тактоўная стрыманасць з-за адкрытай формы адпраўкі паштовак ўзмацнілі ўсеагульную тэндэнцыю да скарачэння пісьмовага тэксту і да ўжывання простых слоў і выказаў. Вывучэнне вялікай колькасці паштовак захавала неверагоднае прастадушнасць аўтараў тэкстаў, створаных у таталітарным грамадстве. Пры адсутнасці на паштоўках гатовых тэкстаў віншаванні прыдумывалі самі людзі. Пажаданні былі простыя: шчасця і здароўя, кахання і дабрабыту, поспехаў на працы і міру. У адным віншаванні гучаць адначасова паспяхова суіснуюць “ідэйныя” (поспехаў на блага Радзімы, дзецям расці карыснымі грамадзянамі) і прыватныя пажаданні [10, Л.3; 30 С. 11-21].

Аўтаматызаваныя дзеянні віншавання паштоўкамі зацвердзіліся ў паўсядзённасці людзей на вялікай прасторы, негледзячы на палітычныя катаклізмы. Ўзоры віншаванняў 1980 - 1990 х гадоў з цягам часу набываюць новы сэнс. Паштоўкі прыгаданага перыяда ўтрымліваюць шмат спавешчанняў з характарыстакай тагачаснай сацыяльна-эканамічнай і духоўна-эмацыянальнай сітуацыі жыхароў краіны, разважаннямі аб дзеяннях кіраўніцтва. На пачатку 1990-х гадоў, пасля развалу СССР, не гледзячы на межы, людзі па звычцы віншавалі адзін аднаго са святамі 8 сакавіка, 1 і 9 мая, Новага года і , часам, 7 лістапада. Такім чынам яны спрабавалі пераадолець вакуум зносін, які ўзнік пасля распаду вялікай краіны, - паштоўкі з’яўляліся аб’яднаючым звяном.

Паштоўка, незалежна ад тэматыкі, чым даўжэй захоўваецца, тым большую гістарычную каштоўнасць уяўляе. І ўсе ж сёння асноўным прадметам калекцыянавання і актуалізацыі з’яўляюцца краявідныя паштоўкі, выпушчаныя да 1917 года, а таксама віншавальныя карткі. Савецкая паштоўка цікавіць

мастацтвазнаўцаў і калекцыянераў больш як мастацкі прадмет. У якасці прычыны непавагі калекцыянераў да савецкіх і постсавецкіх картак У. А. Ліхадзедаў пазначае, што ў іх "няма душы" [3].

Выкарыстанне паштовак працягваецца і ў наш час. З'явілася электронная паштоўка. Развіваецца мастацтва самаробнай паштоўкі. Функцыянуюць рэкламныя і карпаратыўныя паштоўкі. Застаюцца актуальнымі ілюстраваныя паштоўкі з выявай слаўтасцяў і сувенірныя паштоўкі да знамянальных падзей. Нацыянальны мастацкі музей Беларусі сумесна з Белпоштай аднавілі выпуск рэпрадукцыйных паштовак з творамі беларускіх майстроў.

Паштоўка - гэта перспектыўны аб'ект музейнага паказу. Як комплексныя крыніцы, ілюстраваныя адкрытыя лісты валодаюць такімі вартасцямі музейнага прадмета як інфарматыўнасць і прывабнасць. Таму музейныя ўстановы і бібліятэкі пры правядзенні выстаў аддаюць перавагу не толькі паштоўкам стогадовай даўніны, але таксама і маляўнічым паштоўкам да любімых святаў - 8 сакавіка і Новы год. У 2015 г. быў паспяхова праведзены фестываль аўтарскай паштоўкі, арганізаваны Музеем гісторыі беларускага кіно і Беларускамі саюзам дызайнераў [26] .

Адметныя рысы паштоўкі патрабуюць сур'езных падыходаў пры выданні каталогаў адкрытых лістоў. Прымаючы да ўвагі комплекснасць гэтых крыніц, навуковая публікацыя павінна прадугледжваць і наяўнасць крыніцазнаўчай крытыкі.

Усё вышэй сказанае сведчыць аб тым, што адкрытыя лісты з'яўляюцца каштоўнай часткай гісторыка-культурнай спадчыны. Шматгранны інфармацыйны патэнцыял паштовак вельмі шырокі і заслугоўвае ўважлівага вывучэння.

ЛІТАРАТУРА

1. Гордиенко Н. Белорусские рождественские открытки на Западе
Электрон.ресурс: <https://www.kp.ru/daily/26324/3205321/>

2. Дубатовка Г., Лапковская И. Почтовые открытки в фондах Белорусского государственного архива кинофотодокументов // Архівы і справаводства. – 2008. - №4. – С.134-141
3. Лиходедов В.А. Минск. Путешествие во времени. – Минск:Звезда, 2015. – 269 с.
4. Карлюкевич А. Почтовая открытка: диалог с прошлым. // Банкаўскі веснік. - №1. – 2009. – С.62-65
5. Комягина О. Белорусские рождественские открытки в XIX веке печатали в Германии // Комсомольская правда в Беларуси. – 24.12.2014. с.6
6. Ларина А.Н. Документальная открытка конца XIX – начала XX века как источник по истории и культуре Москвы // Автореф. диссер. К.и.н. 07.00.09. – М., 2004. ; [Электрон. Рэсурс] – Рэжым доступа: <http://www.dissercat.com/>
7. Ларина А.Н. Почтовая открытка в руках историка - Историк и художник. – 2004. - №2 – с.109-121
8. Маркова В.О. Открытые вопросы терминологии в филокартии // ЖУК. – 2009. - №2-3 (21-22). – С.9-13
9. Набатов Б. Фотооткрытку – в массы! // Советское фото. – 1933. - №5. – С.30-31
10. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ) Ф.551 Воп.1 С.147
11. НАРБ Ф.599 Воп.1 С.70
12. НАРБ Ф.599 Воп.1 С.71
13. НАРБ Ф.606 Воп.1 С.42
14. НАРБ Ф.1456 Воп.1 С.95
15. НАРБ Ф.1456 Воп.1 С.96
16. НАРБ Ф.1456 Воп.1 С.98-99
17. НАРБ Ф.1456 Воп.1 С.100, 108, 109, 110
18. Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь - [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <http://www.histmuseum.by/collections>

19. Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь. – Фонды. – Філакартыя.- КП 45548_19; КП43567_13; КП43567_14; КП 43534_2;КП 43473_30; КП 43473;КП 43473_22; КП 43473_14;КП 43473_8; КП 43363_2; КП 43363_5; КП 042982_43, НД3107, НД 31310;КП 43226_3.
20. Партолина Н. Жители Глубокого вскладчину купили для музея уникальную открытку с видом города. // Комсомольская правда в Беларуси. – 17.01.2015. - С.6
21. Розанов С.С. В поисках утраченного. - [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: [http:// www.bipost.org/page.php?id=330](http://www.bipost.org/page.php?id=330)
22. Самбур М.В. Открытка в контексте культуры: атрибуция, научное описание ,экспонирование // Диссер. К.и.н. 24.00.03. – М., 2014 – 178 с.
23. Тиновицкий Г. Всесоюзная сельскохозяйственная выставка. Павильон «Московская, Рязанская и Тульская области». – Иллюстрационно-издательское бюро ВСХВ, 1939. – [калекцыя НББ, ізаматэрыял: 17//3774А(008)]
24. Третьякова В.П. Поговорим о терминах.// ЖУК. – 2009, №2-3 (21-22). – С.5-8
25. Фанштейн Первые русские художественные открытки // Советский коллекционер. – 1965. – Вып.3. – С.116-124
26. Целеш В. Гарады беларусі на старых паштоўках. – Мн.:Беларусь, 2014 – 335 с.
27. Чапкина М.Я. Москвичи поздравляют. – М.: Контакт-культура, 2009. – 256с
28. Чапкина М.Я. Привет из столицы. Советская поздравительная открытка 1917-1991. – М, 2013
29. Шабурова О. Советский мир в открытке. – Екатеринбург: Кабинетный ученый, 2017. – 327 с.

3 ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

3.1 Тэматыка семінарскіх заняткаў

Семінарскія заняткі разлічаны на набыццё практычных ведаў па адпаведнаму курсу.

Пры падрыхтоўцы неабходна карыстацца як асноўнай так і дадатковай літаратурай, рабіць неабходныя нататкі, імкнуцца да сварэння пэўных абагульненняў на падставе вывучанага і асэнсаванага фактычнага матэрыялу. Прапанаваны спіс літаратуры носіць рэкамендацыйны характар. Пералічаныя крыніцы могуць выкарыстоўвацца як цалкам, так і выбарачна. Для падрыхтоўкі дазваляецца карыстацца іншымі дапаможнікамі, перыядычнай літаратурай і рэсурсамі Інтэрнэта.

Форма выканання работы – напісанне рэферату, вусны адказ у выглядзе паведамлення і міні-даклада з дэманстрацыяй прэзентацыі, гутарка па тэме, удзел у калоквіўме, напісанне кантрольнага тэста.

Семінарскі занятак 1 . Фарміраванне і развіццё крыніцазнаўства

Назапашванне вопыту апрацоўкі і аналізу крыніц ў эпоху феадалізма.

1. Развіццё крыніцазнаўства ў Новы час.
2. Распрацоўкі А.С. Лапа-Данілеўскага
3. Развіццё замежнага крыніцазнаўства ў Найноўшы час.
4. Станаўленне і развіццё савецкага крыніцазнаўства.
5. Развіццё крыніцазнаўства ў РФ.
6. Крыніцазнаўства на Беларусі.

Тэмы рэфератаў

1. Уплыў пазітывізма на развіццё крыніцазнаўства
2. “Школа крытычнай філасофіі гісторыі”.

3. Погляды І.Лялевеля на крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны.
4. Унёсак В.О.Ключэўскага ў тэорыю методыкі крыніцазнаўства
5. Крыніцазнаўчая дзейнасць Віленскай археаграфічнай камісіі.
6. Крыніцазнаўства як сістэматызаванае цэласнае вучэнне ў канцэпцыі А.С. Лапа-Данілеўскага.
7. Унёсак М.Доўнар-Запольскага ў развіццё крыніцазнаўства.
8. Крыніцазнаўчая дзейнасць Д.І.Даўгялы.
9. Беларускае крыніцазнаўства на сучасным этапе

Літаратура:

1. Бандзелікаў, М.Ф. Асновы тэорыі і методыкі крыніцазнаўства: вуч. дапамож./ М.Ф. Бандзелікаў – 2-е выд., стэр. - Мн.: БДПУ, 2004.- 46 с.
2. Георгиева, Н.Г. Историческое источниковедение: теоретические проблемы : учебник / Н.Г. Георгиева .— Москва : Проспект, 2023 .— 247 с.
3. Грицкевич В.П., Каун С.Б., Ходин С.Н. История и теория источниковедения. – Мн.: БГУ, 2008.
4. Источниковедение: учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Юрайт, 2021. — 396 с.
5. Медушевская, О. М. Собрание сочинений : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с. : ил. – Режим доступа: по подписке. – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-4475-9240-0. – DOI 10.23681/480151. – Текст : электронный.
6. Русина, Ю. А. Методология источниковедения : [учеб. пособие] / Ю. А. Русина ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 204 с. - [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/34723/1/978-5-7996-1466-9.pdf>

7. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 2 . Метады вывучэння гістарычных крыніц.

1. Метады тэксталогіі і лінгвістыкі ў даследаванні пісьмовых крыніц.
2. Метады семіётыкі пры вывучэнні гістарычных крыніц.
3. Выкарыстанне метаду дэканструкцыі.
4. Выкарыстанне дасягненняў гістарычнай псіхалогіі і псіхагісторыі ў даследаванні крыніц.
5. Абмежаваныя магчымасці традыцыйных метадаў вывучэння крыніц.
6. Колькасныя метады вывучэння крыніц.
7. Выкарыстанне інфармацыйных тэхналогій.
8. Магчымасці інфармацыйных тэхналогій і колькасных метадаў пры вывучэнні апавядальных крыніц.

Літаратура:

1. *Георгиева, Н.Г.* Историческое источниковедение: теоретические проблемы : учебник / Н.Г. Георгиева .— Москва : Проспект, 2023 .— 247 с.
2. *Источниковедение: учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова.* — М. : Юрайт, 2021. — 396 с.
3. *Медушевская, О. М.* Собрание сочинений : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с. : ил. – Режим доступа: по подписке. – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-4475-9240-0. – DOI 10.23681/480151. – Текст : электронный.
4. *Русина, Ю. А.* Методология источниковедения : [учеб. пособие] / Ю. А. Русина ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 204 с. - [Электронный ресурс]

Режим доступа: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/34723/1/978-5-7996-1466-9.pdf>

5. *Ходзін, С.М.* Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 3 . Класіфікацыя гістарычных крыніц.

1. Паняцце аб сістэматызацыі і класіфікацыі крыніц. Класіфікацыя і сістэматызацыя: агульнае і асаблівае.
2. Віды сістэматызацый. Класіфікацыя крыніц па паходжанню і відах
3. Першыя класіфікацыі на “рэшткі” і “паданні”.
4. Класіфікацыі расійскіх даследчыкаў XIX ст.
5. Тыпалагічныя класіфікацыі крыніц па знешніх прыкметах.
6. Класіфікацыя пісьмовых крыніц.

Тэмы рэфератаў:

1. Класіфікацыі расійскіх даследчыкаў канца XIX – пачатку XX стстю
2. Падыходы С.О.Шмідта да класіфікацыі крыніц
3. Дзейнасць Л.Н.Пушкарова па стварэнні класіфікацыі крыніц
4. Падыходы Д.І.Кавальчанкі да класіфікацыі крыніц

Літаратура:

1. Бандзелікаў, М.Ф. Асновы тэорыі і методыкі крыніцазнаўства: вуч. дапамож./ М.Ф. Бандзелікаў – 2-е выд., стэр. - Мн.: БДПУ, 2004.- 46 с.
2. Грицкевич В. П., Каун С. Б., Ходин С. Н. Теория и история источниковедения. - Мн., 2008. – 220 с.
3. *Георгиева, Н.Г.* Историческое источниковедение: теоретические проблемы : учебник / Н.Г. Георгиева .— Москва : Проспект, 2023 .— 247 с.

4. *Источниковедение* : учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Издательство Юрайт, 2021. — 396 с. — Серия : Бакалавр. Академический курс. — ISBN 978-5-534-03318-2.
5. *Источниковедение: учебное пособие* / И.Н.Данилевский, Д.А.Добровольский, Р.Б.Казаков и др.; отв. ред. М.Ф.Румянцева. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. — 685 с.
6. *Медушевская, О. М. Собрание сочинений* : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. — Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. — Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. — 881 с. : ил. — Режим доступа: по подписке. — URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . — Библиогр. в кн. — ISBN 978-5-4475-9240-0. — DOI 10.23681/480151. — Текст : электронный.
7. *Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік* / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. — 255 с. Текст : электронный.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>
8. Шмидт С. О. Путь историка: Избр. тр. по источниковедению и историографии. - М., 1997.- 479 с.

Семінарскі занятак 4. Выяўленчыя і рэчавыя крыніцы

1. Выяўленчыя крыніцы і іх класіфікацыя. Мастацка-выяўленчыя і дакументальна-выяўленчыя крыніцы.
2. Плакат як гістарычная крыніца
3. Фотадакументы як гістарычныя крыніцы
4. Асаблівасці вивучэння фота і відэакрыніц.
5. Ваенна-гістарычныя карты як гістрычная крыніца
6. Узаемаадносіны паняццяў. Рэчавая крыніца і артэфакт. Рэчавая крыніца і музейны прадмет.
7. Класіфікацыя і сістэматызацыя рэчавых крыніц.
8. Асаблівасці вивучэння рэчавых крыніц.

9. Рэчавыя этнаграфічныя крыніцы.
10. Прадстаўленне рэчавых і выяўленчых крыніц ў музейнай экспазіцыі.

Літаратура:

1. *Источниковедение* : учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Издательство Юрайт, 2021. — 396 с. — Серия : Бакалавр. Академический курс. — ISBN 978-5-534-03318-2.
2. Магидов В.М. Кинофотофонодокументы в контексте исторического знания. М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2005. - 394 с.
3. *Медушевская, О. М. Собрание сочинений* : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с. : ил. – Режим доступа: по подписке. – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-4475-9240-0. – DOI 10.23681/480151. – Текст : электронный.
4. Роль изобразительных источников в информационном обеспечении исторической науки: сборник статей / Авт.-сост. Е.А. Воронцова; отв. ред. А.Г. Голиков. – Москва, 2019. – 1015 с.
5. *Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік* / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронный.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 5 (практычны занятак) Крыніцазнаўчая

эўрыстыка

1. Мэты і задачы пошуку крыніц.
2. Архіўная эўрыстыка.
3. Гістарычная бібліяграфія.
4. Археяграфічныя выданні.

5. Бібліяграфічная эўрыстыка. Метады бібліяграфічнага пошуку.
6. Пошук крыніц ў Інтэрнэце.

Занятак праводзіцца ў Нацыянальнай бібліятэцы і БДМЛМ і прадугледжвае разгляд наступных пытанняў на тэарэтычным і практычным узроўні.

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларус студэнты сустракаюцца з супрацоўнікамі даведачнага аддзела вывучаюць метадыку бібліяграфічнага пошуку, спрабуюць ажыццявіць самастойны пошук па наступных пазіцыях: даведнікі, слоўнікі па розных галінах ведаў, класіфікатары УДК, бібліяграфічныя паказальнікі па ўсіх галінах, бізнэс-даведнікі, сістэма каталогаў (ажыццяўляецца пошук інфармацыі для падрыхтоўкі курсавых работ): пошук па прадметным і сістэматычным каталогам і адрозненні гэтых каталогаў, асаблівасці пошуку па каталогу перыёдыкі, групе каталогаў беларусазнаўчага блоку (сістэматычная картатэка артыкулаў, сістэматычная картатэка персаналій, тапаграфічная картатэка), картатэцы рэцэнзій, каталогах аўтарэфератаў і дысертацый.

Другая частка занятка адбываецца ў БДАМЛМ. Разглядаюцца метадыка, магчымасці і асаблівасці архіўнага пошуку, архіўныя даведнікі і праца ў чытальнай зале архіва. Для прыкладаў пошуку па вызначаных тэмах выбіраюцца накірункі інфармацыі, неабходныя для падрыхтоўкі курсавых работ.

Літаратура:

1. Архивные документы Республики Беларусь – сокровища социальной памяти государства: справочник. – Мн.: НАРБ, 2005. – 170 с.
2. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтваў: даведнік. – Мн.: БелДНІЦАС, 1997. – 257 с.

3. Белорусский государственный архив кинофотофонодокументов: справочник. Ч. 1. Кинодокументы. – Молодечно, 2002. – 195 с.
4. Белорусский государственный архив научно-технической документации: путеводитель. Поступления 1970–1993 гг. – Мн., 1998. – 184с.
5. Глобальная сеть Internet в информационном обеспечении исторических исследований и образования // Е. Б. Белова, Л. И. Бородкин, И. М. Гарскова и др. Ист. информатика. М., 1996. С. 369—373.
6. Государственные архивы Республики Беларусь. 1944–1997.– Мн.: БелДНЦДАС, 2000. – 473 с.
7. Дакументальная спадчына Беларусі XIV–XX стагоддзяў : матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 75-годдзю Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (Мінск, 26 чэрвеня 2013 г.) / [рэдкалегія: У.І. Адамушка (старшыня) і інш.] – Мінск : А. М. Вараксін, 2014. – 266 с.
8. Документы НАФ РБ в Национальной библиотеке и музеях системы Министерства культуры и печати РБ. – Мн.: БелНИИДАД, 1995. – 157 с.
9. Документы па гісторыі Беларусі, якія зберагаюцца ў Цэнтральных архівах СССР.- Мн., 1991. – 431 с.
10. Доорн П. Электронный лабиринт: возможности и «ловушки» компьютерной системы INTERNET для историков // Круг идей: развитие исторической информатики. Тр. II конф. Ассоциации «История и компьютер».- М., 1995. - С. 122—135.
11. Научно-справочный аппарат государственных архивов Республики Беларусь / сост. Т. И. Седляревич — Мн.: БелНИИДАД, 2007 — 76 с.

Семінарскі занятак 6 Даследаванне паходжання гістарычнай крыніцы.

1. Роля спецыяльных гістарычных дысцыплін на этапе знешняй крытыкі крыніц.
2. Устанаўленне месца стварэння крыніц.
3. Устанаўленне часу стварэння крыніцы

4. Сістэмы леталічэння
5. Каляндары як сістэмы леталічэння
6. Славянскі каляндар
7. Атрыбуцыя крыніц
8. Новыя метады і падыходы атрыбуцыі крыніц з выкарыстаннем колькасных метадаў і інфармацыйных тэхналогій.

Літаратура:

1. Голиков, А. Г. Методика работы с историческими источниками : учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению подготовки 030600 "История" / А. Г. Голиков, Т. А. Круглова; под ред. А. Г. Голикова. - Москва : Академия, 2014. - 223, [1] с.
2. Грицкевич, В. П. Теория и история источниковедения. / Грицкевич В. П., Каун С. Б., Ходин С. Н. - Мн.: БГУ, 2008. – 254 с.
3. Жучкевич В. А. Общая топонимика. - Мн., 1980. – 239 с.
4. Источниковедение : учеб. пособие / И. Н. Данилевский, Д. А. Добровольский, Р. Б. Казаков и др. ; отв. ред. М. Ф. Румянцева ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. — 685, с.
5. Источниковедение : учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Издательство Юрайт, 2021. — 396 с. — Серия : Бакалавр. Академический курс. — ISBN 978-5-534-03318-2.
6. Климишин И. А. Календарь и хронология. - М., 1985. – 182 с.
7. Лихачев Д. С. Текстология.- М., 1983. – 387 с.
8. Медушевская, О. М. Собрание сочинений : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с. : ил. – Режим доступа: по подписке. –

URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-4475-9240-0. – DOI 10.23681/480151. – Текст : электронный.

9. От Нестора до Фонвизина: Новые методы определения авторства / Под ред. Л. В. Милова. - М., 1994. – 185 с.
10. Пиотровский Р. Г. Анонимные произведения и их авторы.- Мн., 1988. – 314 с.
11. Пронштейн А. П., Кияшко В. Я. Хронология. - М., 1981. – 293 с.
12. Рылюк Г. Я. Истоки географических названий Беларуси (с основами общей топонимики).- Мн., 1997. – 391с.
13. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронный.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>
14. Цыб С. В. Древнерусское времяисчисление в «Повести временных лет». - Барнаул, 1995. – 217 с.

Заданні да практычнай часткі занятка

1. *Вызначыце, чым з’яўляецца прыпіска на палях у “Летапісце” першай паловы 17 ст. “тритут або дань Литва Руси який давала”. Для чаго зроблена такая прыпіска?*

2. *Якія высновы можна зрабіць даследчык, які прачытае наступны тэкст Іпацеўскага летапісу : “И бяху приятели Ростиславу от Полцан, оже хотятъ и яти. И начаша Ростислава звати льстью у братцину к святой богородици к старей на Петров день, да ту имуть и : он же еха к ним изволочивъся в броне под порты, и не смеша на нь дърнути. Наутрии же день начаша и вабити к собе, рекуче:”Княже! Поеди к нам , суть нь с тобою речи, поеди же к нам в город; бяцеть бо князь в то веремя на Белцици. И рече Ростислав послом :” А вчера есмь у вас был; а чему есте не молвили ко мне, а что вы было речи” – обаче без всякого извета еха к ним у город. И се погна из города детьский его противу ему: “Не езди княже, вече ти в городе,*

и дружину ти избиваютъ, а те хотятъ яти. И ту воротися опять и съвѣкупися весь с дружиною на Белцици, и откуда поиде полком к брату Володареву Менску...”

3. Адзін з даследчыкаў вызначыў, што ў “Слове пра паход Ігаравы” сустракаюцца слова, якія характэрны для пскоўскага дыялекта. Знаўдзіце іх ў тэксце. Аб чым гэтыя словы сведчаць?

4. Вызначыце, аб чым сведчыць з’яўленне табліц у попісах войска ВКЛ 16 ст., інвентарах 17 ст.

Фрагмент попіса войска ВКЛ 1567 г.

	<i>Кані</i>	<i>Кані на ласку караля</i>	<i>Усіх каней</i>	<i>драбы</i>
<i>Пан Мікалай Крыштаф Радзівіл, князь з Олька і Несвіжа за усіх маёнткаў сваіх ставіў пошту</i>	<i>539</i>	<i>-</i>	<i>539</i>	<i>386</i>
<i>Князь Слуцкі Юры Юр’евіч ставіў пошту з маёнткаў сваіх</i>	<i>478</i>	<i>-</i>	<i>478</i>	<i>300</i>
<i>Пані Станіславова Кішчыная, ваяводзіна віцебская, пані Ганна Радзівілаўна ставіць з маёнткаў сваіх</i>	<i>407</i>	<i>-</i>	<i>407</i>	<i>160</i>
<i>Пан Мікалай Радзівіл, ваявода віленскі, канцлер ВКЛ, стараста мазырскі, ставіць пошту з маёнткаў сваіх</i>	<i>400</i>	<i>-</i>	<i>400</i>	<i>200</i>
<i>Пан Ян Еранімавіч Хадкевіч, стараста жамойцкі, маршалак земскі ВКЛ ставіць пошту з сваіх маёнткаў</i>	<i>360</i>	<i>-</i>	<i>360</i>	<i>240</i>

5. Вызначыце, чым з'яўляюцца ў агульна земскім прывілеі Уладіслава II Ягайлы ад 20 лютага 1387 г. наступныя словы: “Во имя бога аминь!”; “На вечную памяць о деле”; “К сведению всех, необходимо, желаем, чтобы дошло следующее”. На колькі такія выразы могуць быць выкарыстаны ў якасці характарыстыкі гістарычнай рэчаіснасці канца 14с.

6. Вызначыце, у яким годзе на сучаснай сістэме была складзена дамова аб саюзе паміж вялікім князем літоўскім Вітаўтам і вялікім князем цверскім Барысам Аляксандравічам на падставе таго, што ў дакуменце маецца наступны запіс: “Писан в Тфери в лето 6935, августа 3, индикта 5”?

7. Вызначыце дзень, у які вялікі князь літоўскі і кароль польскі Уладіслаў II Ягайла выдаў прывілей брату Скіргайлу, на якому той атрымаў у валоданне Трокскае княства, Мінск, Полацк, Свіслацкую воласць, Бабруйск, Рэчыцу і інш. Прывілей “кончано и писано оу Ловехъ Скоистерскихъ оу первую нед(е)лю по с(вя)т(е)мь Марку еуаг(е)листе под леты б(ож)ьими 1387” дзень св.евангеліста Марка ў 1387 г. адзначаўся ў чацвёрты чацвер красавіка.

8. Вызначыце, дзе пісаўся летапіс, з якога было ўзята наступнае паведамленне.

“В лето 6573 князь полотьскый Всеслав, събрав силы своя многыя, прииди ко Пскову, и много тружався с многыми замыслени и пороками шибав, отойде ничтоже успев”.

9. Вызначыце, дзе была складзена грамата, якая пачынаецца наступным выразам :”Поклон и бла(го)словенье от Якова, епискупа полотьского, бровстови, наместънику пискуплю и детем моим ратманом”. Каму яна была адрасавана?

10. Якім чынам быў высветлены аўтар Баркулабаўскага летапісу? Хто, на ваш погляд ім з'яўляецца: святар сяла Баркулабава Фёдар Філіпавіч, дз'як царквы ў Баркулабаве ці іншыя святары, князі Баркулаб Корсак ці Багдан Саламярэцкі?

Семінарскі занятак 7 Вывучэнне тэксту крыніцы

1. Устанаўленне тэксту.
2. Гісторыя стварэння тэксту крыніцы і задачы яе вывучэння.
3. Этапы стварэння дакументаў. Рэканструкцыя тэкстаў.
4. Паходжанне кірылічнай азбукі. Лічбавая кірылічная сістэма ўсходніх славян
5. Матэрыял і прылады для пісьма. XII – канца XIV стст. Пераплёт.
6. Тыпы графікі: устаў, паўустаў, скорапіс
7. Матэрыял і прылады для пісьма. Знешні від помнікаў пісьменнасці (аркушы, сшыткі, кнігі, асаблівасці кніжнага пераплёту) XV – XVII стст.
8. Арнамент і мініяцюра
9. Вязь. Тайнапіс

Тэмы рэфератаў

1. Палеаграфія як спецыяльная гістарычная дысцыпліна
2. Паходжанне кірылічнай азбукі
3. Гісторыя развіцця беларускай палеаграфіі
4. Матэрыялы і прылады для пісьма
5. Знешнія прыкметы помнікаў пісьменнасці XI-пачатку XII ст.
6. Асаблівасці графікі XII – XV стст.
7. Асаблівасці скорапісу як тыпу графікі

Літаратура:

1. *Источниковедение* : учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Издательство Юрайт, 2021. — 396 с. — Серия : Бакалавр. Академический курс. — ISBN 978-5-534-03318-2.
2. Куль-Сяльверстава, С.Я. Уводзіны ў беларускую палеаграфію: дапам. / С.Я.Куль-Сяльверстава. – Гродна: ГрДУ, 2009, - 300с.
3. *Медушевская, О. М. Собрание сочинений* : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с. : ил. – Режим доступа: по подписке. – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-4475-9240-0. – DOI 10.23681/480151. – Текст : электронный.
4. *Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік* / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронный.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 8. Сапраўдныя і падробленыя крыніцы.

1. Паняцце аб падробке.
2. Прычыны падробкі дакументаў і рэчавых крыніц.
3. Меркантильныя інтарэсы як прычына стварэння падробак.
4. Стварэнне падробак на карысць групавых інтарэсаў.
5. Прапагандысцкая матывацыя.
6. Уплыў умоў узнікнення крыніцы на яе сапраўднасць
7. Прыкметы падробленых крыніц
8. Падробкі выяўленчых крыніц

Літаратура:

1. Голиков, А. Г. Методика работы с историческими источниками : учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по

- направлению подготовки 030600 "История" / А. Г. Голиков, Т. А. Круглова ; под ред. А. Г. Голикова. - Москва : Академия, 2014. - 223, [1] с.
2. Грицкевич, В. П. Теория и история источниковедения. / Грицкевич В.П., Каун С. Б., Ходин С. Н. - Мн.: БГУ, 2008. – 254 с.
 3. Источниковедение : учеб. пособие / И. Н. Данилевский, Д. А. Добровольский, Р. Б. Казаков и др. ; отв. ред. М. Ф. Румянцева ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. — 685, с.
 4. Источниковедение : учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Издательство Юрайт, 2021. — 396 с. — Серия : Бакалавр. Академический курс. — ISBN 978-5-534-03318-2.
 5. Козлов В.П. Тайны фальсификации. Анализ подделок исторических источников. – М., 1994.
 6. Медушевская, О. М. Собрание сочинений : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с. : ил. – Режим доступа: по подписке. – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-4475-9240-0. – DOI 10.23681/480151. – Текст : электронный.
 7. *От Нестора до Фонвизина: Новые методы определения авторства* / Под ред. Л. В. Милова. М.: Прогресс, 1994. – 254с.
 8. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 9. Заканадаўчыя крыніцы па гісторыі Беларусі найноўшага часу, іх класіфікацыя. Заканадаўства БССР і Рэспублікі Беларусь.

Этапы развіцця заканадаўства Расійскай імперыі.

1. Фарміраванне паняцця “закон”. Праблема кваліфікацыі крыніц.
2. Развіццё сістэмы публікацыі заканадаўчых крыніц. Новыя віды актаў.
3. Першыя савецкія дэкрэты.
4. Савецкія Канстытуцыі.
5. Беларускае савецкія Канстытуцыі
6. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. Рэдакцыі 1994 і 2022 гадоў.

Літаратура:

1. Голиков, А.Г. Источниковедение отечественной истории.- М.:МГУ, Росспэн, 2000. – 437с.
2. Доўнар, Т. І. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі / Т. І. Доўнар. – 3-е выд. Выпраўл. і дап.– Мінск : РІПА, 2021. – 432 с.
3. Источниковедение : учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Издательство Юрайт, 2021. — 396 с. — Серия : Бакалавр. Академический курс. — ISBN 978-5-534-03318-2.
4. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники Российской истории: Учеб. пособие // И. Н. Данилевский, В. В. Кабанов, О. М. Медушевская, М. Ф. Румянцева. М., 2000. – 701с.
5. Матюшевская, М.И. Источниковедение истории Беларуси: учеб.-метод. комплекс: в 3 ч. Ч. 1: Материалы законодательства на Беларуси ІХХХІ вв. / М.И. Матюшевская. - Могилев: УО «МГУ им. А.А. Кулешова», 2010. - 44 с.
6. Медушевская, О. М. Собрание сочинений : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с. : ил. – Режим доступа: по подписке. – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> . – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-4475-9240-0. – DOI 10.23681/480151. – Текст : электронный.

7. Соколов А.К. Источниковедение новейшей истории России. Теория. Методология, практика. / Бокарев Ю.П., Борисова А.В. – М.: Высш. шк., 2004. – 633 с.
8. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны. - Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 10 Арганізацыя дзяржаўнага справаводства ў ВКЛ. “Літоўская Метрыка” як гістарычная крыніца

1. Справаводства ў ВКЛ. Канцылярыя ВКЛ і яе архіў.
2. Перчачатковы і сучасны склад «Літоўскай метрыкі».
3. Віды дакументацыі ў складзе “Літоўскай Метрыкі”.
4. Стан распрацоўкі матэрыялаў архіва канцылярыі ВКЛ. Выданні матэрыялаў Літоўскай Метрыкі.
5. Сеймавыя матэрыялы XVI-XVIII стст. і іх віды. Асаблівасці вывучэння.
6. Мытныя кнігі як крыніцы для вывучэння сацыяльна-эканамічнай гісторыі Беларусі XV-XVIII стст.
7. Актавыя кнігі судовых устаноў ВКЛ. «Акты Галоўнага Літоўскага трыбунала».

Літаратура

1. Архівазнаўства : дапаможнік / А. М. Бяляўскі [і інш.] ; пад рэд. М. Ф. Шумейкі. — Мінск : БДУ, 2013. — С.37-45
- Матюшевская М.И. Источниковедение истории Беларуси / М.И. Матюшевская. – Могилев: МГУ, 2010-2011. Ч. 2.: Матюшевская М.И. Актовые материалы, материалы делопроизводства, хозяйственные и статистические описания. – 2011. – 38 с.

2. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>
3. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кн. № 35: (1551–1558): кніга запісаў № 35 (копія канца XVI ст.) / НАН Беларусі, Ін-т гісторыі, М-ва юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Дэпартамент па архівах і справаводстве, Нац. гістарычны архіў Беларусі; падрыхт. А. А. Мяцельскі. – Мінск: Беларуская навука, 2020. – 538 с.
4. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кн. 42: (1556–1562): кніга запісаў № 42 (копія канца XVI ст.) / НАН Беларусі, Ін-т гісторыі; падрыхт. В. С. Мянжынскі. – Мінск: Беларуская навука, 2015. – 190 с.

Семінарскі занятак 11. Матэрыялы статыстычнага характару і статыстычныя крыніцы.

1. Пісцовыя кнігі і іх вывучэнне.
2. Каштоўнасць інвентароў як крыніц па гісторыі Беларусі.
3. Эканоміка-геаграфічныя і гаспадарчыя апісанні. Матэрыялы Генеральнага межавання.
4. Агляды губерняў як гістарычная крыніца.
5. Рэвізіі як гістарычныя крыніцы.
6. Асаблівасці першых расійскіх перапісаў насельніцтва.
7. Перапісы насельніцтва савецкага перыяда.

Літаратура:

1. Инвентари магнатских владений Белоруссии XVII-XVIII вв. Владение Сморгонь. – Мн., 1977. – 163 с.

2. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники Российской истории: Учеб. пособие // И. Н. Данилевский, В. В. Кабанов, О. М. Медушевская, М. Ф. Румянцева. М., 1998. – 701с.
3. Источниковедение: учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Юрайт, 2021. — 396 с.
4. Медушевская, О. М. Собрание сочинений : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с.: ил. – Режим доступа: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> .
5. Соколов А.К. Источниковедение новейшей истории России. Теория. Методология, практика. / Бокарев Ю.П., Борисова А.В. – М.: Высш. шк., 2004. – 633 с.
6. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 12 Летапісы і хронікі як гістарычныя крыніцы

1. Этапы летапісання на Беларусі.
2. «Аповесць мінулых гадоў» як гістарычная крыніца. Крыніцы і значэнне «Аповесці» для вывучэння гісторыі Беларусі.
3. Скандынаўскія сагі як гістарычныя крыніцы
4. Беларуска-літоўскае летапісанне XV - XVI стст. Класіфікацыя летапісаў.
5. Гісторыя стварэння, крыніцы і склад першага беларуска-літоўскага зводу. Прычыны з'яўлення легендарнай часткі.
6. Другі-беларуска-літоўскі звод: «Хроніка Вялікага Княства Літоўскага» і яе рэдакцыі.
7. Трэці беларуска—літоўскі звод «Хроніка Быхаўца». Аналіз легендарнай часткі летапісаў.

8. «Хроніка» Мацея Стрыйкоўскага. Крыніцы і значэнне хронікі для вывучэння гісторыі Беларусі.
9. Асаблівасці летапісання XVII - XVIII ст. на Беларусі.
10. Баркалабаўскі летапіс.
11. Гарадскія хронікі: Магілёўская і Віцебская.
12. Хроніка Лівоніі як гістарычная крыніца па гісторыі Беларусі

Тэмы рэфэратаў і прэзентацый:

1. Вывучэння летапісання ў дарэвалюцыйнай гістарыяграфіі
2. Вывучэнне шсходнеславянскіх летапісаў у савецкі перыод
3. Гісторыі знаходак летапісных спісаў
4. Месцы захоўвання вядомых летапісных зводаў
5. “Аповесць мінулых часоў”, яе рэдакцыі, асноўныя спісы і крыніцы.
Беларускія гісторыкі - даследчыкі летапісання
6. Уклад У.У.Улашчыка ў вывучэнне беларускіх летапісаў
7. Дзейнасць В.А. Чамярыцкага па даследаванні беларуска-літоўскіх летапісаў
8. Методыка аналізу легендарных частак летапісаў
9. . Віцебская (Панцырнага і Аверкі) хроніка.
10. Магілёўская (Сурты і Трубніцкіх) хроніка.

Літаратура

1. Матюшевская М.И. Источниковедение истории Беларуси / М.И. Матюшевская. – Могилев: МГУ, 2010-2011. Ч. 3.: Матюшевская М.И. Летописи и хроники, литературные и публицистические произведения, мемуарная литература, эпистолярные источники и периодическая печать. – 2011. – 57 с.
2. Повесть временных лет: сб. произведений лит. Древней Руси / [сост. и общ. ред. Л. А. Дмитриева, Д. С. Лихачева; вступ. ст. Д. С. Лихачева]. – Москва: Эксмо, 2007. – 607 с.

3. Полное собрание русских летописей. Т. 32: Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца; Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного / [сост. и ред. Н. Н. Улащик] / АН СССР, Ин-т истории СССР; [отв. ред. Б. А. Рыбаков]. – Москва: Наука, 1975. – 235 с.
4. Полное собрание русских летописей. Т. 35: Летописи белорусско-литовские / [сост. и авт. предисл. Н. Н. Улащик] / АН СССР, Ин-т истории СССР. – Москва: Наука, 1980. – 306 с.
5. Самарина, Н.Г. Летописание: Учебное пособие для студентов культурологических специальностей и специальности «Музейное дело и охрана памятников» (учебное пособие). / Н.Г.Самарина. – М.: МГУКИ, 2002. – 60 с.
6. Семянчук, А. А. Беларуска-літоўскія летапісы і польскія хронікі: вучэб. дапаможнік / А. А. Семянчук. – Гродна: ГрГУ, 2000. – 163 с.
7. Улашчык, М.М. Выбранае / М.М. Улашчык. – Мн.: МГА «Беларускі кнігазбор», 2001. – 604с.
8. Улащик, Н.Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания / Н.Н.Улащик. - М., 1985. – 305с.
9. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Семінарскі занятак 13. Гісторыка-мемуарныя крыніцы па гісторыі Беларусі

Асаблівасці мемуараў як гістарычных крыніц.

1. Этапы развіцця мемуарнай літаратуры.
2. Літаратура падарожжаў як гістарычная крыніца.
3. Запіскі замежных дыпламатаў і падарожнікаў.
4. Асаблівасці мемуарнай літаратуры канца 19 – пачатку 20 стагоддзя.
5. Мемуарная літаратура найноўшага часу.
6. Мемуары аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны

Тэмы рэфератаў і прэзентацый:

1. Асаблівасці развіцця мемуарнай літаратуры ў савецкі час
2. Мемуары ўдзельнікаў падзей 1917-1921 гг.
3. Мемуары і ўспаміны аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны як гістарычныя крыніцы
4. Мемуары дзеячоў навукі і культуры Беларусі як гістарычныя крыніцы
5. Мемуары выбітных прадстаўнікоў Беларусі ў асабістых архіўных зборах
6. Прадстаўленне мемуараў у музейных экспазіцыях

Літаратура:

1. Матюшевская М.И. Источниковедение истории Беларуси / М.И. Матюшевская. – Могилев: МГУ, 2010-2011. Ч. 3.: Матюшевская М.И. Летописи и хроники, литературные и публицистические произведения, мемуарная литература, эпистолярные источники и периодическая печать. – 2011. – 57 с.
2. *Семянчук, А. А.* Беларуская-літоўскія летапісы і польскія хронікі: вучэб. дапаможнік / А. А. Семянчук. – Гродна: ГрГУ, 2000. – 163 с.
3. *Ходзін, С.М.* Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>

Практычная частка занятка прадугледжвае вывучэнне тэкстаў і аналіз наступных крыніц:

А)

1. Михалон Литвин. О нравах татар, литовцев и москвитян. / Отв. ред. А.Л.Хорошкевич. - М.,1994. – 257 с.

2. С.Русецкая. Авантуры майго жыцця: Раман. - Мн.:Маст.літ, 1993. – 381 с.

Б) Азнаёміцца з мемуарамі вядомых палітычных, ваенных і інш. Дзеячоў (Г.К.Жукаў, Мазураў, П.К.Панамарэнка і інш.). Калі мемуары выдаваліся некалькі разоў, срабіць іх параўнальны аналіз

В) Высветліць у сем'ях студэнтаў, ці веў хто з іх родных дзённікі. Калі такія крыніцы існуюць, то падрыхтаваць наведамленне пра гэтыя крыніцы.

Семінарскі занятак 14 Эпістальныя крыніцы, літаратура і публіцыстыка

1. Суадносіны паняццў “ліст” і “перапіска”
2. Прыватныя лісты як гістарычныя крыніцы
3. Гістарычныя этапы функцыянавання адкрытых лістоў
4. Паштовыя маркі як гістарычныя крыніцы
5. Калекцыі паштовак у архівах, бібліятэках і музеях Беларусі
6. Помнікі літаратуры як гістарычныя крыніцы
7. “Слова аб палку Ігаравым”
8. Літаратуры і публіцыстыка XVI-XVII стст.
9. Асаблівасці вывучэння літаратуры і публіцыстыкі XVIII-XIX стст. як гістарычнай крыніцы
10. Публіцыстыка XX ст. як гістарычная крыніца

Літаратура:

1. Голиков, А.Г. Источниковедение отечественной истории.- М.:МГУ, Росспэн, 2000. – 437с.
2. Грицкевич, В. П., Теория и история источниковедения. / Каун С. Б., Ходин С. Н. - Мн.: БГУ, 2008. – 220с.
3. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники Российской истории: Учеб. пособие // И. Н. Данилевский, В. В. Кабанов, О. М. Медушевская, М. Ф. Румянцева. М., 2000. – 701с.
4. Каун,С. Б. Теория и история источниковедения: Учеб.-метод. комплекс / Липницкая О. Л., Ходин С. Н. - Мн., 2001. – 79с.
5. Ходзін, С.М. Крыніцы гісторыі Беларусі (гісторыка-кампаратыўнае вывучэнне). Мн.: БДУ, 2012. – 192с.
6. Соколов А.К. Источниковедение новейшей истории России.Теория.Методология, практика./Бокарев Ю.П., Борисова А.В. – М.:Высш.шк., 2004. – 633 с.

Практычная частка гэтага занятка прадугледжвае падрыхтоўку кожным студэнтам характарыстыку пэўных перыядычных выданняў савецкага перыяду і перыяду незалежнай Беларусі па выбару : даваенныя перыядычныя выданні, выданні савецкіх партызан, калабарыяніцкія выданні, нямецкія газеты, пасляваенныя савецкія выданні і беларуская перыёдыка перыяду 1992-2010. Дадзеная перыёдыка даступна ў газетнай зале НББ і чытальнай зале НАРБ.

Аналіз прадугледжвае класіфікацыю абраных крыніц, разгляд асноўных тэм выдання, асаблівасці стылю, падбор аўтараў артыкулаў, характарыстыку ілюстрацыйнага матэрыялу і г.д.

Магчыма падрыхтоўка наведання аб развіцці музейнай справы па старонках савецкага перыядычнага друку, агляд рэкламы на старонках перыёдыкі..

4 РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЯ ВЕДАЎ

Пералік сродкаў дыягностыкі

вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Для дыягностыкі кампетэнцыі студэнтаў прадугледжваецца выкарыстанне наступных сродкаў дыягностыкі:

- тэсты з выкарыстаннем заданняў адкрытай і закрытай формы па асобных раздзелах і дысцыпліне ў цэлым;
- пісьмовыя заданні па асобных раздзелах дысцыпліны;
- вуснае апытанне падчас заняткаў;
- выступленні студэнтаў на семінарскіх занятках па распрацаваных імі тэмах;
- падрыхтоўка і абарона рэфератаў;
- калёквіўмы.

Прамежкавая ацэнка кампетэнцый прадугледжвае правядзенне заліка, выніковая ацэнка кампетэнцыі - экзамен.

Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ацэнка вынікаў вучэбнай дзейнасці ажыццяўляецца ў адпаведнасці з крытэрыямі ацэнкі ведаў і кампетэнцый студэнтаў па дзесяцібальнай шкале.

Ацэнка	Крытэрыі
10 (дзесяць) балаў	Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы, а таксама па некаторых асноўных пытаннях, якія выходзяць за яе межы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні;

	<p>бездакорнае валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго ў вырашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна і творча выконваць складаныя нестандартныя заданні у рамках вучэбнай праграмы; поўнае і глыбокае засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях і напрамках крыніцазнаўства і аналізаваць іх, выкарыстоўваць навуковыя дасягненні, звязаныя з іншымі дысцыплінамі; творчая самастойная праца на семінарскіх занятках, актыўны творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень выканання заданняў.</p>
<p>9 (дзесяць) балаў</p>	<p>Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пастаўленых пытаннях у аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне адказу на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго у вырашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна і творча выконваць складаныя нестандартныя заданні ў межах вучэбнай праграмы; поўнае засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і аналізаваць іх; актыўная самастойная праца на семінарскіх занятках,</p>

	сістэматычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень выканання заданняў.
8 (восем) балаў	<p>Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пастаўленых пытаннях у аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьмовае і лігічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне выкарыстоўваць яго ў вырашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна выконваць складаныя заданні ў межах вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і аналізаваць іх; актыўная самастойная праца на семінарскіх занятках, сістэматычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень выканання заданняў.</p>
7 (сем) балаў	<p>Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач; свабоднае выкананне тыповых заданняў у</p>

	<p>рамках вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім аналітычную ацэнку; актыўная самастойная праца на семінарскіх занятках, удзел у групавых абмеркаваннях, высокі узровень выканання заданняў.</p>
<p>6 (шэсць) балаў</p>	<p>Дастаткова поўныя і сістэматызаваныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне неабходнай навуковай і спецыяльнай тэрміналогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне абагульняць і рабіць абгрунтаваныя высновы; валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне яго выкарыстоўваць пры вырашэнні вучэбных і прафесійных задач; здольнасць самастойна выконваць тыпавыя заданні ў рамках вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці базавых тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім параўнальную ацэнку; самастойная праца на семінарскіх занятках, перыядычны удзел у групавых абмеркаваннях, дастатковы узровень выканання заданняў.</p>
<p>5 (пяць) балаў</p>	<p>Дастатковыя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьменнае і лапчнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць</p>

	<p>высновы; валоданне інструментарыем і матэрыялам крыніцазнаўства, уменне яго выкарыстоўваць у вырашэнні вучэбных і прафесійных задач; здольнасць самастойна выконваць тыпавыя заданні у рамках вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці базавых тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім параўнальную ацэнку; уменне самастойна працаваць на семінарскіх занятках, фрагментарны ўдзел у групавых абмеркаваннях, здавальняючы ўзровень выканання заданняў.</p>
4 (чатыры) балы	<p>Дастатковы аб'ём ведаў у рамках крыніцазнаўства; засваенне зместу асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць высновы без істотных памылак; валоданне інструментарыем і матэрыялам крыніцазнаўства, уменне яго выкарыстоўваць пры выкананні тыпавых заданняў; уменне выконваць тыпавыя заданні пад кіраўніцтвам выкладчыка; уменне арыентавацца ў сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім ацэнку; здавальняючы ўзровень выканання заданняў.</p>
3 (тры) балы –	Недастаткова поўны аб'ём ведаў у рамках

не залічана	крыніцазнаўства; веданне зместу часткі асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, выкладанне матэрыялу з істотнымі фактычнымі і лагічнымі памылкамі; слабае валоданне інструментарыем і матэрыялам крыніцазнаўства; няўменне выконваць тыпавыя заданні; няўменне арыентавацца у сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства; пасіўнасць на семінарскіх занятках, нізкі ўзровень культуры выканання і афармлення заданняў.
2 (два) балы – не залічана	Фрагментарныя веды ў рамках крыніцазнаўства; веды зместу асобнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; няўменне выкарыстаць навуковую тэрміналогію крыніцазнаўства, наяўнасць у адказе грубых лагічных і фактычных памылак; пасіўнасць на семінарскіх занятках; нізкі ўзровень культуры выканання і афармлення заданняў.
1 (адзін) бал – не залічана	Адсутнасць ведаў і кампетэнцый у рамках адукацыйнага стандарту ці адмова ад адказу.

4.1 Заданні для самастойнай работы студэнтаў

Самастойная работа разлічана на набыццё практычных ведаў па адпаведнаму курсу.

Самастойная работа студэнтаў накіравана на:

- фарміраванне ўменняў па з'яўшчыцы розных відаў інфармацыі аб гістарычных крыніцах;
- якаснае засваенне і сістэматызацыю атрыманых тэарэтычных ведаў;
- фарміраванне ўмення выкарыстоўваць атрыманыя веды ў навукова-фондавай дзейнасці музейных устаноў і ў рабоце устаноў краязнаўчатурыстычнай сферы;
- замацаванне практычных уменняў студэнтаў;
- фарміраванне самастойнай думкі;
- развіццё навукова-даследчых навыкаў.

Форма выканання работы – напісанне рэферату, вусны адказ, у выглядзе паведамлення, гутарка па тэме, стварэнне мультымедыя-прэзентацыі, удзел у калоквіуме (па выбару).

Пры падрыхтоўцы неабходна карыстацца як асноўнай так і дадатковай літаратурай. Кантроль за выкананнем СРС адбываецца ў адпаведнасці з дадатковым раскладам.

Пытанні для самакантроля

1. Ахарактарызуйце ролю Д.І.Даўгяллы і М.М.Улашчыка ў развіцці крыніцазнаўства на Беларусі?
2. Ахарактарызуйце ўсе адметнасці крыніцазнаўства як метада пазнання рэчаіснасці.
3. Да чаго прывёў так званы “антрапалагічны пераварот” у гістарычнай навуцы?

4. Калі і кім упершыню пачалося выкладанне крыніцазнаўства на Беларусі?
5. Назавіце, да якога віду крыніц па класіфікацыі С.О.Шмідта адносяцца творы мастацтва, творы кіно, графічныя малюнкі, дакументальныя кінакадры, фотоздымкі?
6. Падумайце, якія высновы можа зрабіць гісторык аб сацыяльным становішчы аўтара крыніцы, калі крыніца ўтрымлівае наступныя суб'ектыўныя звесткі : “ В року шесот третем за шесть недель перед Великоднем водлуг старого календаря кобыла сивая жеребилася” . Хто мог зрабіці такі запіс: магнат, дробны шляхціч, заможны пан, мяшчанін?
7. Пазначце асноўныя напрамкі развіцця крыніцазнаўства на Беларусі ў сёняшні час.
8. Пазначце асноўныя правілы даследавання агіяграфічных крыніц?
9. Прадстаўнікі якой школы ў крыніцазнаўстве разумеюць гістарычнае пазнанне як рэканструкцыю мінулага: марксісцкай, школы Аналаў, РДГУ?
10. Раствлумачце погляд на крыніцазнаўства як метада для ўсяго гуманітарнага пазнання
11. Раствлумачце чым адрозніваюцца паняцці “гістарычны помнік”, “музейны прадмет”, “ інфармацыйная крыніца”, “архіўная крыніца” , “гістарычная крыніца”?
12. Раствлумачце, у чым недахопы метада класавага аналіза?
13. У чым асаблівасці рэчавых крыніц?
14. У чым асаблівасці сродкаў масавай інфармацыі як гістарычных крыніц?
15. У чым асаблівасці сучаснай канцэпцыі паняцця “крыніца”, прапанаванай РДГУ?
16. У чым розніца паміж эўрыстыкай і бібліяграфіяй?
17. Узгадайце ланцуг гістарычнага пазнання : ад факта рэчаіснасці – да факта крыніцы, ад факта крыніцы – да навукова-гістарычнага факта. Якое месца адводзіцца даследчыку ў такой мадэлі гістарычнага пазнання?
18. Хто першым ажыццявіў навуковую класафікацыю крыніц?

19. Хто першым пачаў чытаць курс “Крыніцазнаўства” ў Маскоўскім універсітэце?
20. Чаму кажуць, што крыніца перадае суб’ектыўна-аб’ектыўную структуру мінулага?
21. Чаму сцвярджаюць, што чалавечая дзейнасць мае сацыяльную прыроду?
22. Чым адрозніваюцца паміж сабой 3 зводы беларуска-літоўскіх летапісаў?
23. Чым адрозніваюцца эўрыстычнае і метадыка-аналітычнае крыніцазнаўства?
24. Чым наратыўныя крыніцы адрозніваюцца ад апавядальных?
25. Чым эдыцыйная археаграфія адрозніваецца ад камеральнай?
26. Што агульна і адметнага ў этапах гістарычнага і крыніцазнаўчага даследавання?
27. Што агульнага і адметнага паміж “архіўнай крыніцай”, “музейным экспанатам”, “дакументальнай крыніцай”?
28. Што неабходна для паспяховага архіўнага пошуку?
29. Што ўяўляе сабой гістарычны факт у пазітывісцкай трактоўцы?
30. Як называецца інфармацыя, што трапляе ў крыніцу папярэдне прайшоўшы праз свядомасць суб’екта?
31. Як суадносяцца прадметы крыніцазнаўства і спецыяльных ністарычных дысцыплін?
32. Які твор паклаў пачатак эдыцыйнай археаграфіі на Беларусі?
33. Якім чынам даследчыўі даказалі несапраўднасць “Канстанцінава дара”?
34. Якія аналагі тэрміна “капітулярый” існавалі на тэрыторыі ВКЛ і
35. Якія два віды крыніц вызначыў у сваёй кнізе “Падручнік гістарычнага метада” нямецкі гісторык Э.Бернгейм?
36. Якія крыніцазнаўчыя традыцыі вы можаце выдзеліць на Беларусі?
37. Якія крыніцы адносяцца да канвенцыянальных?
38. Якія падтыпы славесных крыніц існуюць у класіфікацыі С.О.Шмідта?

39. Якое перыядычнае выданне дало назву знакамітай школе Аналаў?

4.2. Тэставыя заданні

Для праверкі атрыманых ведаў, сфармаваных навыкаў і ўменняў па курсе «Крыніцазнаўства» ужываецца тэставанне. Пытанні тэстаў адлюстроўваюць змест дыдактычных адзінак, прадугледжаных патрабаваннямі вучэбнай праграмы па дысцыпліне «Крыніцазнаўства» і маюць на мэце выяўленне глыбіні ведаў студэнтаў. Вынікі тэставання ацэньваюцца па сістэме "залічана" - "не залічана", зыходзячы неабходнасці прадастаўлення кожным студэнтам 51% правільных адказаў на пытанні.

Гістарычная крыніца - гэта матэрыяльны прадмет, ... (укажыце правільны працяг названага азначэння)

- у якім зафіксаваныя звесткі аб гістарычных падзеях
- які ўтрымлівае інфармацыю аб мінулым і ўцягнуты ў працэс гістарычнага даследавання
- знаходзіцца ў фондах музея альбо архіва
- сведчыць аб рэальным жыцці грамадства, аб гістарычным мінулым
- знаходзіцца на паверхні зямлі альбо ў яе нетрах

Гістарычнае крыніцазнаўства - гэта спецыяльная гістарычная дысцыпліна, якая займаецца

- даследаваннем гістарычных працэсаў і з'яў
- вывучэннем пісьмовых крыніц
- аналізам развіцця гістарычнай думкі
- вывучэннем усёй сукупнасці гістарычных крыніц
- вывучэннем усёй сукупнасці пэўных прыёмаў, метадаў і правіл вывучэння крыніц

У адпаведнасці з рашэннем Сената Расіі аб стварэнні новых перыядычных выданняў у 1830 г. сталі выдавацца

- "Гоман"
- "Газета Градзенска"
- "Губернскія ведамасці"
- "Наша Ніва"
- "Мужыцкая праўда"

Гістарычны дапаможнік - гэта

- копія альбо муляж гістарычнай крыніцы
- мадэль, на аснове якой можна скласці агульнае ўяўленне аб гістарычнай крыніцы

- гістарычная праца, у якім утрымліваюцца фрагменты гістарычнай крыніцы
- зборнік дакументаў, якія прызначаны для навучання крыніцазнаўчым прыёмам

- прадмет, які непасрэдна адлюстроўвае гістарычную рэчаіснасць

- Гістарычнае даследаванне - гэта праца прафесійнага гісторыка, якая/у якой

- расказваецца аб гістарычных падзеях і працэсах
- утрымліваюцца фрагменты гістарычных крыніц
- мастацкімі прыёмамі апісваюцца падзеі мінулага
- выканана на аснове крыніц з выкарыстаннем вядомых навуцы

метадаў даследавання

- утрымліваюцца звесткі аб гістарычным мінулым

Арыентаванне ў разнастайнасці гістарычных крыніц, іх класіфікацыя і вывучэнне -

- эўрыстычная задача крыніцазнаўства
- аналітычная задача крыніцазнаўства
- сінтэтычная задача крыніцазнаўства
- лагічная задача крыніцазнаўства
- усе адказы верныя

Які з пералічаных відаў крыніц з'яўляецца комплексным

- дакументальны
- фотадакумент
- матэрыялы СМІ
- летапіс
- мемуары

З пералічаных відаў крыніц выберыце той, які адносіцца да комплексных

- дакументальны
- фотадакумент
- паштоўка
- летапіс
- матэрыялы статыстыкі

Найбольш поўна адказвае задачам крыніцазнаўства з'яўляецца класіфікацыя крыніц па

- мэтах
- відах
- прызначэнні
- структуры
- ступені даступнасці

Класіфікацыі гістарычных крыніц –гэта падзел крыніц на групы на падставе

- знешніх характарыстык крыніцы
- часу стварэння крыніцы
- унутраных прыкмет
- рэгіёна паходжання крыніцы
- праблемы, якія тычацца крыніца

Сістэматызацыя гістарычных крыніц-гэта падзел крыніц на групы на падставе

- знешніх характарыстык крыніцы
- унутраных прыкмет
- часу стварэння крыніцы
- рэгіёна паходжання крыніцы
- праблемы, якая вывучаецца даследчыкам

#Хто з'яўляецца аўтарам найбольш часта выкарыстоўваемай класіфікацыі пісьмовых крыніц

- С. М. Ходзін
- М. М. Ціхаміраў
- Л. М. Пушкароў
- В. М. Медушэўская
- С. Б. Каун

У аснове тыпалагічнай класіфікацыі І. Д. Кавальчанкі ляжыць

- знешняя, матэрыяльная, форма крыніцы
- спосаб фіксацыі (кадзіроўкі) інфармацыі
- форма фіксавання інфармацыі
- паходжанне крыніцы
- знешнія характарыстыкі крыніцы

У 1970-я гг. Л. М. Пушкароў і А. П. Пронштейн прапанавалі класіфікацыю, у аснове якой ляжала дзяленне

- па месцы захоўвання крыніц
- па месцы знаходкі крыніц
- па спосабе кадоўкі інфармацыі
- па мове тэксту крыніц
- наогул адмовіліся ад класіфікацыі крыніц

Мастацка-выяўленчыя крыніцы - гэта
- крыніцы, у якіх утрымліваецца інфармацыя ў выглядзе наглядных графічных вобразаў

- творы выяўленчага мастацтва, мастацтва кіно і фатаграфіі
- крыніцы выяўленча-натуральныя

- крыніцы выяўленча-графічныя
- фотаздымкі і дакументальнае кіно

Прадметам археаграфіі з'яўляецца

- збор і публікацыя гістарычных крыніц
- распрацоўка метадыкі пошуку і збору пісьмовых помнікаў
- вызначэнне правілаў навуковага ўліку і апісання рукапісаў і рукапісных помнікаў
- распрацоўка прынцыпаў стварэння пісьмовых крыніц
- даследаванне графічных форм тэксту

Асноўны метады дыпламатыкі - фармулярны аналіз ўяўляе сабой

- вывучэнне знешніх прыкмет акту
- параўнанне розных актаў
- падзел акта на клаўзулы і пабудова іх паслядоўнасці
- пабудова схемы ўнутранай структуры актаў
- вызначэнне месца акта ў эвалюцыі дадзенага віда актавых крыніц

Выкарыстанне сфрагістыкі ў крыніцазнаўстве...

- дазваляе ўстанавіць час, месца і асобу, якая стварыла/выдала дакумент
- дазваляе вызначыць "па апошняй манеце", час, калі скарб быў схаваны
- дае магчымасць высветліць час стварэння крыніцы па вадзяных знаках (філігранях)
- дае магчымасць па выявам узнагарод устанавіць час стварэння крыніцы
- дазваляе па малюнках сцягоў ўсталяваць час і месца стварэння крыніц

Крыніцазнаўчая эўрыстыка - гэта

- пошук новых тэхналагічных рашэнняў
- вызначэнне таго, якія крыніцы неабходна вывучыць, каб атрымаць аптымальны аб'ём інфармацыі
- вынаходніцтва новых формаў работы даследчыка
- стварэнне новых інфармацыйных сістэм пошуку крыніц
- выяўленне і адбор неабходных у даследчыцкай практыцы крыніц

Навуковец звяртаецца да факсімільнага выданню з мэтай

- правільнага прачытання крыніцы
- усталявання месца і часу стварэння крыніцы па філігранях
- устанаўлення аўтарства з дапамогай колькасных метадаў
- выяўленне месца і часу стварэння крыніцы па матэрыялу, на якім яна напісана
- з бяздзейнай цікаўнасці

Упершыню элементы знешняй крытыкі крыніцы былі распрацаваны
- у XVII ст. «эрудытаў», прадстаўнікамі бенедыктынскага і езуіцкага
ордэнаў

- філосафамі і гісторыкамі эпохі Асветы Дж.Б. Віка, Ж. А. Кандарс'е,
Ф. Вальтэрам

- нямецкім багасловам Ф. Э. Шлейермахерам у творы «Аб
герменеўтыка і крытыцы...»

- нямецкімі навукоўцамі Ф. А. Вольфам і Б. Г. Нібургам

Аўтарам першага навучальнага дапаможніка па крыніцазнаўству,
«Навукі, якія дазваляюць вывучаць крыніцы», на тэрыторыі Беларусі і Расіі
з'яўляецца

- І. Лелевель

- М. Шчарбатаў

- В. Тацішчаў

- М. Карамзін

- А. Лапо-Данілеўскі

Адным з першых навуковую класіфікацыю крыніц, падзел іх на рэшткі
і паданні, прапанаваў

- Э. Бернгайм

- Ш. Сеньёбас

- Ш. Ланглуа

- І. Лелевель

- А. Лапо-Данілеўскі

Хто ўпершыню прапанаваў праводзіць крытыку крыніц у два прыёму-
ўнутраную і знешнюю крытыку

- Ш. Сеньёбас

- І. Лелевель

- А. Шахматаў

- Э. Бернгайм

- Ш. Ланглуа

Прадстаўнікі якой школы казалі пра гісторыю як навуку, якая вывучае
ў адзінстве ўсе эпохі гісторыі чалавецтва, сувязі эканомікі, палітыкі,
грамадскіх настрояў, што прымушае выкарыстоўваць метады іншых навук

- школы Аналаў

- школы хартый

- школы эрудытаў

- школы савецкага крыніцазнаўства

- школы крытычнай філасофіі гісторыі

Першымі дайшоўшымі да нас сістэматычных зборнікаў правы
ўсходнеславянскіх зямель X-XII стст. насіў назву

- Судзебнік Казіміра
- збор законаў
- "Руская праўда"
- прывілей
- няма правільнага адказу

У падрыхтоўцы якога дакумента прымалі ўдзел А. Валовіч і Л. Сапега

- Прывілей 1387 г.
- Прывілей 1413 г.
- Судзебнік 1468 г.
- Статут 1588 г.
- Канстытуцыя 1791 г.

Першы кодэкс права ВКЛ, які распаўсюджваўся на ўсю дзяржаву

- прывілей вялікага князя Казіміра
- прывілей вялікага князя Ягайлы
- Судзебнік вялікага князя Казіміра 1468 г.
- прывілей вялікага князя Аляксандра 1492 г.
- ліст Казіміра 1447 г.

«Канстытуцыя» у Вялікім княстве Літоўскім гэта

- уладкаванне дзяржаўнага ладу
- сеймавая пастанова
- асноўны закон дзяржавы
- судовае рашэнне
- дублікат дакумента

Сярод прывілеяў, якія выдаваліся асобным групам насельніцтва, адным з першых быў прывілей, выдадзены князем

- Аляксандрам татарам
- Ягайла палякам
- Казімірам літоўцам
- Вітаўтам габрэям
- няма правільнага адказу

Найбольш часта ў другой палове 20 стагоддзя выдаваўся такі выгляд мемуараў крыніц

- ўспаміны аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны
- дыярыўшы
- запіскі падарожнікаў
- "Поўны збор рускіх летапісаў"
- "Устава на валокі"

У акупаваным гітлераўцамі Мінску падпольшчыкі аднавілі выпуск газеты

- “Советская Белоруссия”
- “Известия”
- “Звезда”
- “Мужыцкая праўда”
- “Краязнаўчая газета”

Першы заканадаўчы кодэкс ВКЛ, які выйшаў у друкаваным выглядзе

- Судзібнік 1468 г.
- Статут ВКЛ 1529 г.
- Статут ВКЛ 1566 г.
- Статут ВКЛ 1588 г.
- Прывілей 1563 г.

Асноўныя архіўныя крыніцы аб жыцці і творчай спадчыне дзеячаў культуры Беларусі знаходзяцца ў

- Цэнтральным архіве старажытных актаў у Маскве
- Архіве актаў народowych ў Варшаве
- БДАМЛМ
- Віленскім архіве
- БГАКФФД ў Дзяржынску

Ступень важнасці / грамадскай значнасці матэрыялаў у сродках перыядычнага друку можна вызначыць па

- маляўнічасці афармлення матэрыялу
- памеры паведамлення
- месцы размяшчэння матэрыялу на старонках СМІ
- гендэру аўтара
- няма правільнага адказу

Від гістарычных крыніц, якія ўзнікаюць пераважна ў грамадскай сферы і закліканы выражаць думку якой-небудзь сацыяльнай групы аб грамадска-значнай праблеме гэта -

- публіцыстыка
- агіяграфія
- “пасіоны”
- “Мартырыі”
- творы літаратуры

Спецыфічная сістэма перадачы і захавання інфармацыі, дзе камунікатыўная функцыя з’яўляецца вызначальнай гэта -

- перыядычная друк
- публіцыстыка
- прыватная перапіска (эпістальныя крыніцы)
- запіскі падарожнікаў
- эсэ

«Слова пра паход Ігаравы» адносіцца да

- наратыўных крыніц
- фальшывых крыніцах
- вельмі дакладных крыніц
- прыгожа аформленымх крыніц
- нядаўна знойдзеных крыніц

Полацкі летапіс XII ст. не захаваўся, але ёй карыстаўся пры стварэнні

"Гісторыі Расійскай" даследчык

- М. Карамзін
- В. Тацішчаў
- М. Шчарбатаў
- С. Салаўёў
- Н. Улашчык

На думку шэрагу даследчыкаў (К. Бястужаў-Румін, С. Салаўёў, В. Пашута, В. Чамярыцкі) часткі Полацкага летапісу захаваліся ў складзе

- Наўгародскай летапісе
- Хронікі Быхаўца
- Іпацьеўскі летапісы
- Галіцка-Валынскай летапісе
- Магілёўскай хронікі

Вызначце, якія крыніцы вывучаюцца палеаграфіяй

- рэчыўны
- фотадакумент
- выяўленчы
- рукапісны
- аўдыёвізуальны

4.3 .ПЫТАННІ ДА ЗАЛІКУ

1. Азначэнне крыніцазнаўства. Аб'ект і прадмет навукі. Тэарэтычнае і прыкладное крыніцазнаўства.
2. Азначэнне паняцця "гістарычная крыніца". Прырода гістарычнай крыніцы. Суадносіны гістарычных крыніц і гістарычных дапаможнікаў.
3. Сістэматызацыя і класіфікацыя гістарычных крыніц.
4. Класіфікацыя пісьмовых крыніц.
5. Месца крыніцазнаўства ў сістэме гуманітарных ведаў.
6. Месца крыніцазнаўства ў сістэме гістарычных ведаў.
7. Развіццё крыніцазнаўства ў эпоху Сярэднявечча.
8. Развіццё крыніцазнаўства ў эпоху Адраджэння. Дзейнасць "эрудытаў" у галіне фарміравання элементаў крыніцазнаўства як навукі.
9. Развіццё крыніцазнаўства ў другой палове XVIII - XIX ст.
10. Развіццё крыніцазнаўства ў пач. XX ст.
11. Фарміраванне крыніцазнаўства як навукі ў СССР у 1917 - 1950-я гг.
12. Развіццё крыніцазнаўства ў другой палове XX ст.
13. Развіццё крыніцазнаўства ў Беларусі.
14. Характарыстыка асноўных этапаў работы з гістарычнай крыніцай.
15. Паняцце і змест крыніцазнаўчай з'яўшчкі. Пошук гістарычных крыніц ў камп'ютарнай сетцы Інтэрнэт.
16. Паняцце і змест бібліяграфічнай з'яўшчкі.
17. Паняцце і змест архіўнай з'яўшчкі. Арганізацыя пошуку крыніц у архівах.
18. Паняцце "крыніцазнаўчая крытыка". Асноўныя этапы крыніцазнаўчай крытыкі і іх характарыстыка.
19. Паняцце "знешняя крытыка гістарычных крыніц". Складаючыя знешняй крытыкі.
20. Даследаванне тэксту гістарычнай крыніцы.
21. Высвятленне часу стварэння гістарычнай крыніцы.

22. Высвятленне месца стварэння гістарычнай крыніцы.
23. Высвятлення аўтара гістарычнай крыніцы.
24. Інтэрпрэтацыя гістарычных крыніц.
25. Вызначэнне аўтэнтычнасці (сапраўднасці) і падрабленасці гістарычных крыніц.
26. Падставы і матывы для падробак гістарычных крыніц. Асноўныя прыкметы падробак гістарычных крыніц.
27. Паняцце "ўнутраная крытыка". Мэта і змест унутранай крытыкі.
28. Паняцце верагоднасці гістарычнай крыніцы. Паўната і дакладнасць інфармацыі крыніцы.
29. Крыніцазнаўчы сінтэз.
30. Праблемы вывучэння рэчавых, выяўленчых, аўдыяльных крыніц.

4.4. ПЫТАННІ ДА ЭКЗАМЕНА

1. Азначэнне крыніцазнаўства. Тэарэтычнае і прыкладное крыніцазнаўства.
2. Азначэнне паняцця "гістарычная крыніца". Прырода гістарычнай крыніцы. Суадносіны гістарычных крыніц і гістарычных дапаможнікаў.
3. Сістэматызацыя і класіфікацыя гістарычных крыніц.
4. Класіфікацыя пісьмовых крыніц.
5. Месца крыніцазнаўства ў сістэме гуманітарных ведаў.
6. Крыніцазнаўства і музейная справа. Музейнае крыніцазнаўства.
7. Развіццё крыніцазнаўства ў эпоху Сярэднявечча.
8. Развіццё крыніцазнаўства ў эпоху Адраджэння. Дзейнасць "эрудытаў" у галіне фарміравання элементаў крыніцазнаўства як навукі.
9. Развіццё крыніцазнаўства ў другой палове XVIII - XIX ст.
10. Развіццё крыніцазнаўства ў першай палове XX ст. Фарміраванне крыніцазнаўства як навукі ў СССР
11. Развіццё крыніцазнаўства ў другой палове XX ст.
12. Асноўныя тэндэнцыі сучаснага вывучэння крыніц і развіцця крыніцазнаўства
13. Развіццё крыніцазнаўства ў Беларусі.
14. Асноўныя метады даследавання гістарычных крыніц
15. Характарыстыка асноўных этапаў работы з гістарычнай крыніцай.
16. Паняцце і змест крыніцазнаўчай эўрыстыкі. Пошук гістарычных крыніц ў камп'ютарнай сетцы Інтэрнэт.
17. Паняцце і змест бібліяграфічнай эўрыстыкі.
18. Паняцце і змест архіўнай эўрыстыкі. Арганізацыя пошуку крыніц у архівах.
19. Паняцце "крыніцазнаўчая крытыка". Асноўныя этапы крыніцазнаўчай крытыкі і іх характарыстыка.
20. Паняцце "знешняя крытыка гістарычных крыніц". Складаючыя

знешняй крытыкі.

21. Даследаванне тэксту гістарычнай крыніцы.
22. Высвятленне часу стварэння гістарычнай крыніцы.
23. Высвятленне месца стварэння гістарычнай крыніцы.
24. Высвятлення аўтара гістарычнай крыніцы.
25. Інтэрпрэтацыя гістарычных крыніц.
26. Вызначэнне аўтэнтычнасці (сапраўднасці) і падробленасці гістарычных крыніц.
27. Падставы і матывы для падробак гістарычных крыніц. Асноўныя прыкметы падробак гістарычных крыніц.
28. Паняцце "ўнутраная крытыка". Мэта і змест унутранай крытыкі.
29. Паняцце верагоднасці гістарычнай крыніцы. Паўната і дакладнасць інфармацыі крыніцы.
30. Крыніцазнаўчы сінтэз.
31. Асаблівасці вывучэння рэчавых крыніц.
32. Характарыстыка матэрыялаў заканадаўства зямель Русі IX - XIII стст.
33. Характарыстыка матэрыялаў заканадаўства перыяду Вялікага княства Літоўскага.
34. Характарыстыка матэрыялаў заканадаўства перыяду Расійскай імперыі.
35. Характарыстыка матэрыялаў заканадаўства найноўшага часу.
36. Агульная характарыстыка актавых матэрыялаў. Віды актаў. Актавы фармуляр.
37. Этапы развіцця актавых матэрыялаў.
38. Агульная характарыстыка матэрыялаў справаводства.
39. Характарыстыка матэрыялаў справаводства перыяду Вялікага княства Літоўскага. Сеймавыя матэрыялы XVI - XVII стст.
40. Канцэлярыя Вялікага княства Літоўскага і яе кнігі. Асноўныя этапы навуковага засваення і вывучэння "Літоўскай метрыкі".
41. Характарыстыка матэрыялаў справаводства перыяду Расійскай імперыі. Справаздачы губернатараў як крыніца па гісторыі Беларусі.

42. Характарыстыка і класіфікацыя дакументаў справаводства найноўшага часу.
43. Характарыстыка і этапы развіцця статыстычных матэрыялаў.
44. Зараджэнне статыстыкі. Гаспадарчыя апісанні і дакументы фіскальнага ўліку насельніцтва XVI - XVIII стст. як гістарычныя крыніцы.
45. Эканоміка-геаграфічныя і гаспадарчыя апісанні, матэрыялы фіскальнага ўліку канца XVIII - XIX ст. як гістарычныя крыніцы.
46. Матэрыялы дэмаграфічнай статыстыкі як гістарычная крыніца
47. Характарыстыка летапісаў і хронік як гістарычных крыніц. Этапы летапісання на Беларусі.
48. Характарыстыка беларускага летапісання XI - XIV стст.
49. Характарыстыка беларускага летапісання XV - XVI стст.
50. Асаблівасці летапісання XVII - XVIII стст.
51. Характарыстыка крыніц асабістага паходжання. Этапы развіцця мемуарнай літаратуры ў Беларусі.
52. Характарыстыка літаратурных і агіяграфічных крыніц.
53. Публіцыстыка як гістарычная крыніца. Этапы развіцця публіцыстыкі на Беларусі.
54. Асаблівасці публіцыстычных твораў XIX - XXI ст.
55. Характарыстыка эпістальярных крыніц.
56. Адкрытыя лісты як гістарычныя крыніцы.
57. Спецыфічнасць перыядычнага друку як гістарычнай крыніцы.
58. Этапы развіцця перыядычнага друку ў Беларусі.
59. Характарыстыка выяўленчых крыніц
60. Аўдыявізуальныя дакументы як гістарычныя крыніцы.

5 ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1 Вучэбная праграма

Установа адукацыі

«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

БДУКМ

С.Л.Шпарло

«_____» _____ 2024 г.

Рэгістрацыйны № ВД-_____/вуч.

КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Вучэбная праграма

установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне

для спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-
культурнай спадчыны (па напрамках)

2024

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйнага стандарту вышэйшай адукацыі АСВА 6-05-0322-03-2023 па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны, зацверджанага пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 23.08.2023 г. №274, вучэбнага плана БДУКМ па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны.

СКЛАДАЛЬНІК:

А.Я.Паўлава, дацэнт кафедры гісторыка-культурнай спадчыны ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Бяляўскі А.М., дацэнт кафедры крыніцазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Касан В.А., прафесар кафедры інфармацыйных рэсурсаў і камунікацый ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай гісторыка-культурнай спадчыны ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № ад 25.01.2024);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № ад XX.XX.2024)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Значная колькасць экспанатаў сучасных музеяў адначасова з'яўляюцца гістарычнымі крыніцамі. Аснову навукова-фондавай работы і краязнаўчых даследаванняў складае вывучэнне гістарычных крыніц, якія утрымліваюць інфармацыю аб падзеях, з'явах і асобах мінулага чалавечага грамадства. Тэарэтычнае крыніцазнаўства з'яўляецца фундаментам для асноўных і спецыяльных музейнаўчых вучэбных дысцыплін і абавязковым элементам базавага блока музейнаўчай адукацыі.

Прадметам вучэбнай дысцыпліны «Крыніцазнаўства» з'яўляюцца асноўныя тыпы і віды гістарычных крыніц па гісторыі Беларусі, гісторыя іх вывучэння, метады крыніцазнаўства ў кантэксце музейнай і краязнаўчай дзейнасці.

Праграма вучэбнай дысцыпліны «Крыніцазнаўства» распрацавана з улікам пастаўленых задач, узгоднена з праграмамі вучэбных дысцыплін «Гісторыя Беларусі», «Гісторыя гістарычнай навукі», «Археалогія», «Геральдыка», «Сфрагістыка», «Храналогія» і інш.

Мэта вучэбнай дысцыпліны — засваенне студэнтамі ведаў аб крыніцах і метадах іх вывучэння, фарміраванне навыкаў, неабходных спецыялісту для работы ва ўмовах музея.

Задачы вучэбнай дысцыпліны:

- сфарміраваць уяўленне аб крыніцы як феномене культуры і крыніцазнаўстве як асобым метадае засваення рэальнага свету;
- сфарміраваць уяўленне аб гісторыі развіцця корпусу гістарычных крыніц;
- сфарміраваць прафесійныя навыкі і ўменні даследавання розных відаў і тыпаў крыніц.

У адпаведнасці з адукацыйным стандартам вышэйшай адукацыі I ступені па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па напрамках) асноўнымі мэтамі прафесійнай падрыхтоўкі студэнтаў выступаюць фарміраванне і развіццё сацыяльна-асобасных кампетэнцый, заснаваных на гуманітарных ведах, эмацыянальна-каштоўнасным і сацыяльна-творчым вопыце, якія забяспечваюць рашэнне і выкананне грамадзянскіх, сацыяльна-прафесійных, асобасных задач і функцый.

Зместам вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” прадугледжана фарміраванне наступных спецыяльных кампетэнцый у адпаведнасці з адукацыйным стандартам вышэйшай адукацыі I ступені па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны:

СК-4 Выкарыстоўваць метады і дасягненні археалогіі, рэлігійных і спецыяльных гістарычных дысцыплін для выяўлення, крытычнага аналізу і інтэрпрэтацыі музейных крыніц, вызначэння агульнага і асаблівага ў развіцці сусветных рэлігій.

СК-5 Характарызаваць матэрыяльную культуру і мастацтва Беларусі, этапы і заканамернасці іх развіцця, уяўляць і характарызаваць нацыянальную своеасаблівасць беларускай культуры ў кантэксце агульнасусветных мастацкіх працэсаў.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” студэнты павінны ведаць:

- сучасную сацыякультурную канцэпцыю гістарычнай крыніцы, яе сацыякультурнае і інфармацыйнае вызначэнне; прадмет і задачы крыніцазнаўства, тыповыя і відавочныя класіфікацыі крыніц;

- працэс фарміравання і развіцця корпуса крыніц па гісторыі Беларусі ;

- агульную метадыку даследчай працы з крыніцамі: пошук і высвятленне крыніц, задачы крыніцазнаўчага аналізу, устанаўленне асаблівасцей крыніц, высвятленне знешніх адметнасцей, вызначэнне паходжання, тлумачэнне тэксту, высвятленне яго верагоднасці,

рэпрэзентатыўнасці інфармацыі крыніц, навуковай значнасці і прыемаў апрацоўкі даных;

- азначэнне і агульную характарыстыку гістарычных крыніц, разнавіднасці, галоўныя помнікі, іх публікацыі, гісторыка-фактычны змест, верагоднасць інфармацыі, навуковую каштоўнасць і методыкі аналізу і апрацоўкі даных асноўных відаў пісьмовых крыніц: летапісаў, дакументаў заканадаўства, актаў, справаводчай дакументацыі, статыстыкі, літаратурных помнікаў, публіцыстыкі і крыніц асабістага паходжання;

- асабліва сці даследавання гістарычных крыніц у навукова-фондавай рабоце музея.

Студэнты павінны *ўмець*:

- адшукваць апублікаваныя і неапублікаваныя пісьмовыя крыніцы і фарміраваць прадстаўнічую базу крыніц, неабходную для вывучэння выбранай навукова-даследчай тэмы і вырашэння яе праблем;

- правільна класіфікаваць знойдзеныя і адабраныя для крыніцазнаўчых даследаванняў крыніцы;

- праводзіць метадычна граматычны крыніцазнаўчы аналіз дадзеных крыніц наконт іх верагоднасці, паўнаты, прадстаўнічасці, навуковай каштоўнасці і правільную апрацоўку крыніц карэктнымі метадамі, якія адпавядаюць сутнасці даследуемай праблемы, зместу і форме інфармацыі.

- выкарыстоўваць атрыманыя з розных крыніц даныя і комплексна і крытычна іх аналізаваць – у ўзаемнай праверцы і дапаўненні;

- стылістычна правільна, лагічна і абгрунтавана аналізаваць атрыманыя вынікі крыніцазнаўчай працы;

- правільна афармляць бібліяграфічнае апісанне крыніц .

Структураванне зместу вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” ажыццяўляецца пры дапамозе вылучэння ў ім узбуджальных дыдактычных адзінак (раздзелаў, тэм).

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Крыніцазнаўства” усяго прадугледжана 190 гадзін, з іх 94 –

аўдыторныя заняткі. Прыкладнае размеркаванне аўдыторных гадзін па відах заняткаў: лекцыі - 58, семінарскія заняткі - 36. Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – экзамен.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

РАЗДЗЕЛ I ТЭОРЫЯ I МЕТОДЫКА КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Тэма 1. УВОДЗІНЫ, ПРАДМЕТ I ЗМЕСТ КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Гістарычная навука і крыніцазнаўства. Аб'ект, прадмет і змест крыніцазнаўства. Азначэнне гістарычнай крыніцы. Сучасныя падыходы да вызначэння гістарычнай крыніцы. Прырода гістарычнай крыніцы. Крыніца – адзінства аб'ектыўнага і суб'ектыўнага. Пазнавальныя функцыі гістарычнай крыніцы. Гістарычны факт і гістарычная крыніца. Гістарычная крыніца і гістарычны дапаможнік. Тэарэтычнае і прыкладное крыніцазнаўства. Крыніца і гістарычная свядомасць грамадства.

Гістарычная крыніца як аснова міждысцыплінарнага сінтэзу. Крыніцазнаўства гісторыі і іншых гуманітарных навук. Месца крыніцазнаўства ў сістэме гістарычных навук. Крыніцазнаўства і музейназнаўства. Гістарычная крыніца і музейны прадмет. Крыніцазнаўства і архівазнаўства, крыніцазнаўства і археаграфія, крыніцазнаўства і краязнаўства. Крыніцазнаўства і ахова гісторыка-культурнай спадчыны.

Тэма 2. ФАРМІРАВАННЕ I РАЗВІЦЦЁ КРЫНІЦАЗНАЎСТВА.

ТЭНДЭНЦЫІ СУЧАСНАГА КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Умовы ўзнікнення крыніцазнаўства як навукі. Асноўныя этапы развіцця крыніцазнаўства. Назапашванне вопыту па апрацоўцы крыніц эпохі феадалізму.

Зараджэнне і развіццё расійскай школы крыніцазнаўства (Ф.і. Мілер, А. Л. Шлёцар), асноўныя серыйныя выданні крыніц у Расіі. Распрацоўка тэорыі і методыкі гістарычнага крыніцазнаўства ў канцы XIX – пачатку XX стст. Развіццё метадаў крытыкі крыніц у Англіі (Э. Фрыман), Германіі (І.Г. Дройзен, Э. Бернгейм). Пазітывісцкі падыход да працы з крыніцамі (Ф.дэ

Куланж). Стварэнне першых навуковых дапаможнікаў і манаграфій па пытаннях крыніцазнаўства (Ш.В. Ланглуа, Ш. Сеньабос, В. В. Ключэўскі, А.С. Лапо-Данілеўскі).

Развіццё крыніцазнаўства ў найноўшы час. Дыскусіі аб сутнасці і ролі гістарычных крыніц (М.Блок, Л. Феўр, Ф. Бродель, Ж. Ле Гофф, Е. Тапольскі, Л. Стоўн, А. Марвік, Э. Х. Карр, А. Манслоў і інш.). «Школа анналаў»: М.Блок, Л.Феўр. Тэарэтычныя распрацоўкі савецкіх гісторыкаў: В. К. Шчарбакоў, М.М.Ціхаміраў, І.Д. Кавальчанка, С.О.Шмідт В.М.Медушэўская. Распрацоўка крыніцазнаўства гісторыі Беларусі. Уклад Д.І.Даўгяллы. М.М.Улашчыка, А.П.Ігнаценка. Распрацоўкі сучасных беларускіх гісторыкаў.

Музейнае крыніцазнаўства. Выкарыстанне метадаў крыніцазнаўства ў музеалогіі. Музейны прадмет і гістарычная крыніца. Музейныя якасці гістарычных крыніц. Музейныя калекцыі як гістарычныя крыніцы. Навукова-дапаможны матэрыял як гістарычная крыніца. Уклад Н.Г.Самарынай, А.М.Разгона. Распрацоўкі В.Н.Цуканавай, Н.П.Фінягіна.

Тэма 3. МЕТАДАЛОГІЯ І МЕТАДЫ КРЫНІЦАЗНАЎСТВА. ВЫКАРЫСТАННЕ КОЛЬКАСНЫХ МЕТАДАЎ І ІНФАРМАЦЫЙНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ АПРАЦОЎКІ КРЫНІЦ

Метадалогія і методыка крыніцазнаўства. Агульная характарыстыка метадаў даследавання гістарычных крыніц. Метады тэксталагіі і лінгвістыкі ў даследаванні пісьмовых крыніц. Метады семіётыкі пры вывучэнні гістарычных крыніц. Вызначэнне дыскурса ў тэкстах. Выкарыстанне метаду дэканструкцыі. Выкарыстанне дасягненняў гістарычнай псіхалогіі і псіхагісторыі ў даследаванні крыніц.

Абмежаваныя магчымасці традыцыйных метадаў вывучэння крыніц. Крыніца ў свеце тэорыі інфармацыі. Колькасныя метады вывучэння крыніц. Распрацоўкі І.Д.Кавальчанка. Выкарыстанне інфармацыйных тэхналогій. Масавыя крыніцы: падыходы І.Д. Кавальчанкі і Б.Р. Літвака. Спосабы

апрацоўкі масавых крыніц. Падрыхтоўка тэксту крыніцы да колькаснага аналізу: структураванне, фармалізацыя і кадзіраванне інфармацыі. Магчымасці інфармацыйных тэхналогій і колькасных метадаў пры вывучэнні апавядальных крыніц.

Тэма 4. КЛАСІФІКАЦЫЯ І СІСТЭМАТЫЗАЦЫЯ ГІСТАРЫЧНЫХ КРЫНІЦ

Сутнасць, мэты і крытэрыі класіфікацыі. Класіфікацыя і сістэматызацыя. Віды сістэматызацый. Паняцці «тып» і «від», іх суадносіны. Класіфікацыя крыніц на «рэшткі» і «паданні» Э.Бернгейма. Спробы першых класіфікацый І.Г.Дройзэна, А.С.Лапо-Данілейскага. Фіксаваная і нефіксаваная гістарычная інфармацыя. Адлюстраванне ў крыніцы фіксаванай інфармацыі. Падзяленне крыніц па спосабе фіксавання інфармацыі: рэчавыя, пісьмовыя, вусныя, этнаграфічныя, лінгвістычныя, фотакінадакументы, аўдыядакументы. Класіфікацыя крыніц па паходжанню і відах Тыпалагічныя класіфікацыі крыніц па знешніх прыкметах. Класіфікацыя Л.М.Пушкарова. Класіфікацыя С.О.Шмідта.

«Вусная гісторыя» і яе крыніцы. Пісьмовыя крыніцы і іх роля ў вывучэнні гісторыі. Класіфікацыя пісьмовых крыніц. Дакументальныя і апавядальныя крыніцы, іх віды і асаблівасці вывучэння.

Тэма 16. РЭЧАВЫЯ І ВЫЯЎЛЕНЧЫЯ КРЫНІЦЫ.

Вызначэнне рэчавай крыніцы. Паняцце археалагічнай крыніцы. Рэчавыя этнаграфічныя крыніцы. Рэчавая крыніца і артэфакт. Рэчавая крыніца і музейны прадмет. Класіфікацыя і сістэматызацыя рэчавых крыніц. Асаблівасці вывучэння рэчавых крыніц.

Выяўленчыя крыніцы і іх класіфікацыя. Мастацка-выяўленчыя і дакументальна-выяўленчыя крыніцы. Устанаўленне сапраўднасці выяўленчых крыніц. Карты як гістарычныя крыніцы. Ваенна-гістарычныя

карты. Тапаграфічныя планы населенных пунктаў. Творы выяўленчага мастацтва як гістарычныя крыніцы. Плакаты і карыкатуры як гістарычныя крыніцы. Калажы як гістарычныя крыніцы. Этапы вывучэння твораў выяўленчага мастацтва. Фатаграфіі як гістарычныя крыніцы. Спецыфічныя рысы фота як гістарычнай крыніцы. Дакументальныя, мастацкія і аматарскія фота.

Прадстаўленне рэчавых і выяўленчых крыніц ў музейнай экспазіцыі. Выяўленчыя і рэчавыя крыніцы ў зборах архіваў і бібліятэк.

Тэма 5. КРЫНІЦАЗНАЎЧАЯ ЭЎРЫСТЫКА

Пошук крыніц і яго мэты. Задачы эўрыстыкі. Заканамернасці выяўлення гістарычных крыніц. Сістэмны падыход да фарміравання крыніцазнаўчай базы даследавання. Методыка пошуку крыніц у архівах. Выкарыстанне аўтаматызаваных інфармацыйна-даведачных сістэм для пошуку гістарычных крыніц. Вывучэнне архіўных спраў, выяўленне і адбор дакументаў

Пошук апублікаваных крыніц. Метады бібліяграфічнага пошуку. Віды публікацый гістарычных крыніц. Першасныя і другасныя выданні. Даведачныя выданні. Перавагі і недахопы выданняў. Гістарычная бібліяграфія. Бібліграфічныя паказальнікі. Кніжная і прыартыкульная бібліяграфія. Пошук крыніц у Інтернеце. Крыніцазнаўчыя аспекты сецывых дакументаў.

Тэма 6. КРЫНІЦАЗНАЎЧАЯ КРЫТЫКА

Прырода гістарычнай крыніцы. Этапы крыніцазнаўчага даследавання. Агульная характарыстыка мэтай і задач асноўных этапаў крыніцазнаўчай крытыкі.

Знешняя крытыка. Крыніцазнаўчыя даследаванні ў навукова-фондавай рабоце музейных устаноў. Крытыка пісьмовых крыніц. Вывучэнне паходжання тэксту. Паняцці спісаў, рэдакцый, ізводаў. Этапы стварэння дакументаў, чарнавікі, белавікі, копіі. Інтэрпаляцыі і глоссы. Аднаўленне арыгіналу па тэксту з некалькіх спісаў, ізводаў, рэдакцый. Выкарыстанне дадзеных палеаграфіі. Рэканструкцыя тэксту. Гістарызмы, архаізмы, тлумачэнне паняццяў. Тэрміналагічны аналіз. Разуменне сэнса тэкста. Вывучэнне тэксту заканадаўчых і актавых крыніц. Вывучэнне тэксту наратыўных (апавадальных) крыніц.

Неабходнасць ведання гістарычных умоў стварэння крыніцы. Вызначэнне часу стварэння крыніцы. Аналіз інфармацыі аб часе. Непасрэдная і ўскосная інфармацыя. Вывучэнне формы дакумента для яго датавання. Звесткі з іншых крыніц. Методыка вызначэння месца ўзнікнення крыніцы. Выкарыстанне дадзеных графічных і пісьмовых крыніц. Аналіз непасрэднай і ўскоснай інфармацыі. Тапонімы, этнонімы, мікратапонімы.

Атрыбуцыя. Непасрэдная інфармацыя пра аўтара: прозвішча, імя, імя па бацьку. Крыптонімы, мянушкі і іх раскрыцце. Ананімныя крыніцы і іх атрыбуцыя. Асабістыя подпісы. Выкастанне інфармацыйных тэхналогій для атрыбуцыі крыніц.

Падложныя і падробленыя дакументы і мэты іх утварэння. Устанаўленне інтэлектуальнага падлогу. Паўната, сапраўднасць і дакладнасць крыніц. Вызначэнне навуковай каштоўнасці пісьмовых крыніц. Пісьмовая крыніца і гістарычны кантэкст. Інтэрпретацыя гістарычнай крыніцы, яе адрозніванне ад простага граматычнага чытання тэксту. Паняцце сінтэзу інфармацыі. Сутнасць і мэты сінтэзу гістарычнай інфармацыі. Спалучэнне даных знешняй і ўнутранай крытыкі крыніцы. Узаемасувязь і ўзаемаўплыў крыніц. Генеалагічны рад крыніц. Рэпрэзентатыўнасць.

Тэма 8. АСАБЛІВАСЦІ ВЫВУЧЭННЯ АЎДЫЯВІЗУАЛЬНЫХ КРЫНІЦ

Аўдыявізуальныя крыніцы. Вызначэнне і пытанні класіфікацыі аўдыявізуальных крыніц. Гістарыяграфія вывучэння аўдыявізуальных матэрыялаў як гістарычных крыніц. Этапы стварэння аўдыявізуальных крыніц. Суправаджальныя дакументы да аўдыявізуальных крыніц. Мастацкія і дакументальныя відэакрыніцы. Фонадакументы і іх спецыфіка. Асаблівасці вывучэння фона- і відэакрыніц. Устанаўленне сапраўднасці аўдыявізуальных крыніц. Праблемы інтэрпрэтацыя аўдыявізуальных крыніц. Аўдыявізуальныя матэрыялы як крыніцы па вывучэнню сацыяльных з’яў і грамадскіх настрояў. Аўдыявізуальныя крыніцы па гісторыі развіцця культуры Беларусі. Прадстаўленне фона- і аўдыявізуальных крыніц ў музейнай экспазіцыі.

РАЗДЗЕЛ II КРЫНІЦАЗНАЎСТВА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Тэма 7. АСНОЎНЫЯ ВІДЫ, ТЭНДЭНЦЫІ І ЭТАПЫ РАЗВІЦЦА КРЫНІЦ ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Тыпы і віды крыніц па гісторыі Беларусі. Этапы развіцця і асаблівасці корпуса гістарычных крыніц на кожным этапе. Роля пісьмовых крыніц у вывучэнні гісторыі Беларусі. Выяўленне і аналіз архіўных матэрыялаў. Асноўныя публікацыі крыніц па гісторыі Беларусі. Крыніцы па крэзнаўству Беларусі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы па гісторыі Беларусі ў музейных установах.

Тэма 8. ЗАКАНАДАЎЧЫЯ ДАКУМЕНТЫ

Агульная характарыстыка заканадаўчых дакументаў як крыніцы. Заканадаўчая працэдура на розных этапах развіцця дзяржавы. Суадносіны паняццяў «права» і «закон». Матэрыялы заканадаўства зямель Русі IX - XIII стст. Суадносіны звычайнага і пісьмовага права. «Руская праўда» як крыніца па сацыяльна-эканамічнай гісторыі IX-XII стст. Полацкая і Смаленская граматы XIII ст.

Крыніцы права Вялікага княства Літоўскага (ВКЛ). Віды заканадаўчых дакументаў XIV - XVII стст. Прывілеі і іх класіфікацыя. Роля прывілеяў у афармленні саслоўных правоў магнатаў. Судзебнік Казіміра IV і яго месца ў развіцці заканадаўства ВКЛ. Статуты ВКЛ як гістарычная крыніца. Канстытуцыі сеймаў ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Выданні заканадаўчых матэрыялаў ВКЛ. Прыватнае права.

Тыпы і віды заканадаўчых дакументаў канца XVIII – пачатку XX ст. Выданні заканадаўчых матэрыялаў. «Полное собрание законов Российской империи». Перыядычнае выданне заканадаўчых матэрыялаў.

Заканадаўчыя дакументы найноўшага часу, іх класіфікацыя. Дэкрэты, законы, Канстытуцыі, пастановы. Устаўныя граматы БНР. Заканадаўства БССР і Рэспублікі Беларусь. Асноўныя выданні і значэнне заканадаўства найноўшага часу для вывучэння грамадства найноўшага часу. Заканадаўчыя матэрыялы ў галіне музейнай справы і аховы гісторыка культурнай спадчыны як гістарычная крыніца.

Тэма 9. АКТАВЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

Вызначэнне актаў. Класіфікацыя актавых матэрыялаў. Актавы фармуляр і яго аналіз. Этапы развіцця актавых матэрыялаў. Летапісныя звесткі аб актах X - XI стст. Актавыя матэрыялы XII-XIII стст.

Акты ў часы ВКЛ. Прыватнаправавыя акты і павелічэнне іх колькасці. Віды прыватнаправавых актаў: жалаваныя, купчыя, менавыя, духоўныя, раздзельныя, пазыкавыя, статутныя, ільготныя граматы залежным сялянам, мяшчанам і інш. Публічнаправавыя акты перыяду ВКЛ. Прывілеі на нерухомую маёмасць, акты і граматы феадальнага суда, «выракі», «уставаы», «прывілеі». Асабістыя, дзяржаўныя і царкоўныя уніі. Прывілеі царкве і духавенству. Публікацыі і вывучэнне актаў перыяду ВКЛ.

Акты новага і Найноўшага часу. Развіцце прыватнага права. Новыя віды актавых матэрыялаў. Акты аб правах і перавагах пэўных асоб і

аб'яднанняў. Дыпломы, патэнты, граматы. Прававое рэгуляванне складання актаў і іх рэгістрацыя. Прыватнаўласніцкія акты ў савецкі перыяд. Разнавіднасці актаў у 1917 – 1990 гг. Акты як масавыя крыніцы. Неадыпламатыка. Актавыя матэрыялы ў музейнай дзейнасці.

Тэма 10. МАТЭРЫЯЛЫ СПРАВАВОДСТВА

Узнікненне справаводства дзяржаўных устаноў і арганізацый, агульная характарыстыка іх матэрыялаў. Класіфікацыя матэрыялаў справаводства і прынцыпы іх вывучэння.

Справаводства ў ВКЛ. Канцылярыя ВКЛ і яе архіў. Перчাপчатковы і сучасны склад «Літоўскай метрыкі». Віды дакументацыі. Лісты, прывілеі, пацвяржэнні, прызнанні, справы і інш. Стан распрацоўкі матэрыялаў архіва канцылярыі ВКЛ. Выданні матэрыялаў Літоўскай Метрыкі. Сеймавыя матэрыялы XVI-XVIII стст. і іх віды. Асаблівасці вывучэння. Мытныя кнігі як крыніцы для вывучэння сацыяльна-эканамічнай гісторыі Беларусі XV-XVIII стст. Актавыя кнігі судовых устаноў ВКЛ. «Акты галоўнага трыбунала ВКЛ». Матэрыялы справаводства дзяржаўных устаноў Расійскай імперыі як крыніца па гісторыі Беларусі. Класіфікацыя матэрыялаў дзяржаўнага справаводства: пратаколы, справаздачы, інструкцыі, перапіска.

Справаводства Найноўшага часу: асаблівасці матэрыялаў, іх класіфікацыя і вывучэнне. Дакументы аб палітычных працэсах на тэрыторыі Беларусі ў 1920 - 1950-я гг. Дакументы палітычных партый і грамадскіх арганізацый. Іх матэрыялы як сістэма дакументавання і справаводства. Праграмы, статуты, пратаколы, рэзалюцыі, перапіска і г.д. Дакументы народніцкіх арганізацый, беларускіх нацыянальных гурткоў і партый канца XIX – пачатку XX ст. Крыніцазнаўчае вывучэнне дакументаў кампартыі Беларусі. Матэрыялы аб дзейнасці партый і грамадскіх арганізацый у часы Другой сусветнай вайны. Дакументы палітычных партый і грамадскіх арганізацый РБ.

Справаводства музейных устаноў як гістарычная крыніца. Матэрыялы справаводства грамадскага аб'яднання “Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры” як гістарычная крыніца.

Тэма 11. МАТЭРЫЯЛЫ ЎЛКОВАГА І СТАТЫСТЫЧНАГА ХАРАКТАРУ І СТАТЫСТЫЧНЫЯ КРЫНІЦЫ

Зараджэнне статыстыкі. Этапы развіцця статыстычных матэрыялаў. Статыстычныя матэрыялы: іх агульная характарыстыка і методыка аналізу. Прамысловая сельска-гаспадарчая статыстыка.

Гаспадарчыя апісанні XVI - XVIII стст. Пісцовыя кнігі і іх вывучэнне. Класіфікацыя і паходжанне інвентароў. Каштоўнасць інвентароў для вывучэння сацыяльна-эканамічнай гісторыі Беларусі XVII - XVIII стст.

Эканоміка-геаграфічныя і гаспадарчыя апісанні канца XVIII – першай паловы XIX ст. Матэрыялы Генеральнага межавання. Інвентары памешчыцкіх маенткаў як крыніца па гісторыі гаспадаркі. Ваенна-тапаграфічныя апісанні. Рэвізіі і іх роля ў вывучэнні дынамікі народанасельніцтва. Адміністрацыйна-паліцэйскі ўлік насельніцтва.

Статыстычныя дадаткі да справаздач губернатараў. «Агляды губерняў». Цэнтральны і губернскія статыстычныя камітэты. Развіцце дэмаграфічнай статыстыкі. Гарадскія перапісы. Усеагульны перапіс насельніцтва Расійскай імперыі 1897 г. «Ведамасці фабрык і заводаў». Перапіс прамысловых прадпрыемстваў пачатку XX ст. Земская статыстыка напярэдадні Першай сусветнай вайны. Статыстычныя выданні.

Стварэнне савецкіх дзяржаўных статыстычных устаноў. Шляхі збору інфармацыі. Усесаюзныя перапісы насельніцтва 1923, 1926, 1937, 1939 гг. Бягучы ўлік насельніцтва. Сістэма прамысловай статыстыкі. Прамысловая статыстыка як масавая гістарычная крыніца: асаблівасці вывучэння. Статыстыка асобных сацыяльных груп. Метады збору статыстычных даных. Мадэліраванне і прагназаванне.

Тэма 12. ЛЕТАПІСЫ І ХРОНІКІ ЯК ГІСТАРЫЧНЫЯ КРЫНІЦЫ.

АСАБЛІВАСЦІ ІХ ВЫВУЧЭННЯ

Летапісы як гістарычная крыніца. Агульная характарыстыка. Праатограф, спіс, ізвод, рэдакцыя. Этапы летапісання на Беларусі. «Аповесць мінулых гадоў». Мясцовыя летапісныя цэнтры. Полацкі летапіс. Аналіз летапісных помнікаў. А.Шахматаў. Нямецкія і польскія хронікі XI - XV ст. Скандынаўскія сагі.

Агульнарускае летапісанне. Беларуска-літоўскае летапісанне XV - XVI стст. Класіфікацыя летапісаў. Гісторыя стварэння, крыніцы і склад першага беларуска-літоўскага зводу. Прычыны з'яўлення легендарнай часткі. Другі-беларуска-літоўскі звод: «Хроніка Вялікага Княства Літоўскага» і яе рэдакцыі. Трэці беларуска—літоўскі звод «Хроніка Быхаўца». Аналіз легендарнай часткі летапісаў.

«Хроніка» Мацея Стрыйкоўскага. Крыніцы і значэнне хронікі для вывучэння гісторыі Беларусі. Асаблівасці летапісання XVII - XVIII ст. на Беларусі. Баркалабаўскі летапіс. Гарадскія хронікі: Магілеўская і Віцебская.

Тэма 13. ГІСТОРЫКА-МЕМУАРНЫЯ КРЫНІЦЫ.

Агульная характарыстыка мемуараў як гістарычнай крыніцы. Суадносіны паняццяў «мемуары» і «мемуарная літаратура». Віды мемуарнай літаратуры. Гісторыка-мемуарная літаратура XVI - XVIII ст. «Дзеннікі» Я.Збароўскага, Л.Дзялынскага, Ф.Еўлашоўскага і І.Будзілы. «Дыярыўшы» Самуіла і Багуслава Маскевічаў і нш. Асноўныя віды мемуараў XVIII ст і іх асаблівасці. Запіскі падарожнікаў і замежных дыпламатаў XVI - XVIII ст. як крыніца па гісторыі Беларусі. Мемуарная літаратура XIX ст. і асаблівасці яе аналізу. Расійскія падарожнікі аб Беларусі.

Мемуары Найноўшага часу. Асноўныя этапы развіцця і віды. Успаміны ўдзельнікаў падзей 1917 - 1920 гг., калектывізацыі, Другой сусветнай вайны, дзеячоў беларускай эміграцыі, кіраўнікоў краіны. Вусныя ўспаміны і асаблівасці іх збору і вывучэння.

Тэма 14. ЭПІСТАЛЯРНЫЯ КРЫНІЦЫ, ЛІТАРАТУРА І ПУБЛІЦЫСТЫКА.

Эпістальярныя крыніцы. Суадносіны паняццяў «ліст» і «перапіска». Афіцыйная перапіска. Прыватныя лісты. Адкрытыя лісты як комплексныя гістарычныя крыніцы. Гістарычныя этапы функцыянавання адкрытых лістоў. Функцыі паштовых картак. Паштовыя маркі. Класіфікацыя адкрытых лістоў. Этапы крыніцазнаўчага вывучэння адкрытых лістоў. Калекцыі паштовак у архівах, бібліятэках і музеях Беларусі. Атрыбуцыя і выданне эпістальярных крыніц. Эпістальярны комплекс. Эпістальярныя комплексы новага і найноўшага часу. Азначэнне літаратурнага твора.

Помнікі літаратуры і публіцыстыка як гістарычныя крыніцы. Этапы развіцця літаратуры і публіцыстыкі, жанравая спецыфіка. Літаратурныя творы XI - XIII стст. «Слова аб палку Ігаравым». Публічныя і палемічныя творы, іх станаўленне. «Павучэнне» Манамаха. Жыццёвая літаратура. Жыцці Е.Полацкай, К.Тураўскага і інш. Аналіз жыццёвай літаратуры. В.В.Ключэўскі.

Літаратура і публіцыстыка XVI-XVII стст. Паэтычныя творы XVI - XVIII стст. Творы Ф.Скарыны і С.Буднага, В.Цяпінскага. Царкоўная палеміка канца XVI – пачатку XVII ст. Літаратура і публіцыстыка другой паловы XVII – пачатку XVIII ст. Асаблівасці літаратуры новага і найноўшага часу. Публікацыі мастацкай літаратуры. Публікацыі ў часопісах. Самвыдат. Роля формы публікацыі пры крыніцазнаўчым аналізе. Публіцыстыка новага і найноўшага часу. Заклікі, лістоўкі, плакаты.

Тэма 15. ПЕРЫЯДЫЧНЫ ДРУК І РЭКЛАМА.

Перыядычны друк як гістарычная крыніца. Сістэматызацыя і класіфікацыя перыядычных выданняў. Этапы развіцця перыядычнага друку.

Першая перыёдыка на Беларусі. Перыядычныя выданні і цэнзура. «Губернскія ведамасці» і «Епархіяльныя ведамасці». «Вестник» К.Гаворскага. Першыя неафіцыйныя выданні. Газета «Менский листок». Палітызацыя перыядычнага друку. Легальны і нелегальны друк. «Наша доля» і «Наша ніва».

Перыёдыка найноўшага часу. Партыйна-дзяржаўны кантроль за перыядычным друкам у савецкі перыяд. Цэнзура ў Польшчы ў 1921 – 1939 гг. Нелегальны друк у савецкі час. Апазыцыйныя выданні ў Заходняй і Савецкай Беларусі. Выданні беларускіх партызан і падпольшчыкаў, калабарацыі ў 1941-1944 гг. Выданні. Перыядычныя выданні савецкай эміграцыі. Самвыдат 1960-1990-х гг. і яго адметныя рысы. Асаблівасці перыядычнага друку незалежнай Беларусі.

Крыніцазнаўчае вывучэнне перыядычнага друку. Першапачатковыя тэксты артыкулаў. Купюры цэнзараў. Пахожданне і атрыбуцыя артыкулаў.

Рэклама як гістарычная крыніца. Гісторыя рэкламы на Беларусі. Рэклама на старонках перыядычных выданняў. Наратыўныя крыніцы, перыядычны друк і рэклама ў музейных экспазіцыях.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Нумар раздзела, тэмы	Назвы тэм і раздзелаў	Колькасць аўдыторных заняткаў		Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		з іх			
		Лекцыі	Семінары		
1	Тэма 1. Уводзіны. Прадмет і змест крыніцазнаўства	2			
РАЗДЗЕЛ 1 Тэорыя і методыка крыніцазнаўства					
2	Тэма 2. Фарміраванне і развіццё крыніцазнаўства. Тэндэнцыі сучаснага крыніцазнаўства.	4	2	2	
3	Тэма 3. Метадалогія і метады крыніцазнаўства. Выкарыстанне колькасных метадаў і інфармацыйных тэхналогій апрацоўкі крыніц	2	2	2	Дыскусія
4	Тэма 4. Класіфікацыя і сістэматызацыя гістарычных крыніц	4	2		Адказы на пытанні
5	Тэма 5. Рэчавыя і выяўленчыя крыніцы	2	2	2	Рэферат
6	Тэма 6. Крынізнаўчая эўрыстыка	4	2		Адказы на пытанні
7	Тэма 7. Крыніцазнаўчая крытыка	6	6	2	Міні- даклады
8	Тэма 8. Асаблівасці	2			

	вывучэння аўдыявізуальных крыніц				
РАЗДЗЕЛ II Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі					
7	Тэма 7. Асноўныя віды, тэндэнцыі і этапы развіцця крыніц па гісторыі Беларусі	1			
8	Тэма 8. Заканадаўчыя дакументы	3	2	2	Міні- даклады
9	Тэма 9. Актавыя матэрыялы	2		2	Адказы на пытанні
10	Тэма 10. Матэрыялы справаводства	2	2	2	Падрыхто ўка рэферата ў і прэзентац ый
11	Тэма 11. Матэрыялы ўліковага і статыстычнага характару і статыстычныя крыніцы	2	2		Міні- даклады; падрыхто ўка прэзента цый
12	Тэма 12. Летапісы і хронікі як гістарычныя крыніцы. Асаблівасці іх вывучэння	4	2	2	Па дрыхтоўк а рэферата ў і прэзента цый
13	Тэма 13. Гісторыка- мемуарныя крыніцы	2	2	1	Міні- даклады; падрыхто ўка прэзента цый
14	Тэма 14.	2	2		Прэзента цыі, міні-

	Эпісталярныя крыніцы, літаратура і публіцыстыка			1	даклады
15	<i>Тэма 15.</i> Перыядычны друк і рэклама	2		2	Міні- даклады
	Разам 94	46	28	20	Экзамен

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫ ЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная

1. *Георгиева, Н.Г.* Историческое источниковедение: теоретические проблемы : учебник / Н.Г. Георгиева .— Москва : Проспект, 2023 .— 247 с.
2. *Источниковедение* : учеб. пособие / И. Н. Данилевский, Д. А. Добровольский, Р. Б. Казаков и др. ; отв. ред. М. Ф. Румянцева ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2000. — 701, с.
3. *Источниковедение: учебник для академического бакалавриата* / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова. — М. : Юрайт, 2021. — 396 с.

Дадатковая

4. *Актуальные проблемы источниковедения: материалы IV Международной научно-практической конференции к 20-летию дарования городу Витебску магдебургского права, Витебск, 20-21 апреля 2017 г.* / Витеб. гос. ун-т; редкол.: А.Н.Дулов и М.Ф.Румянцева (отв. ред.) [и др.] . – Витебск : ВГУ имени П.М.Машерова, 2017. – 410с.
5. *Георгиева, Н. Г.* Историческое источниковедение. Теоретические проблемы. Учебник для вузов. – М.: Проспект, 2018. – 256с.
6. *Гістарыяграфія і крыніцы вывучэння гісторыі Беларусі: традыцыі і навацыі* : зборнік навуковых артыкулаў / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі. Інстытут гісторыі ; [уклад.: В. В. Яноўская, Р. У. Зянюк ;

- рэдкал.: В. В. Даніловіч (гал. рэд.) і інш.]. - Мінск : Беларуская навука, 2018. - 321, [1] с.
7. *Голиков, А. Г.* Методика работы с историческими источниками : учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению подготовки 030600 "История" / А. Г. Голиков, Т. А. Круглова ; под ред. А. Г. Голикова. - Москва : Академия, 2014. - 223, [1] с.
 8. *Грицкевич, В. П.* Теория и история источниковедения. / Грицкевич В. П., Каун С. Б., Ходин С. Н. - Мн.: БГУ, 2008. – 254 с.
 9. *Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники Российской истории: Учеб. пособие // И. Н. Данилевский [и др.]. - М., 2000. – 701 с.*
 10. *Касцюкевіч, С. У.* Крыніцазнаўства : вуч.-метаад. комплекс // склад. С. У. Касцюкевіч. – Наваполацк: ПДУ, 2006. – 159 с.
 11. *Мир источниковедения: сб. тр. в честь С. О. Шмидта. – М., Пенза, 1994. – 495 с.*
 12. *Русина Ю. А.* Методология источниковедения : учебное пособие для студентов, обучающихся по программе бакалавриата по направлению подготовки 030600 "История" / Ю. А. Русина ; М-во образования и науки РФ, Урал. федеральный ун-т им. первого Президента России Б. Н. Ельцина, [Ин-т гуманитарных наук и искусств]. — Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2015. — 202, [1] с. — Рек. методическим советом УрФУ. — [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/34723/1/978-5-7996-1466-9.pdf>
 13. *Семянчук, А. А.* Беларуская-літоўскія летапісы і польскія хронікі: вучэб. дапаможнік / А. А. Семянчук. – Гродна: ГрГУ, 2000. – 163 с.
 14. *Сидорцов, В. Н.* Методология истории: количественные методы и информационные технологии. / В. Н. Сидорцов. - Мн.: БГУ, 2003.- 143 с.

15. *Соколов, А. К.* Источниковедение новейшей истории России: теория, методология, практика: уч. пособие для вузов / под ред. А. К. Соколова. – М.: Высш. шк., 2004. – 686 с.
16. *Ходзін, С. М.* Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с. Текст : электронны.- Режим доступа: <https://ru.by1lib.org/book/3259580/a905ed>
17. *Ходин, С. Н.* История и теория источниковедения : учебное пособие для студентов вузов по историческим специальностям / С. Н. Ходин, В. П. Грицкевич, С. Б. Каун. - Минск: Издательский центр БГУ, 2008. - 253, [1] с.
18. *Шмидт, С. О.* Путь историка: избр. тр. по источниковедению и историографии / С. О. Шмидт. - М., 1997. – 608 с.

Рэкамендуемыя метады (тэхналогіі) навучання

Да эфектыўных педагагічных тэхналогій і метадык, якія садзейнічаюць далучэнню студэнтаў да пошуку і выкарыстання ведаў, набыццю вопыту самастойнага вырашэння задач адносяцца:

- гісторыка-тэматычны падыход;
- тэхналогіі праблемна-модульнага навучання;
- тэхналогіі вучэбна-даследчай дзейнасці;
- камунікатыўныя тэхналогіі;
- метады аналізу канкрэтных сітуацый.

Для кіравання адукацыйным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынжавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай работы, вучэбна-метадычныя комплексы. У практыку семінарскіх заняткаў мэтазгодна ўкараняць метадыку актыўнага навучання, дыскусійныя формы.

Па кожным раздзеле і тэме дадзенай вучэбнай праграмы ў адпаведнасці з іх мэтамі і задачамі выкладчыкам (кафедрай) праектуюцца і рэалізуюцца пэўныя педагагічныя тэхналогіі. У ліку найбольш перспектыўных і эфектыўных сучасных інавацыйных адукацыйных сродкаў і тэхналогій, якія дазваляюць рэалізаваць сістэмна-дзейнасны кампетэнтнасны падыход у вучэбна-выхаваўчым працэсе, варта вылучыць: вучэбна-метадычныя комплексы (у тым ліку электронныя), варыятыўныя мадэлі самастойнай працы студэнтаў, блочна-модульныя, модульна-рэйтынжавыя і крэдытныя сістэмы, інфармацыйныя тэхналогіі, метады кейсаў, метадыкі актыўнага навучання.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Самастойная работа студэнтаў накіравана на:

- фарміраванне ўменняў па з'яўшчыцы розных відаў інфармацыі аб гістарычных крыніцах;

- якаснае засваенне і сістэматызацыю атрыманых тэарэтычных ведаў;
- фарміраванне ўмення выкарыстоўваць атрыманыя веды ў навукова-фондавай дзейнасці музейных устаноў і ў рабоце устаноў краязнаўча-турыстычнай сферы;
- замацаванне практычных уменняў студэнтаў;
- фарміраванне самастойнай думкі;
- развіццё навукова-даследчых навыкаў.

Прыкладная тэматыка семінарскіх заняткаў

Семінар 1 Фарміраванне і развіццё крыніцазнаўства

Семінар 2 Асноўныя этапы развіцця крыніцазнаўства ў Беларусі.

Метады вывучэння гістарычных крыніц.

Семінар 3 Класіфікацыя гістарычных крыніц

Семінар 4 Рэчавыя і выяўленчыя крыніцы

Семінар 5 Крыніцазнаўчая эўрыстыка

Семінар 6 Даследаванне паходжання гістарычнай крыніцы.

Семінар 7 Вывучэнне тэксту крыніцы

Семінар 8 Сапраўдныя і падрабленыя крыніцы

Семінар 9 Заканадаўчыя крыніцы па гісторыі Беларусі найноўшага часу, іх класіфікацыя. Заканадаўства БССР і Рэспублікі Беларусь.

Семінар 10 Арганізацыя дзяржаўнага справаводства ў ВКЛ. “Літоўская Метрыка” як гістарычныя крыніцы

Семінар 11 Матэрыялы статыстычнага характару і статыстычныя крыніцы.

Семінар 12 Летапісы і хронікі як гістарычныя крыніцы

Семінар 13 Гісторыка-мемуарныя крыніцы па гісторыі Беларусі

Семінар 14 Эпістальныя крыніцы, літаратура і публіцыстыка

Семінар 15 Перыядычны друк і рэклама як спецыфічныя гістарычныя крыніцы

Дыягностыка сфарміраванасці кампетэнцый студэнта

1. Патрабаванні да ажыццяўлення дыягностыкі

Працэдура дыягностыкі сфарміраванасці кампетэнцый студэнта ўключае наступныя этапы:

- вызначэнне аб'екта дыягностыкі;
- выяўленне факта вучэбных дасягненняў студэнта з дапамогай крытэрыяльна-арыентаваных тэстаў і іншых сродкаў дыягностыкі;
- вымярэнне ступені адпаведнасці вучэбных дасягненняў студэнта патрабаванням адукацыйнага стандарта;
- ацэньванне вынікаў выяўлення і вымярэння адпаведнасці вучэбных дасягненняў студэнта патрабаванням адукацыйнага стандарта (з дапамогай шкалы ацэнак).

Рэкамендаваныя сродкі дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў прадугледжвае падрыхтоўку студэнтамі інфармацыйных матэрыялаў па найноўшай гісторыі.

Для дыягностыкі кампетэнцыі студэнтаў прадугледжваецца выкарыстанне наступных сродкаў дыягностыкі:

- тэсты з выкарыстаннем заданняў адкрытай і закрытай формы па асобных раздзелах і дысцыпліне ў цэлым;
- пісьмовыя заданні па асобных раздзелах дысцыпліны;
- вуснае апытанне падчас заняткаў;
- выступленні студэнтаў на семінарскіх занятках па распрацаваных імі тэмах;
- падрыхтоўка і абарона рэфератаў.

2. Шкала ацэнак

Ацэнка вучэбных дасягненняў студэнтаў на экзаменах па дысцыплінах сацыяльна-гуманітарнага цыкла праводзіцца па дзесяцібальнай шкале.

Ацэнка вучэбных дасягненняў студэнтаў ажыццяўляецца паэтапна па канкрэтных раздзелах (тэмах) вучэбнай дысцыпліны, здзяйсняецца кафедрай у адпаведнасці з абранай установай вышэйшай адукацыі шкалай ацэнак.

3. Крытэрыі ацэнак

Для ацэнкі вучэбных дасягненняў студэнтаў выкарыстоўваюцца крытэрыі, зацверджаныя Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь.

4. Рэкамендуемы дыягнастычны інструментарый.

Для дыягностыкі сфарміраванасці кампетэнцый студэнтаў пры выніковым ацэньванні рэкамендуецца выкарыстоўваць педагагічныя тэсты і тэставыя заданні; рознаўзроўневыя кантрольныя працы і заданні; залік і экзамен.

Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ацэнка	Крытэрыі
10 (дзесяць) балаў	Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы, а таксама па некаторых асноўных пытаннях, якія выходзяць за яе межы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; бездакорнае валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго ў вырашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна і творча выконваць складаныя нестандартныя заданні у рамках вучэбнай праграмы; поўнае і глыбокае засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях і напрамках крыніцазнаўства і аналізаваць іх, выкарыстоўваць

	<p>навуковыя дасягненні, звязаныя з іншымі дысцыплінамі; творчая самастойная праца на семінарскіх занятках, актыўны творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень выканання заданняў.</p>
<p>9 (дзесяць) балаў</p>	<p>Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пастаўленых пытаннях у аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне адказу на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго у вырашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна і творча выконваць складаныя нестандартныя заданні ў межах вучэбнай праграмы; поўнае засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і аналізаваць іх; актыўная самастойная праца на семінарскіх занятках, сістэматычны удзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень выканання заданняў.</p>
<p>8 (восем) балаў</p>	<p>Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пастаўленых пытаннях у аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем</p>

	<p>крыніцазнаўства, уменне выкарыстоўваць яго ў вырашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна выконваць складаныя заданні ў межах вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і аналізаваць іх; актыўная самастойная праца на семінарскіх занятках, сістэматычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень выканання заданняў.</p>
7 (сем) балаў	<p>Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміалогіі, пісьмовае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач; свабоднае выкананне тыпавых заданняў у рамках вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім аналітычную ацэнку; актыўная самастойная праца на семінарскіх занятках, удзел у групавых абмеркаваннях, высокі узровень выканання заданняў.</p>
6 (шэсць) балаў	<p>Дастаткова поўныя і сістэматызаваныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне неабходнай</p>

	<p>навуковай і спецыяльнай тэрміналогі, пісьмовае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне абагульняць і рабіць абгрунтаваныя высновы; валоданне інструментарыем крыніцазнаўства, уменне яго выкарыстоўваць пры вырашэнні вучэбных і прафесійных задач; здольнасць самастойна выконваць тыпавыя заданні ў рамках вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці базавых тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім параўнальную ацэнку; самастойная праца на семінарскіх занятках, перыядычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, дастатковы ўзровень выканання заданняў.</p>
<p>5 (пяць) балаў</p>	<p>Дастатковыя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогі, пісьменнае і лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць высновы; валоданне інструментарыем і матэрыялам крыніцазнаўства, уменне яго выкарыстоўваць у вырашэнні вучэбных і прафесійных задач; здольнасць самастойна выконваць тыпавыя заданні у рамках вучэбнай праграмы; засваенне зместу асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца у сутнасці базавых тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім параўнальную ацэнку; уменне самастойна працаваць на семінарскіх занятках, фрагментарны ўдзел у групавых абмеркаваннях, здавальняючы ўзровень выканання заданняў.</p>

<p>4 (чатыры) балы</p>	<p>Дастатковы аб'ём ведаў у рамках крыніцазнаўства; засваенне зместу асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, лагічнае выкладанне матэрыялу, уменне рабіць высновы без істотных памылак; валоданне інструментарыем і матэрыялам крыніцазнаўства, уменне яго выкарыстоўваць пры выкананні тыпавых заданняў; уменне выконваць тыпавыя заданні пад кіраўніцтвам выкладчыка; уменне арыентавацца ў сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства і даваць ім ацэнку; здавальняючы ўзровень выканання заданняў.</p>
<p>3 (тры) балы – не залічана</p>	<p>Недастаткова поўны аб'ём ведаў у рамках крыніцазнаўства; веданне зместу часткі асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, выкладанне матэрыялу з істотнымі фактычнымі і лагічнымі памылкамі; слабае валоданне інструментарыем і матэрыялам крыніцазнаўства; няўменне выконваць тыпавыя заданні; няўменне арыентавацца у сутнасці асноўных тэорый і кірункаў крыніцазнаўства; пасіўнасць на семінарскіх занятках, нізкі ўзровень культуры выканання і афармлення заданняў.</p>
<p>2 (два) балы – не залічана</p>	<p>Фрагментарныя веды ў рамках крыніцазнаўства; веды зместу асобнай літаратуры, рэкамендаванай</p>

	<p>вучэбнай праграмай дысцыпліны; няўменне выкарыстаць навуковую тэрміналогію крыніцазнаўства, наяўнасць у адказе грубых лагічных і фактычных памылак; пасіўнасць на семінарскіх занятках; нізкі ўзровень культуры выканання і афармлення заданняў.</p>
<p>1 (адзін) бал – не залічана</p>	<p>Адсутнасць ведаў і кампетэнцый у рамках адукацыйнага стандарту ці адмова ад адказу.</p>

ПЫТАННІ ДЛЯ САМАКАНТРОЛЯ

1. Растлумачце чым адрозніваюцца паняцці “гістарычны помнік”, “музейны прадмет”, “інфармацыйная крыніца”, “архіўная крыніца” , “гістарычная крыніца”?
2. Чаму сцвярджаюць, што чалавечая дзейнасць мае сацыяльную прыроду?
3. Чаму кажуць, што крыніца перадае суб’ектыўна-аб’ектыўную структуру мінулага?
4. У чым асаблівасці сучаснай канцэпцыі паняцця “крыніца”, прапанаванай РДГУ?
5. Узгадайце ланцуг гістарычнага пазнання : ад факта рэчаіснасці – да факта крыніцы, ад факта крыніцы – да навукова-гістарычнага факта. Якое месца адводзіцца даследчыку ў такой мадэлі гістарычнага пазнання?
6. Што агульна і адметнага ў этапах гістарычнага і крыніцазнаўчага даследавання?
7. Растлумачце погляд на крыніцазнаўства як метада для ўсяго гуманітарнага пазнання
8. Ахарактарызуйце ўсе адметнасці крыніцазнаўства як метада пазнання рэчаіснасці.
9. Што агульнага і адметнага паміж “архіўнай крыніцай”, “музейным экспанатам”, “дакументальнай крыніцай”?
10. Падумайце, якія высновы можа зрабіць гісторык аб сацыяльным становішчы аўтара крыніцы, калі крыніца ўтрымлівае наступныя суб’ектыўныя звесткі : “ В року шесот третем за шесть недель перед Великоднем водлуг старого календаря кобыла сивая жеребилася” . Хто мог зрабіці такі запіс: магнат, дробны шляхціч, заможны пан, мяшчанін?
11. Прадстаўнікі якой школы ў крыніцазнаўстве разумеюць гістарычнае пазнанне як рэканструкцыю мінулага: марксісцкай, школы Аналаў, РДГУ?

13. Як называецца інфармацыя, што трапляе ў крыніцу папярэдне прайшоўшы праз свядомасць суб'екта?

14. Да чаго прывёў так званы “антрапалагічны пераварот” у гістарычнай навуцы?

15. Як суадносяцца прадметы крыніцазнаўства і спецыяльных гістарычных дысцыплін?

16. Што ўяўляе сабой гістарычны факт у пазітывісцкай трактоўцы?

17. Чым эдыцыйная археаграфія адрозніваецца ад камеральнай?

18. У чым розніца паміж эўрыстыкай і бібліяграфіяй?

19. Чым наратыўныя крыніцы адрозніваюцца ад апавядальных?

20. Якія крыніцазнаўчыя традыцыі вы можаце выдзеліць на Беларусі?

21. Што неабходна для паспяховага архіўнага пошуку?

22. Чым адрозніваюцца эўрыстычнае і метадыка-аналітычнае крыніцазнаўства?

23. Растлумачце, у чым недахопы метада класавага аналіза?

24. Якія аналагі тэрміна “капітулярый” існавалі на тэрыторыі ВКЛ і

25. Якім чынам даследчыўі даказалі несапраўднасць “Канстанцінава дара”?

26. Якія два віды крыніц вызначыў у сваёй кнізе “Падручнік гістарычнага метада” нямецкі гісторык Э.Бернгейм?

27. Хто першым пачаў чытаць курс “Крыніцазнаўства” ў Маскоўскім універсітэце?

28. Які твор паклаў пачатак эдыцыйнай археаграфіі на Беларусі?

29. Якое перыядычнае выданне дало назву знакамітай школе Аналаў?

30. Калі і кім упершыню пачалося выкладанне крыніцазнаўства на Беларусі?

31. Хто першым ажыццявіў навуковую класфікацыю крыніц?

32. Якія крыніцы адносяцца да канвенцыянальных?

33. Назавіце, да якога віду крыніц па класіфікацыі С.О.Шмідта адносяцца творы мастацтва, творы кіно, графічныя малюнкi, дакументальныя кінакадры, фотоздымкі?

34. У чым асаблівасці рэчавых крыніц?

35. Якія падтыпы славесных крыніц існуюць у класіфікацыі С.О.Шмідта?

36. Ахарактарызуйце ролю Д.І.Даўгяллы і М.М.Улашчыка ў развіцці крыніцазнаўства на Беларусі?

37. Пазначце асноўныя напрамкі развіцця крыніцазнаўства на Беларусі ў сёняшні час.

38. Чым адрозніваюцца паміж сабой 3 зводы беларуска-літоўскіх летапісаў?

39. У чым асаблівасці сродкаў масавай інфармацыі як гістарычных крыніц?

40. Пазначце асноўныя правілы даследавання агіяграфічных крыніц?

41. Ахарактырызуйце адкрытыя лісты як гістарычныя крыніцы

42. У чым праяўляецца комплекснасць адкрытых лістоў як гістарычных крыніц?

43. Назавіце асаблівасці выяўленчых крыніц

44. У чым праяўляецца спецыфіка аўдыявізуальных дакументаў як гістарычных крыніц?

45. Вызначыце адметныя рысы рэчавых крыніц.

5.2. Тэматычны план

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Нумар раздзела, тэмы	Назвы тэм і раздзелаў	Колькасць аўдыторных заняткаў		Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		з іх			
		Лекцыі	Семінары		
1	<i>Тэма 1.</i> Уводзіны. Прадмет і змест крыніцазнаўства	2			
РАЗДЗЕЛ 1 Тэорыя і методыка крыніцазнаўства					
2	<i>Тэма 2.</i> Фарміраванне і развіццё крыніцазнаўства. Тэндэнцыі сучаснага крыніцазнаўства.	4	2	2	
3	<i>Тэма 3.</i> Метадалогія і метады крыніцазнаўства. Выкарыстанне колькасных метадаў і інфармацыйных тэхналогій апрацоўкі крыніц	2	2	2	Дыскусія
4	<i>Тэма 4.</i> Класіфікацыя і сістэматызацыя гістарычных крыніц	4	2		Адказы на пытанні
5	<i>Тэма 5.</i> Рэчавыя і выяўленчыя крыніцы	2	2	2	Рэферат
6	<i>Тэма 6.</i> Крынізнаўчая эўрыстыка	4	2		Адказы на пытанні
7	<i>Тэма 7.</i> Крыніцазнаўчая крытыка	6	6	2	Міні- даклады

8	<i>Тэма 8. Асаблівасці вывучэння аўдыявізуальных крыніц</i>	2			
РАЗДЗЕЛ II Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі					
7	<i>Тэма 7. Асноўныя віды, тэндэнцыі і этапы развіцця крыніц па гісторыі Беларусі</i>	1			
8	<i>Тэма 8. Заканадаўчыя дакументы</i>	3	2	2	Міні-даклады
9	<i>Тэма 9. Актавыя матэрыялы</i>	2		2	Адказы на пытанні
10	<i>Тэма 10. Матэрыялы справаводства</i>	2	2	2	Падрыхт оўка рэферата ў і прэзента цый
11	<i>Тэма 11. Матэрыялы ўліковага і статыстычнага характару і статыстычныя крыніцы</i>	2	2		Міні-даклады; падрыхт оўка прэзента цый
12	<i>Тэма 12. Летапісы і хронікі як гістарычныя крыніцы. Асаблівасці іх вывучэння</i>	4	2	2	Падрыхт оўка рэферата ў і прэзента цый
13	<i>Тэма 13. Гісторыка-мемуарныя крыніцы</i>	2	2	1	Міні-даклады; падрыхт оўка прэзента цый
14	<i>Тэма 14.</i>	2	2		Прэзента

	Эпісталярныя крыніцы, літаратура і публіцыстыка			1	цы, міні- даклады
15	<i>Тэма 15.</i> Перыядычны друк і рэклама	2		2	Міні- даклады
	Разам 94	46	28	20	Экзамен

5.3. ЛІТАРАТУРА

Асноўная

1. *Георгиева, Н.Г.* Историческое источниковедение: теоретические проблемы : учебник / Н.Г. Георгиева .— Москва : Проспект, 2023 .— 247 с.
2. *Источниковедение: учебник для академического бакалавриата / Е. Д. Твердюкова [и др.] ; под ред. А. В. Сиренова.* — М. : Юрайт, 2021. — 396 с.
3. *Медушевская, О. М.* Собрание сочинений : в 4 томах / О. М. Медушевская ; под общ. ред. А. Н. Медушевского. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. – Том 2. Источниковедение: теория, история, метод. – 881 с.: ил. – Режим доступа: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=480151> .

5.4. Дадатковая літаратура

1. Актуальные проблемы источниковедения: материалы IV Международной научно-практической конференции к 20-летию дарования городу Витебску магдебургского права, Витебск, 20-21 апреля 2017 г. / Витеб. гос. ун-т; редкол.: А.Н.Дулов и М.Ф.Румянцева (отв. ред.) [и др.] . – Витебск : ВГУ имени П.М.Машерова, 2017. – 410с.
2. Актуальные проблемы источниковедения : материалы VI Международной научно-практической конференции, Витебск, 23–24 апреля 2021 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: А. Н. Дулов (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2021. – 464 с.
3. Актуальные проблемы источниковедения : материалы VII Международной научно-практической конференции, Витебск, 27–29 апреля 2023 г. : в 2 т. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: А.Н. Дулов и М.Ф. Румянцева (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2023.

4. Бандзелікаў, М.Ф. Асновы тэорыі і методыкі крыніцазнаўства: вуч. дапамож./ М.Ф. Бандзелікаў – 2-е выд., стэр. - Мн.: БДПУ, 2004.- 46 с.
5. Бережков, Н.Г. Литовская метрика как исторический источник / Н.Г.Бережков. - М., Л.: издательство АН СССР, 1946. - Ч.1.- 179с.
6. Вайтовіч, Н.Т. Баркалабаўскі летапіс / Н.Т.Вайтовіч.- Мн.: - 1977.- 205с.
7. Гістарыяграфія і крыніцы вывучэння гісторыі Беларусі: традыцыі і навацыі: зборнік навуковых артыкулаў / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі. Інстытут гісторыі ; [уклад.: В. В. Яноўская, Р. У. Зянюк ; рэдкал.: В. В. Даніловіч (гал. рэд.) і інш.]. - Мінск : Беларуская навука, 2018. - 321, [1] с.
8. Голиков, А.Г. Источниковедение отечественной истории. / А.Г.Голиков - М.:МГУ, Росспэн, 2000. – 437с.
9. Голиков,А.Г. Методика работы с историческими источниками : учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению подготовки 030600 "История" / А. Г. Голиков, Т. А. Круглова ; под ред. А. Г. Голикова. - Москва : Академия, 2014. - 223,[1]с.
10. Исследования истории Литовской метрики: Сб.науч. тр. / под ред. В.Т. Пашуто и др.- М., 1989.- 386с.
11. Источниковедение : учеб. пособие / И. Н. Данилевский, Д. А. Добровольский, Р. Б. Казаков и др. ; отв. ред. М. Ф. Румянцева ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. — 685, с.
12. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники Российской истории: Учеб. пособие // И. Н. Данилевский [и др.]. - М., 2000. – 701с.
13. Каралёў, Г. І. Польскія публікацыі царкоўна-гістарычных крыніц у XIX—XX ст. // Наш радавод. - Кн. 4.- Ч. 3.- Гродна,1992.- С. 184—190.
14. Касцюкевіч, С.У. Крыніцазнаўства : вуч.-метаад. комплекс // склад. С.У.Касцюкевіч. – Наваполацк:ПДУ, 2006. – 159 с.

15. Кісялёў, Генадзь Васілевіч. Ад Чачота да Багушэвіча : праблемы і атрыбуцыі беларускай літаратуры XIX ст. / Г. В. Кісялёў. - Мінск : Навука і тэхніка, 1993. - 395, [2] с.
16. Ковальченко, И. Д. Методы исторического исследования./ И.Д.Ковальченко. - М., 1987. – 438с.
17. Козлов, В.П. Тайны фальсификации: анализ подделок исторических источников XIX-XX веков: уч. пособие./ В.П.Козлов. - М.:Аспект Пресс, 1996. – 271с.
18. Колеснева, О.В. Историческая информатика. Обработка и анализ текстов, статистических и структурированных источников. – Могилев:МГУ им.А.А.Кулешова, 2002. – 57с.
19. Копыцкий, З.Ю. Источниковедение аграрной истории Белоруссии / З.Ю. Копыцкий.- Мн.: Наука и техника, 1978.- 136с.
20. Куль-Сяльверстава, С.Я. Уводзіны ў беларускую палеаграфію: дапам. / С.Я.Куль-Сяльверстава. – Гродна: ГрДУ, 2009, - 300с.
21. Липницкая, О. Л. Компьютерное источниковедение в Беларуси: некоторые итоги и проблемы // Информ. бюллетень ассоциации «История и компьютер».- 1997. - № 21. - С.167—171.
22. Литвак, Б.Г. Очерки истории массовой документации : XIX-XX вв./ Б.Г.Литвак. - М.: Наука,1979.- 294с.
23. Лихачев, Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение./ Д.С.Лихачев. - М., Л.: АН СССР, 1947. - 499с.
24. Лурье, Я.С. О происхождении Радзивилловской летописи // Вспомогательные исторические дисциплины.- Л.: Наука, 1987.- Т. 18.- С.64-83.
25. М. М. Улашчык і праблемы беларускай гістарыяграфіі, крыніцазнаўства і археалогіі (да 90-х угодкаў вучонага) : матэрыялы навуковай канферэнцыі, Мінск, 14-15 лютага 1996 г. / Беларускі навукава-даследчы інстытут дакументазнаўства і архіўнай справы, Гістарычны

факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ; [рэд.-склад.: А. М. Гесь, В. У. Скалабан]. - Мінск, 1997. - 362, [1] с.

26. Магидов В.М. Кинофотофонодокументы в контексте исторического знания. М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2005. - 394 с.

27. Мальдзіс, А. На скрыжаванні славянскіх традыцый / А.Мальдзіс. - Мн.: Навука і тэхніка, 1980. - 352с.

28. Мараш, Я.Н. Аграрная гісторыя Беларусі ў святле крыніцазнаўчага аналізу // Весці АН БССР. Серыя грамад. навук.- 1979.- №6.- С.54-78.

29. Мянжынскі, В.С. Метрыка Вялікага княства Літоўскага як крыніца па гісторыі землеўладання Беларусі (першая палова XVI ст.)// Весці АН БССР. Серыя грамад навук. - 1987.- №2 –С.61-67.

30. О подлинности и достоверности исторического источника: Сб. тр./ под ред. А.А.Литвина. – Казань,1991. – 133с.

31. От Нестора до Фонвизина: Новые методы определения авторства / Под ред. Л. В. Милова. М.: Прогресс, 1994. – 254с.

32. Приймак Н. И., Валегина К. О. Мемуары, дневники, письма как исторический источник: учебное пособие. — СПб.: «Издательство «ЛЕМА»», 2018. — 72 с.

33. Пронштейн, А. П. Методика исторического источниковедения./ А.П.Пронштейн. - Ростов н/Д, 1976. – 476 с.

34. Пушкарев, Л. Н. Классификация русских письменных источников по отечественной истории / Л.М.Пушкарев. - М., 1975.- 311с.

35. Роль изобразительных источников в информационном обеспечении исторической науки: сборник статей / Авт.-сост. Е.А. Воронцова; отв. ред. А.Г. Голиков. – Москва, 2019. – 1015 с.

36. Русина, Ю. А. Методология источниковедения : [учеб. пособие] / Ю. А. Русина ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 204 с.

37. Самарина, Н.Г. Летописание: Учебное пособие для студентов культурологических специальностей и специальности «Музейное дело и охрана памятников» (учебное пособие). / Н.Г.Самарина. – М.: МГУКИ, 2002. – 60 с.
38. Самарина, Н.Г. Музейное источниковедение: объект и предмет // Сохранение и приумножение культурного наследия в условиях глобализации: Материалы международной научно-практической конференции 9-11 декабря 2002 г.: Ч. 2. – М.: МГУКИ, 2002. – С. 55 – 60.
39. Самарина, Н.Г. Нетрадиционное источниковедение: Итоги и перспективы развития // Исторический источник в музейной работе: Тезисы докладов на научно-практической конференции. – М.: МГУКИ, 2001. – С. 3–6.
40. Самарина, Н.Г. Исторический источник в реконструкции прошлого // Историко-краеведческие и мемориальные музеи: история и перспективы развития: Тезисы докладов на научно-практической конференции. – М.: МГУКИ, 2000. – С. 7-9.
41. Свяжынскі, У.М. «Гістарычныя запіскі» Федара Еулашоўскага./У.М. Свяжынскі. – Мн. : Навука і тэхніка,1990.- 123с.
42. Семянчук, А. А. Беларуска-літоўскія летапісы і польскія хронікі: вучэб. дапаможнік / А. А. Семянчук. – Гродна: ГрГУ, 2000. – 163 с.
43. Сидорцов, В.Н. Методология истории: количественные методы и информационные технологии./ В.Н.Сидорцов. - Мн.: БГУ, 2003.- 143с.
44. Соколов, А. К. Источниковедение новейшей истории России: теория, методология, практика:уч. пособие для вузов / под ред.А.К.Соколова. – М.: Высш.шк., 2004. – 686 с.
45. Третий Литовский Статут 1588 г.: материалы респ. науч. конф., посвящ. 400-летию Статута.- Вильнюс,1989,-260с.
46. Улашчык, М.М. Выбранае / М.М. Улашчык. – Мн.: МГА «Беларускі кнігазбор», 2001. – 604с.

47. Улащик, Н.Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания / Н.Н.Улащик. - М., 1985. – 305с.
48. Ходзін, С.М. Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі: дапаможнік / С. М. Ходзін. - Мн.: БДУ, 2012. – 255 с.
49. Ходин, С. Н.. История и теория источниковедения : учебное пособие для студентов вузов по историческим специальностям / С. Н. Ходин, В. П. Грицкевич, С. Б. Каун. - Минск : Издательский центр БГУ, 2008. - 253, [1] с.
50. Чамярыцкі, В.А. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры. / В.А. Чамярыцкі - Мн.: Навука і тэхніка, 1969.- 191с.
51. Шахматов, А.А. История русского летописания / А.А.Шахматов. – СПб.: Наука, 2003. – 1021с.
52. Шмидт, С. О. Путь историка: Избр. тр. по источниковедению и историографии / С.О.Шмидт. - М., 1997. – 608с.
53. Юхо, Я. І. Крыніцы беларуска-літоўскага права / Я.І.Юхо. - Мн.: Беларусь,1991. – 284с.

5.5.Публікацыі крыніц.

1. Акты Литовско-Русского государства. Вып1.Т.2 - М.:Университетская типография ,1897-1899.
2. Акты Литовской метрики. Т.1-2. – Варшава:издание Вашавского императорского университета, 1896-1897.
3. Акты Виленской Археографической комиссии. Т.1-39. – Вильно: типография А.В.Киркора,1865-1915.
4. Акты,относящиеся к истории Западной России. Т.1-4. - СПб.: типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1846-1853.
5. Інстытут беларускае культуры. Гісторыка-археалагічная камісія. Працы і матэрыялы да гісторыі і археалогіі Беларусі. Беларускі архіў. Том першы. - Менск,1927.
6. Горбачевский Н. Каталог к древним актовым книгам губерний Виленской,Гродненской, Минской и Ковенской. – Вильно: типография А.И.Зака,1872.- 963 с.

7. Дневник Люблинского сейма 1569 г. – СПб: печатня В.Головина,1869. – 780 с.
8. Законодательные акты Великого Княжества Литовского 15-16 вв. - Л.: издательство АН СССР, 1936.- 153 с.
9. Збор астанаў і распараджэнняў Урада БССР (алф.-прадм. Паказ.). - Мн., 1979.
10. Инвентари магнатских владений Белоруссии XVII-XVIII вв. Владение Сморгонь. – Мн.: Наука и техника, 1977. – 530 с.
11. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской, хранящихся в центральном архиве в Витебске. – Витебск: Типография губернского правления, 1871-1906.
12. Книга Посольская метрики Великого княжества Литовского. - М.,1943.
13. Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раньнемадэрны час. / Укладальнік В.А.Варонін. – Смаленск: Інбелкульт, 2013. – 902 с.
14. Литовская метрика: Книга записей 5. Вильнюс,1993; Книга судебных дел 6. Вильнюс,1995; Книга записей 8. Вильнюс 1995; Книга переписей №7. - Вильнюс,1996.
15. Памятники дипломатических отношений Московского государства с Польско-Литовским. Т.1-2. - СПб., 1882-1887.
16. Памятники русского права / под ред. С.В.Юшкова. – Вып.1. - М.: государственное издательство юридической литературы,1952. -287 с.
17. Первый Литовский статут. В.2 ч. Т.1. Ч.1-2. - Вильнюс, 1983-1985.
18. Писцовая книга бывшего Пинского староста. Ч.1-2. - Вильно, 1874.
19. Писцовая книга Гродненской экономии. Ч.1-2. – Вильно, 1881-1882.
20. Полный хронологический сборник законоположений, касающихся евреев. - СПб., 1874.
21. Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв.:Тексты/ Сост. А.Л.Хорошкевич.- М.: АН СССР,Институт истории СССР, 1977-1985.
22. Правда Русская /Подгот. В.П.Любимов и др.; Под ред. Б.Д.Грекова. - М., Л., 1940-1963. Т.1-3.

23. Ревизия Кобринской экономии. 1563. - Вильно, 1876.
24. Решения Главного Литовского Трибунала. 1583-1655. - Вильнюс, 1988.
25. Сборник законов БССР. - 1938. №1.
26. Сборник законов и указов Верховного Совета БССР. В 3т. - Мн., 1974-1976.
27. Статут Вялікага княства Літоўскага. 1588 : Тэксты. Даведнік. Каментарыі.- Мн.: БСЭ, 1989.- 570 с.
28. Фонды былых архіваў Камуністычнай партыі Беларусі ў 2-х ч. / Склад.Г.С.Данілава і В.Д.Селяменеў. - Мн.: НАРБ, 1997-1998.
29. Барбаро И., Кантарини А. Барбаро и Кантарини о России: К истории итало-русских связей в XV в. - Л.: Наука, 1971.- 275 с.
30. «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях 11-13 вв. - М.: МГУ,1987. – 264 с.
31. Генрих Латвийский. Хроника Ливонии. - М., Л.: издательство АН СССР, 1938. – 352 с.
32. Герберштейн С. Записки о Московии. - М.: МГУ,1988.- 429 с.
33. Длугош Ян. Грюндвальдская битва. - М., Л.: издательство АН СССР, 1962. – 214 с.
34. Кніга жыццй і хаджэнняў. /Пер. са старажытнарус., старабел. і польск./Укладальнік А.Мельнікава. – Мн.: Мастацкая літаратура, 1994. – 503 с.
35. Корб И.Г. Дневник путешествий в Московию.- СПб.: издательство А.В.Суворина, 1906. – 366 с.
36. Коршунаў, А.В. Помнікі старажытнай беларускага пісьменства. - Мн.: Навука і тэхніка,1975. – 245 с.
37. Михалон Литвин. О нравах татар, литовцев и московитян. / Отв. ред. А.Л.Хорошкевич. - М.: МГУ,1994. – 152 с.
38. Памятники литературы Древней Руси.ХІ-начало ХІІ в./ Полное собрание русских летописей. - М.: Художественная литературы,1978.

39. Памятники литературы Древней Руси XII век./ Полное собрание русских летописей. - М.,1980.
40. Памяць святога нашага бацькі Кірылы, епіскапа Тураўскага // Спадчына. – 1990, №2.
41. Полное собрание русских летописей. Т.17. Западнорусские летописи. СПб.: типография М.А.Александрова, 1907. – 648 с.
42. Полное собрание русских летописей. Т.38 - Л.: Наука. 1989.177 с.
43. Полное собрание русских летописей. Т.32. Хроники: Литовская и Жемойтская, Быховца. Летописи: Баркулабовская, Аверки, Панцырного. - М.: Наука.1975.- 239 с.
44. Полное собрание русских летописей. Т.35. Летописи белорусско-литовские./ сост. Н.н.Улащик - М.: Наука, 1980. – 306 с.
45. Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст. - Мн.: Наука и техника. 1983. – 175 с.
46. Поссевино А. Исторические сочинения о России 16 в. - М.: МГУ,1983. – 240 с.
47. Прадмовы і прасляслоўі Францыска Скарыны. - Мн.: Наука и техника,1969. – 240 с.
48. Публицистика белорусских народников. Мн.: БГУ.1989.- 134 с.
49. Русско-белорусские связи во второй половине XVII. (1667-1686). - Мн.: БГУ, 1972.- 375 с.
50. Русско-белорусские связи.: Сб. документов. 1570-1667 гг. - Мн.: высшая школа, 1963. – 533 с.
51. Скарына Ф. Творы. - Мн.: Навука і тэхніка,1990.
52. Старажытная беларуская літаратура: Зборнік. - Мн., 1990. – 207 с.
53. Хроника белорусского города Могилева. Собранное и писанное А.Трубницким..., продолженное его сыном М. Трубницким / пер. Н.Гортынский. – Кн.3. отд.1. - М.. 1887. – с.1-142
54. Хроника Быховца. - М.: Наука,1966. - 149с.

**Дакументы фонда Рэспубліканскай рады грамадскага аб'яднання
"Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і
культуры" як крыніца па вывучэнню дзейнасці па захаванню і
актуалізацыі гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі
ў 1960-1990-я гады**

Вялікая роля ў практыцы захавання гісторыка-культурнай спадчыны ў сёняшні час належыць намаганням грамадскасці. “Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры” (БДТАПГК) было заснавана ў 1965 г. у адпаведнасці з рашэннем ўрада і партыйных кіруючых органаў БССР і дзейначала да 2022 г. У склад Таварыства ўвайшлі абласныя аддзяленні, былі вылучаны секцыі архітэктуры, мастацтва, гісторыі, археалогіі, этнаграфіі і маладзёжная. Мэтамі і задачамі БДТАПГК з’яўляліся: выяўленне і ўліку помнікаў гісторыі і культуры Беларусі на тэрыторыі рэспублікі і за яе межамі, распаўсюджанне сярод насельніцтва ведаў аб помніках і выхавання павагі да культурнай спадчыны; ажыццяўленне грамадскага кантролю за выкананнем прадпрыемствамі, установамі і арганізацыямі, службовымі асобамі і грамадзянамі заканадаўства аб ахове і выкарыстанні помнікаў [1 арк.80-82].

Багаты збор дакументаў аб дзейнасці БДТАПГК у савецкі і першы постсавецкі перыяды прадстаўлены ў Беларускай дзяржаўным архіве навукова-тэхнічнай дакументацыі. Архіўны фонд №297 “Рэспубліканская Рада добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Беларусі” налічвае 457 адзінак захавання за перыяд з 1966 па 2007 г. Большасць крыніц адносіцца да савецкага перыяду і першай паловы 1990-х гадоў. Гэта дакументы справаводства цэнтральных кіруючых органаў і

рэгіянальных аддзяленняў грамадскага аб'яднання, дакументы Бюро прапаганды ведаў аб помніках гісторыі і культуры. Захаваліся аналітычныя даведкі пра стан помнікаў гісторыі і культуры на тэрыторыі рэспублікі і матэрыялы аб працы над стварэннем “Звода помнікаў гісторыі і культуры Беларусі” [2 арк.119-125].

Дакументы фонда адлюстроўваюць дзейнасць Таварыства па асноўных вызначаных накірунках. Справаздачы цэнтральнага і абласных саветаў, а таксама раённых аддзяленняў Таварыства, дакументы аб рабоце секцый, перапіска з уладамі дазваляюць асэнсаваць поспехі ў галіне пошуку, уліку і арганізацыі захавання гісторыка-культурнай спадчыны, прасачыць ход рамонтна-рэстаўрацыйных работ на знакавых аб'ектах гісторыка-культурнай спадчыны, вызначыць асноўныя ўзнікаючыя праблемы (выкарыстанне не па прызначэнні, недастатковае фінансаванне, адсутнасць наглядальнікаў і арэндна-ахоўных дамоў, ахоўных зон вакол аб'ектаў спадчыны, аб'якавае стаўленне мясцовых уладаў) [3 арк.31, 43; 4 арк.27, 30, 66; 5 арк.18, 45; 6 арк.62].

На працягу ўсяго перыяду сваёй дзейнасці Таварыства асабліва пільную ўвагу звяртала на ўзаемадзеянне з мясцовымі органамі ўлады па пытаннях захавання помнікаў архітэктуры. Сябры Таварыства, эксперты (гісторыкі, архітэктары, мастацтвазнаўцы) імкнуліся данесці да чыноўнікаў думку пра важнасць захавання не асобных аб'ектаў, а “гістарычнай забудовы ў цэлым і ствараць навуковую гістарычна-архітэктурную экспазіцыю”, інакш захавання будынка будучь нагадваць музейныя экспанаты сярод сучасных дамоў [3 арк.79-81]. Патрэбы мясцовага развіцця часам прыводзілі да знішчэння архітэктурных аб'ектаў. Сур'ёзнымі прычынамі разбурэння помнікаў мясцовага значэння называлася адсутнасць непасрэдных гаспадароў аб'ектаў і выкарыстанне будынкаў не па прызначэнні [4 арк.29-30; 7 арк.224]. Яскравым прыкладам з'яўляецца сітуацыя ў г.Орша , дзе ў 1969 г. з дазволу намесніка старшыні райвыканкама (які адначасова з'яўляўся і старшыней мясцовага аддзялення БДТАПГК!) былі разбураны 2 помніка

культывага дойдства 18 ст. [3 арк.31]. У тым жа 1969 г., дзякуючы намаганням БДТАПГК, была захавана сядзіба мастака І.Рэпіна ў м.Здраўнёва Віцебскай вобласці, над якой навісла пагроза трапіць у карьер даламітавых нарыхтовак [8 арк.43-52]. У 1971 г. кіраўніцтва Мінаблвыканкама прапанавала выключыць са спіса помнікаў былы палац Радзівілаў (1780 г.п.) у Клецкім раёне Мінскай вобласці, адзіны на беларусі помнік грамадзянскага будаўніцтва, які спалучаў рысы драўлянага і каменнага дойдства. У якасці прычыны называўся дрэнны стан будынка, хаця члены камісіі па даследаванні стану будынка, спецыялісты па архітэктуры, лічылі магчымым правесці паспяховую рэстаўрацыю [9 арк.80-84]. Захваўся ліст да кіраўніцтва БДТАПГК ад загадчыка Ленінградскага аддзялення Інстытута гісторыі Акадэміі Навук СССР прафесара М. К. Каргера з просьбай правесці тлумачальную працу з кіраўніцтвам "Беларусьфільма" аб неабходнасці акуратнай дзейнасці падчас здымак на тэрыторыі замка ў Навагрудку [8 арк.1-21].

Дакументы фонда сведчаць аб барацьбе Таварыства і грамадскай супольнасці за захаванне знакавых архітэктурных помнікаў у сталіцы і рэгіёнах. Так, згодна меркавання кіраўніцтва Мінгарвыканкама, захаванне вуліцы Няміга і гістарычнай забудовы прызнавалася немагчымым па прычыне неабходнасці транспартнай разгрузкі цэнтра горада. Аднак, пасля публікацыі ў газеце "Праўда", звароту вядучых гісторыкаў, архітэктараў, мастацтвазнаўцаў да кіраўніка ЦК КПБ П.М.Машэрава, у Вярхоўны Савет і Дзяржбуд БССР кіраўніцтва горада пагадзілася даручыць "Мінскпраекту" разгледзець перспектывы захавання часткі гістарычнай забудовы. На працягу 1980-х гг. праблемы захавання помнікаў гісторыі ў г.Мінску былі выкліканы будаўніцтвам метро. У канцы 1980-х гг. Таварыства чарговы раз уздымала пытанне аб захаванні забудовы Старога Мінска, узяцці пад ахову помнікаў прамысловай архітэктуры.

Адным з варыянтаў захавання помнікаў культувага дойдства Таварыства прапаноўвала ствараць у гэтых будынках музейныя установы:

Музей гісторыі г.Мінска ў Кацярынінскай царкве (Сабор святых апосталаў Пятра і Паўла) і Музей гісторыі г.Віцебска ў Благавешчанскай царкве [2 арк.119-125; 8 арк.28-31].

Гаворачы аб складанасцях выканання заканадаўства ў галіне аховы помнікаў, БДТАПГК у сваіх дакументах пазначала праблемы ў дзейнасці па паляпшэнні фізічнага стану адразу некалькіх знакавых архітэктурных аб'ектаў : калегіўма іезуітаў у в. Юравічы Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці, палаца Пуслоўскіх у Косаве Івацэвіцкага раёна Брэсцкай вобласці, Палаца Сапегаў у Ружанах Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці, Спаса-Ефрасіеўскай царквы ў г.Полацку, былога кляштара артэзіянцаў у г.Бяроза Брэсцкай вобласці, былога кляштара Св.Андрэя ў г. Слоніме, Нікольскай царквы ў г.Магілеве, 10, арк.37-42].

Асабліва ўскладнілася сітуацыя ў першай палове 1990-х гг. падчас пераўтварэнняў першых гадоў незалежнасці. Рэгулярна ўзнікалі спрэчкі паміж БДТАПГК і мясцовымі органамі ўлады: без узгаднення з арганізацыямі, адказнымі за захаванне гісторыка-культурнай спадчыны, грамадзянам сталі выдавацца дазволы на індывідуальнае будаўніцтва на месцы археалагічных помнікаў, паколькі помнікі не былі нанесены на карты землекарыстання. Матэрыялы Таварыства сведчаць аб шматлікіх выяўленых парушэннях у Віцебску, Пінску, Слуцку. Кіраўніцтва БДТАПГК лічыла, што Міністэрства культуры РБ не забяспечвала належным чынам аб'яднанне грамадскіх і навуковых намаганняў для перадухілення падобнай сітуацыі. Так, пры абмеркаванні сітуацыі ў г.Пінску высновы аб сістэматычным парушэнні артыкула 34 Закона РБ “Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры” былі зроблены на аснове інфармацыі, прадастаўленай не толькі намеснікам Старшыні Прэзідыума Рэспубліканскай Рады БДТАПГК Г.А.Саўчанкі, але і старшага пракурора аддзела пракуратуры РБ У.І.Грышына. У 1992 г. Рада БДТАПГК звярнулася да Савета Міністраў краіны ў просьбай заслухаць на пасяджэнні ўрада даклад Міністэрства

культуры аб стане аховы помнікаў з адначасовым садакладам кіраўніка БДТАПГК [6 арк. 1-27].

Пільны клопат выказвалі члены Таварыства і па пытаннях аховы і папулярызацыі помнікаў драўлянай архітэктуры. Захавалася аналітычная даведка за 1984 г. аб стане помнікаў драўлянага дойдства і мерах па іх захаванні. У ёй звярталася ўвага на неабходнасць папулярызацыі гэтага віду помнікаў праз стварэнне Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту. У лісце ад дырэктара Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклора У.К. Бандарчыка і Старшыні БДТАПГК І.Ф.Клімава ў ЦК КПБ звярталася ўвага на неабходнасць стварэння спецыялізаванай музейнай установы з магчымасцямі паказу аб'ектаў драўлянага дойдства і адначасовай распрацоўкай адпаведных турыстычных маршрутаў [11 арк.215-223]. БДТАПГК выказвала гатоўнасць ўзяць актыўна ўдзельнічаць у праектаванні і дзейнасці па стварэнню беларускага музея-скансена, а таксама часткова прафінансаваць гэты праект. [1, арк.50-53; 12 арк.47-48].

Выклікаюць цікавасць дакументы аб арганізацыі дзейнасці па ахове нумізматычных помнікаў. У свой час старшыня аддзялення Таварыства ў БДУ В.Н.Рабцэвіч выказваў прапановы аб стварэнні спецыяльнай памятки для насельніцтва пра неабходнасць перадачы манетных знаходак на дзяржзахаванне ў музеі, падрыхтоўцы дакументальнай кінастужкі пра нумізматычныяклады Беларусі, адкрыцці пастаяннай нумізматычнай рубрыкі ў бюлетені Таварыства, стварэнні і выданні звода-каталога нумізматычных помнікаў Беларусі, стварэнні ў рэспубліцы музея манет і манетныхкладаў [7 арк.60-63].

Таварыства прыкладала пільныя намаганні для пашырэння ўдзелу грамадзян і устаноў у справе аховы помнікаў і папулярызацыі гісторыка-культурнай спадчыны. Цэнтральнымі і мясцовымі органамі таварыства з самага пачатку дзейнасці праводзілася работа па павышэнні зацікаўленнасці дзейнасцю Таварыства сярод жыхароў Беларусі [4 арк.19, 23, 78; 13, арк.

44]. З гэтай нагоды пад эгідай БДТАПГК рэгулярна праводзіліся конкурсы на лепшую арганізацыю па ахове помнікаў [14].

У 1973 г. у складзе БДТАПГК было створана Бюро прапаганды помнікаў гісторыі і культуры, у задачы якога ўключылі наступныя палажэнні: прапаганда думкі аб неабходнасці захавання гісторыка-культурнай спадчыны і распаўсюджванне сярод насельніцтва навуковых ведаў аб помніках. Сярод кірункаў дзейнасці ў лепшых традыцыях савецкага перыяда Бюро вызначыла чытанне лекцый і правядзенне тэматычных сустрэч, падрыхтоўку рэкламна-экспісійных даведнікаў і пуцяводнікаў, фотаальбомаў, плакатаў і ўлетак пра айчыныя помнікі, арганізацыю кіналекторыяў адпаведнай тэматыкі. Да дзейнасці Бюро далучыліся айчыныя навукоўцы, супрацоўнікі ўстаноў адукацыі і краяведы-аматары [15 арк.6-8]. З мэтай распаўсюджвання галоўных мэтай Таварыства і магчымых шляхоў вырашэння праблем захавання гісторыка-культурнай спадчыны члены Бюро выкарыстоўвалі адміністрацыйны рэсурс: для азнаямлення чыноўнікаў з існуючымі праблемамі і магчымымі шляхамі іх пераадолення лекцыі спецыялістаў адбываліся падчас правядзення нарад чыноўнікаў мясцовай улады [16 арк.25-31].

Адным з папулярных накірункаў распаўсюджвання сярод насельніцтва інфармацыі аб гісторыка-культурнай спадчыне з'яўляліся перасоўныя і стацыянарныя фотавыстаўкі. Значная колькасць падобных мерапрыемстваў Бюро ажыццяўлялася разам з музейнымі ўстановамі краіны [1, арк. 1-14; 17, арк.1-9]. Рэгіянальныя музеі часта самастойна выступалі арганізатарамі і месцам правядзення лекцый [5, арк.59-62].

Сярод цікавых мерапрыемстваў у рэгіёнах можна адзначыць тэматычную вечарыну “Помнікі гавораць” ў Бабруйскім аўтамеханічным тэхнікуме, калі спецыяльна для мерапрыемства былі створаны 4 аб'ёмныя макеты помнікаў г.Бабруйска [16, арк.25-31].

Да эфектыўных форм папулярызацыі гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі можна аднесці правядзенне разнастайных конкурсаў. Падобная

дзейнасць судзейнічала музеефікацыі гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Захаваліся матэрыялы аб правядзенні конкурса на лепшы грамадскі музей, што праводзіўся ў 1972 г. Падчас правядзення конкурса ацэньваліся не толькі зборы і культурна-адукацыйная дзейнасць грамадскіх музеяў, але і навукова-фондавая дзейнасць гэтых устаноў: дзейнасць па камплектаванні, ўмовы захавання і экспанавання. Пра ход конкурса распавядалі артыкулы выданняў “Помнікі гісторыі і культуры Беларусі”, “Літаратура і мастацтва”, “Чырвоная змена”, “Знамя юности”, “Зорька” і г.д. [18, арк.150-153]. У конкурсе прынялі ўдзел 603 музея: 84 з іх былі створаны на прамысловых прадпрыемствах, 519 – ва ўстановах адукацыі [2 арк.17]. Як адзначалася ў справаздачы Бюро прапаганды помнікаў толькі за другую палову 1980-х гадоў было праведзена больш за 100 розных конкурсаў [10 арк.37-42].

Сярод рэспубліканскіх СМІ рэгулярна абвешчваліся спаборніцтвы на лепшае асвятленне помнікаў і дзейнасці па іх захаванню. Можна адзначыць выданне рэгіянальнымі выданнямі адпаведных рубрык. Так, у Глускай раённай газеце “Сцяг Радзімы” вялася рубрыка “Гарады, дзе мы жывем”, у якой разказвалася аб гісторыі і помніках гарадоў-райцэнтраў рэспублікі [16 арк.25-31]. З 1970 г. штоквартальна выдаваўся бюлетэнь Таварыства “Помнікі гісторыі і культуры Беларусі”, які распаўсюджваўся праз сістэму “Саюздрук” [1 арк.80-82; 2 арк.134; 14]. Акрамя матэрыялаў непасрэдна пра аб’екты гісторыка-культурнай спадчыны на старонках бюлетэня адбываўся абмен лепшым вопытам работ па ахове, рэстаўрацыі і ўключэнню помнікаў у турыстычныя маршруты [2 арк.119-125].

На працягу 1970-х гг. адбылося 2 фестывалі аматарскіх фільмаў пра помнікі гісторыі і культуры Беларусі. Большасць стужак прысвячаліся падзеям далекага мінулага ці гадам Вялікай Айчыннай вайны. Фільмы пра падзеі далекага мінулага уяўлялі сабою ўнікальны вопыт навуковых пошукаў і адкрыццяў (“Тайны старажытнага Мінска”, “Бярэсце”, “Камянецкі стоўп”) [7, арк.10-21]. Па выніках снежанскага фестывалю 1978 г. лепшай прызналі стужку аматарскай народнай студыі Завода халадзільнікаў Плошча Свабоды

ў г.Мінску” . Цікавымі знаходкамі у плане папулярызацыі помнікаў лічыць правядзенне аўтапрабега пад назвай “Ад помніка да помніка” па маршруце Жабінка – Кобрын – Камянец-Высокае – Брэст [17, арк.1-9].

Актыўная работа праводзілася сярод школьнікаў рэспублікі. Навучэнцы актыўна ўдзельнічалі ў зорна-пошукавых паходах, рабоце грамадскіх музеяў, конкурсах на лепшае сачыненне ці малюнак на адпаведную тэматыку. На працягу 1980-х гг. папулярным стала правядзенне віктарыны “Ці ведаеш ты сваю гісторыю” [10, арк.37-42]. Мясцовыя аддзяленні БДТАПГК звярталіся да кіраўніцтва Таварыства аб неабходнасці заахвочвання лепшых школьных настаўнікаў, актывістаў музейнай справы. Сярод дакументаў фонда захаваліся матэрыялы пра дзенасць кіраўніка музея Чэпаелеўскай СШ Салігорскага раёна В.К.Ванкулевіча [18 арк.129-149].

Калі школьнікі ўдзельнічалі ў пошукавай справе, то студэнты профільных ВНУ (архітэктурны факультэт БП і гістарычны факультэт БДУ) працавалі на правядзенні рэстаўрацыйных работ на архітэктурных аб’ектах [3 арк.43]. З мэтай больш дасканалага вывучэння помнікаў архітэктурны і археалогіі распрацоўваліся тэмы курсавых і дыпломных работ. Студэнты архітэктурнага факультэта актыўна ўдзельнічалі ў конкурсе на лепшы плакат, прысвечаны помнікам мастацтва БССР [4 арк.1]. Лепшыя работы планавалася выдаваць на старонках бюлетэня “Помнікі гісторыі і культуры Беларусі”.

Супрацоўнікі Гродзенскага абласнога аддзялення Таварыства далучалі студэнцкія будаўнічыя атрады да дзейнасці па прапагандзе помнікаў гісторыі і культуры сярод насельніцтва. Так, летам 1975 г. студэнты прачыталі больш за 300 лекцый па тэмах “Гістарычныя помнікі Наваградка”, “Археалагічныя помнікі г.Гродна і іх выкарыстанне ў краязнаўчай рабоце з навучэнцамі” [1 арк.1-14].

Члены Таварыства адзначалі, што помнікі прызначаны для паказу суайчыннікам і гасцям Беларусі, інакш страчваецца сэнс па іх захаванню [2 арк.134; 3 арк.71-72; 4 арк.64;]. З мэтай удасканалення турыстычна-

экскурсійных маршрутаў толькі за 1969 г. свыш 300 тысяч актывістаў Таварыства самі актыўна ўдзельнічалі ў экскурсіях і паходах па месцах ваенна-гістарычных падзей [Спр. 4 арк.10]. Пытанні ўключэння помнікаў у турыстычныя маршруты рэгулярна абмяркоўваліся на сумесных паседжаннях Таварыста і Рэспубліканскага Савета па турызму і экскурсіям. У якасці важнай праблемы вызначаўся разрыў паміж павялічэннем турыстычных плыняў і станам экскурсійна-турыстычных аб'ектаў [3; 11 арк.222-223]. На прыгаданым сумесным пленуме прагучала ідэя (упершыню ў СССР) стварыць і выдаць масавым тыражом для рэспублікі карту-схему помнікаў гісторыі і культуры. Акрамя таго, прапанавалася выдаць і альбом, дзе размясціць фота і кароткую апісальную інфармацыю пра кожны помнік, уключаны ў карту-схему. Захаваліся Пастановы Рэспубліканскага савета БДТАПГК аб стварэнні новых экскурсійных маршрутаў па гістарычных частках гарадоў [5 арк.56-62; 7 арк.28-29]. У 1973 г. па выніках абмеркавання перспектывы рамонтна-рэстаўрацыйных работ на патэнцыяльных аб'ектах турыстычнага паказу згодна на паседжанні Прэзідыума Цэнтральнай рады БДТАПГК для тэрміновай рэстаўрацыі і былі вызначаны замкі ў Лідзе, Міры, Навагрудку, Косаве, Ружанах і Крэве; Сафійскі сабор у Полацку, Слуцкая брама ў Нясвіжы, Былы кляштар у Мсціслаўлі [2 арк.6]. Пастанова Пленума Таварыства №17 ад 6.01.1978 г. прадугледжвала стварэнне новых экскурсійных маршрутаў па гістарычных і прыродных помніках г.Мінска і ваколіц, правядзенне рэканструкцыі помнікаў. Секцыям гісторыі і архітэктуры належала ўнесці навукова абгрунтаваны прапановы па аднаўленню старажытнага Мінскага замчышча VI-XIII стагоддзяў [7 арк. 28-29]. У 1980-х гадах Саветам прафсаюзаў БССР былі распрацаваны схемы турыстычных маршрутаў рэспубліканскага і мясцовага значэння. Адпаведна, кіраўніцтва БДТАПГК выступіла з прапановай распрацоўкі перспектывага (да 2000) плана кансервацыі рэстаўрацыі і рамонта помнікаў, што знаходзіліся ў непасрэднай блізкасці ад папулярных аўтамагістраляў, выступаючы з прапановай адначасовага

прывядзення ў належны стан і пад'яздных шляхоў да патэнцыяльных аб'ектаў турыстычнага паказу [12 арк.49].

Крыніцы сведчаць, наколькі сур'ёзна Таварыства ставілася да пытання захавання і рэстаўрацыі помнікаў археалогіі [20]. На першым з'ездзе БДТАПГК У.Д. Будзько падняў пытанні аховы помнікаў археалогіі. Спадчына старажытнасці актыўна выкарыстоўвалася ў якасці кар'ераў па здабычы пяску або жвіру, дадзены звесткі аб паселішчах каменнага стагоддзя і паселішчаў ранняга жалезнага веку, якія былі знішчаны ў выніку узварвання, пракладкі каналаў і торфараспрацовак (Навасёлкі ў Петрыкаўскім, Востраў у Пінскім, Снітава ў Іванаўскім, Зарэчча ў Бярозаўскім раёнах) [13, арк. 14-16].

Дакументы Таварыства сведчаць, што правядзенне будаўнічых работ рэгулярна ставіць пад пагрозу захаванне помнікаў археалогіі, напрыклад, у Пінску і Слоніме [9 арк.39]. Акадэмічная навуковая супольнасць рэгулярна звярталася да кіраўніцтва Мінгарвыканкама з тлумачэннямі аб неабходнасці даваць дазвол на правядзенні ўсіх земляных работ у сталіцы толькі пасля вывучэння ўчастках археалагамі [8 арк.1-21; 1 арк.47-49]. Дзеля паляпшэння сітуацыі па захаванню помнікаў архітэктуры і археалогіі ў 1977 г. былі распрацаваны і прызначаны для ўстаноўкі знакі-дошкі з указаннем помніка [19 арк. 2; 7 арк.24-25]. Аднак, працэс рухаўся даволі марудна. Гэта акалічнасць спрыяла разрабаванню археалагічных помнікаў у рэгіёнах. Так, у справаздачы па Рагачоўскаму раёну Гомельскай вобласці паведамлялася аб сапраўнай “эпідэміі кладашукальніцтва” на археалагічных помніках без удзелу спецыялістаў [19 арк.87]. Праблема ўстаноўкі знакаў каля помнікаў археалогіі захавалася аж да канца 1980-х гадоў: са створаных яшчэ ў 1981 г. 1800 знакаў да канца 1987 г. было устаноўлена толькі 1216 [10 арк.41].

Вывучэнне архіўнага фонда БДТАПГК дазваляе канстатаваць рэпрэзентатыўнасць матэрыялаў. Захаваўшыся ў складзе архіўнага фонду дакументы сведчаць, што у савецкі перыяд, дзякуючы дзейнасці Таварыства, быў закладзены ґрунтоўны падмурак для захавання і актуалізацыі нашай

гісторыка-культурнай спадчыны: правільна вызначаны асноўныя праблемы і шляхі іх перадолення, створаны “Звод помнікаў гісторыі і культуры Беларусі”, праведзены ці распачаты работы па рэстаўрацыі і добраўпарадкаванню помнікаў, Таварыствам прыкладзены вялікія намаганні па папулярызацыі і музефікацыі айчыннай спадчыны сярод насельніцтва і гасцёў Беларусі.

КРЫНІЦЫ:

1. Беларускі дзяржаўны архіў навукова-тэхнічнай дакументацыі (БДАНТД) Ф.297 “Рэспубліканская Рада дабраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Беларусі” Воп.1уд Спр. 94
2. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 58
3. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 17
4. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 22
5. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 59
6. БДАНТД Ф.297 Воп.3уд Спр. 1
7. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 126
8. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 26 т.1
9. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 50
10. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 249
11. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 212
12. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 199
13. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 1
14. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 107
15. БДАНТД Ф.297 Воп.2уд Спр. 1
16. БДАНТД Ф.297 Воп.2уд Спр. 30
17. БДАНТД Ф.297 Воп.2уд Спр. 48
18. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 56
19. БДАНТД Ф.297 Воп.1уд Спр. 123
20. Пірумян К.С. Организация охраны памятников археологии на территории (1965–1985 гг.): постановка проблемы./ К.С.Пірумян // Вестник Полоцкого университета. - Серия А Гуманитарные науки - №9. - 2017. - С.94-99

Матэрыялы выбітных мінчан, дзеячоў культуры Беларусі, у фондах Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва

Сярод выбітных мінчан шмат дзеячоў культуры Беларусі. Менавіта дзякуючы ім, Мінск стаў такім, якім мы яго ўспрымаем зараз. Каб у гэтым пераканацца дастаткова звярнуцца да жыцця і дзейнасці асоб, якія склалі гонар сталіцы ў XX стагоддзі.

Дакументы дзеячоў культуры складаюць аснову архіўнага збору БДАМЛІМ. Аўтар прааналізавала спіс фондаў архіўнай установы, даведнікі па фондах і вопісы. На аснове праведзенага даследавання і падлікаў была зроблена выснова, што да катэгорыі “фонды выбітных мінчан, дзеячоў культуры” XX стагоддзя, можна аднесці 130 фондаў. З іх фондаў мінчан – асоб, якія нарадзіліся і пражылі ў Мінску - усяго 23. Сярод іх літаратары (Э.Агняцвет, Р.У.Шыловіч), тэатральныя дзеячы (Ю.Арончык, С.Бірыла, У. І.Дзедюшка, С.Станюта, Р.Янкоўскі), оперныя спявачкі (Л.Александроўская, Т.Шымко), мастакі (І.Ахрэмчык, А.Паслядовіч, В.Сахненка, У.Сакалоў), кампазітары (Д.Смольскі, Я.Глебаў, Ю.Семеняка) і г.д. Многія з вядомых дзеячоў культуры нарадзіліся не ў сталіцы, але пражылі у Мінску большую частку свайго жыцця (гэта большасць беларускіх літаратараў), і яны таксама лічылі сябе мінчанамі. Да гэтай групы можна аднесці яшчэ 91 фонд. У асобную групу можна вылучыць і ураджэнцаў ваколіц сталіцы: іх фонды складаюць яшчэ 13 адзінак (сярод іх гісторык М.Ермаловіч).

Адметнай рысай асабістых архіўных фондаў творчых асоб з'яўляецца захаванне ў адным комплексе матэрыялаў аб творчай і грамадскай дзейнасці гэтых людзей разам з тэматычнымі зборамі розных відаў крыніц па шырокім спектры пытанняў.Аналіз архіўных матэрыялаў дазваляе вылучыць некалькі тэматычных груп захаваных крыніц, якія могуць выклікаць цікавасць

гісторыкаў: творчыя матэрыялы дзеячоў культуры, сабраныя імі крыніцы аб гісторыі Мінска і дзейнасці мінскіх устаноў, матэрыялы аб жыцці і прафесійнай дзейнасці выбітных жыхароў сталіцы; матэрыялы аб грамадскай дзейнасці знакамітых дзеячоў культуры; дакументы і матэрыялы аб жыцці і дзейнасці гісторыкаў (у БГАМЛМ знаходзяцца асабстыя зборы М.Ермаловіча і В.Скалабана).

Лагічным падаецца пачаць характарыстыку архіўных збораў БДАМЛМ менавіта з матэрыялаў пра сталіцу. І першым фондам, да якога мае сэнс звярнуцца ўяўляецца фонд Ларысы Пампееўны Александроўскай. Сярод матэрыялаў за 1966 г. захаваліся 3 варыянты машынапісу нарыса нарыса спявачкі “Мы любім свой горад!”. Значная частка нарыса прысвечана першаму дзесяцігоддзю дзейнасці опернага тэатра. Але самыя эмацыйна насычаныя радкі звязаны з уражаннямі Ларысы Аляксандраўны ад становішча ў Мінску ў гады вайны. Радкі, напісаныя опернай прымай, ярка перадаюць уражанні і настрой вяртаўшыхся летам 1944 г. ў сталіцу жыхароў: “...І вось яшчэ ідзе крывавае вайна. Але горад Мінск ужо свабодны. У ім калектыў опернага тэатра ў напаяўразбураным Доме афіцэраў паказвае вызваленаму Мінску оперу “Алеся” і прысвячае гэты твор гераічным дзеянням беларускіх партызан. ...А Мінск разбіты, дымяцца папялішчы. Тэатр, яго партэр, был ператвораны акупантамі ў канюшню, разрабавана нотная бібліятэка, касцюмерная, абутковая. У горадзе няма святла, няма вады, няма цяпла. Але мы любім свой горад і нашае просьба задаволена. У першыя ж дні пасля вызвалення Мінска, з першымі эшалонамі мы вяртаемся ў горад, каб сваімі сіламі, сіламі вялікай любові вярнуць жыццё Мінску, аднавіць спаленае і разрабаванае, залячыць раны. Мінск разам з намі ажывае. Занава будуюцца, выпрацаваны новы генеральны план. Прайшло нейкіх 15 гадоў, і мы стражылы Мінска толькі ў памяці захавалі яго даваенны від.

І як кашмарны сон узгадваюцца дні зыхода з ахопленага пажарам Мінска і ні з чым не параўнальны боль у дзень вяртання. Мы перад фактам

варварскага стаўлення да прыроды. Падпіленыя на тры чверці квітнеючыя фруктовыя дрэвы, спаленыя да комінаў дамы, школы, цэлыя вуліцы і бессэнсоўна знявечаныя тэатры, інстытуты. Не было слёз. Былі сціснутыя да болю кулакі, сціснутыя зубы. Абураныя ад нянавісці вочы, ўглядаюцца. каб ніколі не забыць... І вось Менск жыве! Мінск расце! Мінск будзе яшчэ прыгажэй!”¹

Твораў непасрэдна пра Мінск у асабістым зборы пісьменніка І.Шамякіна не адклалася. Але радкі, прысвечаныя сталіцы можна знайсці ў нарысе “Сінявокая сястра Беларусь”. І гэты пасаж цудоўным чынам дапаўняе нарыс Л.Александроўскай: “І вось Мінск, сталіца маёй рэспублікі. Тут усё новае, маладое, усё велічна. Новыя заводы-гіганты, з канвеера якіх зыходзяць трактары і аўтамабілі, новыя улiцы і плошчы, маладыя паркі. Мінск падняўся з попелу з дапамогай сваіх братоў...”² .

І.Шамякіна падтрымлівае яшчэ адзін класік беларускай літаратуры – І.Мележ. У асабістым зборы гэтага літаратара захаваўся машынапіс з аўтарскімі праўкамі першага варыянта артыкула “Агні над руінамі”, прысвечанага Асінаўскай ДРЭС: “Аднаўляючы, у нас не паўтараюць таго, што было да вайны. Рабочыя, калгаснікі хочуць бачыць свае заводы, фабрыкі, калгасы лепшымі, больш магутнымі і больш дасканалымі, чым да вайны. ... У Беларусі пабудаваны і будуюцца прадпрыемствы, якіх ніколі раней не было ў нас. Асаблівай пашанай у нас карыстаюцца Мінскі аўтамабільны і трактарны заводы. Гэта наш гонар. У будаўніцтве іх бярэ ўдзел увесь народ. У цэхах і карпусах заводаў можна сустрэць хлопцаў і дзяўчат з любога раёна рэспублікі”³ .

Нельга абысці знакавы твор І.Шамякіна – раман “Мінскі напрамак”. У асабістым фондзе пісьменніка беларскамоўныя версіі (урыўкі, агранка, расклейка і машынапіс з аўтарскай праўкай) трох кніг гэтага твора за 1948-

¹ Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛМ) Ф.316 Алесандроўская Ларыса Пампееўна Воп.1. Спр. 156. Арк.1-13

² БДАМЛМ Ф.154 Шамякін Іван Пятровіч Воп.1. Спр.323. Арк. 3

³ БДАМЛМ Ф. 277 Мележ Іван Паўлавіч Воп.1. Спр.151. Арк 1-7

1974 гг. прадстаўлены аж у 26 адзінках захавання¹. У 4 справах можна даследаваць ілюстрацыі да рамана². Акрамя таго, у 16 спраў аб'яднаны пераклады рамана на рускую мову, зробленыя ў 1947-1953 гг.³

Архіўныя зборы кампазітараў, у пэўным сэнсе, не такія багатыя на аўтарскія публікацыі. У іх захоўваюцца ў першую чаргу клавiры вялікіх музычных твораў. Выключэнне ўяўляе кампазітара-песеннік Ю.Семеняка, які напісаў некалькі вакальных твораў пра сталіцу - «Чатыры штыкі над Мінскам» (сл. П. Броўкі), «Мінчаначка-вясняначка» (сл. Э. Валасевіча), «Добры вечар, Мінск вячэрні» (сл. Я. Пушчы), «Мінская песенька» (сл. М. Алтухова), «Мой горад» (сл.А.Бачылы) і інш. У архіве-музеі з твораў кампазітара можна азнаёміцца з клавiрамі кантатаў для смешанага хора «Велічальная Мінску» («Ода Минску», сл. П. Харкова)⁴, «Горад юнацтва» (сл.А.Бачылы)⁵, «Прывітальная Мінску» (сл.Э.Лякермана)⁶ і 3 версіі «Песні пра Мінск»⁷. Між тым, верш П.Панчанкі «Мінск» захаваўся ў фондзе іншага кампазітара - А.В.Багатырова⁸.

Вывучэнне фондаў музычных дзеячаў дазваляе скласці добрае ўяўленне аб дзейнасці канцэртных устаноў горада. У зборах усіх кампазітараў, у тым ліку мінчан Д.Смолькага, Я.Глебава, Ю.Семенякі, адклаліся праграмы канцэртаў у Беларускай дзяржаўнай Кансерваторыі, Беларускай дзяржаўнай філармоніі, Акружным ДOME Афіцэраў, зборных урачыстых канцэртаў, на якіх выконваліся творы кампазітараў. Я.Глебаў пачынаў сваю працоўную дзейнасць як дырыжор і музычны кіраўнік у Беларускім дзяржаўным тэатры юнага глядача. На працягу 1950-1960-х гадоў кампазітар напісаў музычнае суправаджэнне да 20 спектакляў гэтага тэатра. Адпаведна, ў яго асабістым зборы можна азнаёміцца з клавiрамі гэтых твораў,

¹ БДАМЛМ Ф. 277 Воп.1. Спр.1-26

² БДАМЛМ Ф. 277 Воп.1. Спр.596-599

³ БДАМЛМ Ф. 277 Воп.1. Спр.272-287

⁴ БДАМЛМ Ф. 198 Семяняка Юрый Уладзіміравіч Воп.2. Спр.15

⁵ БДАМЛМ Ф. 198 Воп.1. Спр.19

⁶ БДАМЛМ Ф. 198 Воп.1. Спр.27

⁷ БДАМЛМ Ф. 198 Воп.2. Спр.19

⁸ БДАМЛМ Ф. 190 Багатыроў Анатоль Васільевіч Воп.1 Спр. 457 Арк.1-7

афішамі і рэпертуарам гэтай тэатральнай установы. У складзе фонда гэтага кампазітара знаходзіцца і шматстаронкавы беларускамоўны буклет пра Беларускі дзяржаўны тэатр юнага гледача, у якім распавядаецца пра гісторыю тэатра, афіша спектакляў, расказ і фота здымкі пра актёраў¹.

Нажаль, у фондах мастакоў І. Ахрэмчыка і Я.Зайцава не захавалася ні воднага наброска іх твораў, звязаных з роднай сталіцай. Сярод выяўленчых матэрыялаў можна адзначыць толькі 2 фотаздымка ў фондзе Я.Зайцава. Гэты выявы створанага сумесна з І.Ціханавым роспісу “Яўген Анегін” у фазе опернага тэатра, які, нажаль не захаваўся пасля вайны², і фота самага мастака ў фазе кінатэатра “Піянер” пасля завяршэння работ па яго афармленні³.

Матэрыялы збораў дзеячоў культуры захоўваюць звесткі і пра музеі сталіцы. У фондзе І.Шамякіна захаваліся два артыкула пра музейныя установы горада. Гэта аўтограф нарыса “У цэнтры Мінска” пра дом-музей І з’езда РСДРП і машынапіс артыкула “Напярэдадні адкрыцця музея Якуба Коласа”. Почырк у пісьменніка быў непрысты для чытання, таму спыніўся менавіта на артыкуле пра калегу па пісьменніцкай творчасці. Іван Шамякін быў у складзе групы літаратараў, якіх сын Я.Коласа і першы дырэктар музея, Даніла Міцкевіч, запрасіў паглядзець і ацаніць створаную экспазіцыю перад адкрыццём дома-музея для наведвальнікаў. З рукапісу артыкула вынікае, што І.Шамякіну экспазіцыя спадабалася. Але ён, як і іншыя пісьменнікі, быў не зусім задаволены працай мастакоў (Я.Красоўскага, П.Раманоўскага, А.Малішэўскага і І. Ахрэмчыка), адказваючых за выяўленчае афармленне музея. На думку літаратараў мастакі добра перадалі жыццёвы шлях Я.Коласа. Але, па меркаванню пісьменніка, у іх творах адсутнічала тое, што называецца “непамерна высокі крытэрыі ацэнкі твораў”, які браў пачатак менавіта з творчасці Я.Коласа⁴.

¹ БДАМЛМ Ф.276 Глебаў Яўген Аляксандравіч Воп.1. Спр.16 Арк.1-33

² БДАМЛМ Ф.226 Зайцаў Яўген Аляксеевіч Воп.1Спр.1.Арк. 1

³ БДАМЛМ Ф.226 Воп.1Спр.44 Арк. 1

⁴ БДАМЛМ Ф.154 Воп.1. спр.277 Арк. 2

Вывучаючы фонды Л.Александроўскай, даследчыкі даведаюцца, як оперная спявачка і старшыня БТТ актывізавала дзейнасць па стварэнню навукова-метадычнага кабінета з мэтай збору артэфактаў аб развіццю тэатральнай культуры Беларусі, абмеркавання тэатральных пастацовак ў сталіцы і рэгіёнах. Можна лічыць, што такім чынам быў дан старт збору калекцыі будучага Музея гісторыі музычнай і тэатральнай культуры Беларусі¹.

У БДАМЛМ захоўваюцца фонды 2 рэктараў творчых ВНУ сталіцы. Так, матэрыялы аб адкрыцці Мінскага інстытута культуры ў 1975 г. сабраны ў зборы драматурга, кінасцэнарыста і публіцыста А.Л.Петрашкевіча, які быў прызначаны першым рэктарам гэтай ВНУ. Гэта прамовы і фотаздымкі цырымоніі адкрыцця інстытута². У фондзе кампазітара А.Багатырова даследчыкам даступны дакументы аб яго рабоце ў Кансерваторыі³.

Папулярным месцам пакупак у сёняшніх жыхароў беларускай сталіцы застаецца Камароўскі рынак. Лёсу гэтага кутка горада ў дарынкавы перыяд і пра няпростым працоўным будням супрацоўнікаў Акадэміі навук БССР прысвяціў журналіст І.Р.Новікаў сваю жартлівую казку-быль “У шумным балоце”. Камароўскае балота у свой час займала плошчу больш за 200 га .У 1911 годзе па хадайніцтве Мінскага губернскага камітэта па справах земскай гаспадаркі дзеля вывучэння праблем асушвання балотных тэрыторый там стварылі Мінскую доследную балотную станцыю. К 1960-м гадам меліярацыйныя каналы ў выніку дзейнасці водазаборных свідравін апусцелі, раку Пярэспу заключылі ў падземны калектар. З’явіліся новыя жылыя раёны. Менавіта на гэтых зменах прыроднага асяроддзя і гарадской забудовы пры адначасовай неабходнасці захаваць існаванне Мінскай доследнай балотнай станцыі, што знаходзілася ў падпарадкаванні Інстытута меліярацыі і воднай гаспадаркі Акадэміі Навук БССР, і пабудаваў сюжэт І.Новікаў. З казачных

¹ БДАМЛМ Ф.316 Ларыса Пампееўна Александроўская. Воп.1. Спр. 186-Арк.21-27

² БДАМЛМ Ф.450 Петрашкевіч Алесь Лявонавіч Воп.1. Спр.227. Арк. 31-35; Спр.570. Арк.1-13

³ БДАМЛМ Ф. 190 Багатыроў Анатоля Васільевіч Воп.1 Спр. 329 Арк.1-10

герояў твора – толькі чорт. Астатнія – дырэктар доследнай балотнай станцыі М.П.Калечыц, дырэктар акадэмічнага Інстытута В.М.Зубец, Міністр сельскай гаспадаркі С.Г.Скарапанаў – рэальныя асобы¹.

І.Р.Новікаў пакінуў у сваім асабістым архіўным фондзе таксама і падборку інфармацыйна-даведачнага матэрыяла пра развіццё сталіцы і Мінскага аўтамабільнага завода за 1960-1980-я гады². Гэтыя матэрыялы ўяўляюць з сабе нарыс развіцця Мінска з 1067 да пачатку 1980-х гадоў. Аднак, як карэспандэнт газеты "Праўда", ён акцэнтаваў увагу на працэсах развіцця гаспадаркі горада ў перыяд з 1861 па 1917 і на падзеях Вялікай Айчыннай вайны. Між тым, у 2 вопісу асабістага збора журналіста і публіцыста можна азнаёміцца з падборкай артыкулаў менавіта пра развіццё культуры БССР у перыяд з 1957 па 1989 гг.³

Другую групу матэрыялаў складаюць сабраныя фондаўтваральнікамі крыніцы па розных гістарычных перыядах і аспектах жыцця сталіцы і Беларусі. У архіўным зборы мастацтвазнаўцы Палееса Сендера (Аляксандра) Давыдавіча сярод матэрыялаў 6 раздзела захаваліся сапраўдныя гістарычныя крыніцы і зробленыя фондаўтваральнікам выпісы па гісторыі сталіцы з іншых крыніц: 4 ліста выпісаў над назвай "Губернскі горад Мінск" з "Памятнай кніжкі Мінскай губерні 1878 г."⁴; "Гістарычнае апісанне губернскага Мінска за 1878 г."⁵, "Мінулае мінскай гімназіі да 1803 г."⁶, зробленыя ў 1940-1950-я гады гісторыка-краязнаўчыя нататкі пра Мінск у перыяд з 1795 па 1937 гады⁷. У гэтым жа раздзеле аўтар размясціў і 6 лістоў выпісаў з расійскага выдання У.П. Семёнава "Расія. Поўнае геаграфічнае апісанне нашай Айчыны: настольная і дарожная кніга для рускіх людзей. Т.

¹ БДАМЛМ Ф.353. Новікаў Іван Рыгоравіч Воп.2. Спр.45. Арк.1-5

² БДАМЛМ Ф.353. Новікаў Іван Рыгоравіч Воп.1. Спр -229

³ БДАМЛМ Ф.353 Воп.2. Спр.17. Арк.1-31

⁴ БДАМЛМ Ф.382 Палеес Сендар (Аляксандр) Давыдавіч. Воп.1. Спр. 98 Арк. 1-4

⁵ БДАМЛМ Ф.382 Воп.1. Спр 99. Арк. 1-7

⁶ БДАМЛМ Ф.382 Воп.1. Спр 100. Арк. 1-3

⁷ БДАМЛМ Ф.382 Воп.1. Спр 93-95

9: верхняе Падняпроўе і Беларусія” (1905), утрымліваючага сведчанні пра наш горад¹.

Цікавыя матэрыялы датычна сталіцы Беларусі адклаліся ў асабістым зборы краязнаўцы і архівіста В.Скалабана. Будучы ўраджэнцам Слонімшчыны, Віталь Уладзіміравіч актыўную частку свайго жыцця (39 гадоў) пражыў у Мінску. У яго зборы акумуляваны шматлікія копіі гістарычных крыніц, асабістыя даследаванні і публікацыі краязнаўцы, а таксама сабраныя для іх падрыхтоўкі інфармацыйна-даведачныя матэрыялы. У гэтым асабістым фондзе даследчыкі могуць азнаёміцца з копіяй прашэння Мінскага аддзела Беларускага таварыства пацярпелым ад вайны да Старшыні Мінскага губернскага камітэта наконт дапамогі бежанцам² і прачытаць аўтограф артыкула “Як Мінск стаў сталіцай савецкай Беларусі”³.

У асабістых зборах БДАМЛІМ можна знайсці і выяўленчыя крыніцы. Так, у фондзе В.Скалабана захаваліся наборы паштовак ў відамі горада “Горад. Шпацыр. Словы” з фотаздымкамі С.Заскевіч і вершамі пра сталіцу аўтарства А.Кавалеўкага⁴. Сярод паштовак, сабраных В.Скалабанам, маюцца дзве з лагатыпам Беларускага камітэта ІСАМОС, прысвечаныя Міжнароднаму дню помнікаў і гістарычных мясцін з выявамі Палаца прафсаюзаў і Філармоніі⁵. У фондзе сабраны і дакументальныя фотакрыніцы: фотаздымкі першамайскіх дэманстрацый у Мінску ў 1905-1917 гг.⁶; вуліц горада ў 1915-1953 гадах⁷; грамадска-палітычнага жыцця сталіцы ў канцы 1980-х - пачатку 1990-х гадоў⁸.

У асабістых зборах БДАМЛІМ захоўваюцца матэрыялы, якія адсылаюць нас да падзей суролага ваеннага часу. Зразумела, што асноўны комплекс

¹ БДАМЛІМ Ф.382 Воп.1. Спр 101- Арк.1-6

² БДАМЛІМ Ф.500 Скалабан Віталь Уладзіміравіч Воп.1. Спр. 444. Арк.1

³ БДАМЛІМ Ф.500 Воп.1. Спр. 9 Арк.1-29

⁴ БДАМЛІМ Ф.500 Воп.1. Спр. 665. Арк.2-13

⁵ БДАМЛІМ Ф.500 Воп.1. Спр. 665. Арк.21-22

⁶ БДАМЛІМ Ф.500 Воп.1. Спр. 610. Арк. 1-13

⁷ БДАМЛІМ Ф.500 Воп.1. Спр. 651. Арк.1-8

⁸ БДАМЛІМ Ф.500 Воп.1. Спр. 630

дакументаў па гэтай тэматыцы зберагаецца ў НАРБ. Асабістыя зборы ўяўляюць з сабе вузкая тэматычную накіраванасць.

Свой статус горада-героя Мінск заслужыў не толькі як сталіца гераічнай рэспублікі-партызанкі, але і як горад, у якім актыўнае супраціўленне нацысцкім акупантам вялося з лета 1941 па лета 1944 г. Дастаткова цікавыя для спецыялістаў матэрыялы адкляліся ў фондах Э.Скобелева і І.Новікава.

Пісьменнік І.Шамякін у сваім нарысе “Гераізм народа ў Вялікай Айчыннай вайне і сучасная дакументальная літаратура” пазначыў:” Дзіўна па сваім размаху, мужнасці і самаахвярнасці Мінскае падполле. Мы ведаем, што напісаць гісторыю вайсковай часткі яе баёў і славы, нават гісторыю партызанскага злучэння прасцей, чым гісторыю гарадскога падполля на акупаванай фашыстамі зямлі. Са з’яўленнем кніг І.Новікава мы атрымалі яшчэ не поўную, але найбольш яркую і выразную карціну партызанскага падполля горада-героя Мінска”¹. Асаблівасцю комплексу І.Новікавы, з’яўляецца менавіта тое, што ў ім сабраны адразу некалькі відаў крыніц: рукапісы і машынапіс твораў самага І.Р.Новікава, сабраны журналістам даведачны матэрыял, перапіска з былымі падпольшчыкамі і іх роднымі, тэматычныя публікацыі беларускіх і саюзных СМІ. Для маладых даследчыкаў будзе вельмі карысна азнаёміцца з гэтым комплексам.

Як сведчыць прадмова да архіўнага фонда журналіста, у асабістым зборы акумулявана больш за адну тысячу лістоў матэрыялаў па тэме “Мінскае падполле” і больш за 500 лістоў з запісамі для работы над аповесцю “Дарогі скрыжаваліся ў Мінску”. У матэрыялах вопісу 1 захаваліся 343 старонкі рэжысёрскага сцэнарыя телефільма “Руіны страляюць”², 8 фотаграфій кадраў і рабочых момантаў працы над гэтай кінастужкай. У сёмым раздзеле вопісу 1 захаваны 106 фотаздымкаў мінскіх падпольшчыкаў³.

¹ БДАМЛМ Ф.154 Воп. 1. Спр.489. Арк.22

² БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр..214-217

³ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 319-329

Як вынікае з ліста І.Новікава ў рэдакцыю газеты “Праўда” за 1982 г., у 1960-я гады з ініцыятывы і па дазволу загадчыка партархіва С.З.Пачаніна ён далучыўся да дзейнасці па вывучэнню дакументаў аб абставінах і акалічнасцях узнікнення і дзейнасці Мінскага падполля ў 1941-1944 гг. На 6 старонках ліста галоўнаму рэдактару коратка выкладзена гісторыя вывучэння праблемы прызнання Мінскага падполля. З тэксту ліста вынікае, што актыўны ўдзел у пошуках праўды пра Мінскае падполле ледзь не каштаваў І.Новікаву пасады: сярод партыйных кіраўнікоў БССР існавалі сур’езныя разнагалоссі па гэтай тэме. В.І.Казлоў, Р.Н. Мачульскі. П.В.Бельскі, Г.Ф.Пакроўскі паверылі ў інфармацыю нямецкіх правакацыйных дакументаў. Важна адзначыць, што І.Новікаў лічыў сабе не прэзаікам, а аўтарам дакументальнай трылогіі “Мінскі фронт”(“Руіны страляюць ва ўпор”, “Дарогі скрыжаваліся ў Мінску”, “Да світання блізка”) і кінасцэнарыя “Руіны страляюць”. У асабістым фондзе захаваліся варыянты тэкстаў “дарогі скрыжаваліся ў Мінску”, “Бессмяротнасць Мінска”, “Мінск – горад –герой”¹. Галоўнай узнагародай публіцыст прызнаваў тое, што яго творы паўплывалі на прызнанне Мінскага падполля².

Звяртаючыся непасрэдна да матэрыялаў, неабходна адзначыць перепіску аўтара з удзельнікамі Мінскага падполля. У фондзе захавалася яго ліставанне больш чым з 20 былымі падпольшчыкамі: А.Д.Барсуком, І.Н.Дзявойна, Н.В.Красільнікавай, А.Л. Квяткоўскім і інш³. Асобна трэба вылучыць перапіску (12 лістоў) з сынам актыўнага ўдзельніка Мінскага падполля, кандыдата біялагічных навук, дацэнта кафедры параўнальнай анатоміі Я.М.Зубковіча⁴. Адважны патрыёт усяго 4 дні не дажыў да вызвалення сталіцы. У сабраных І.Новікавым матэрыялах захоўваюцца ўспаміны падпольшчыка М.І.Валахановіча аб знаходжанні Я.М.Зубковіча ў

¹ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 14- 19, 43-45, 47

² БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 95. Арк.1-6

³ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. Спр.138-150

⁴ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 108. Арк.1-17, спр. 265

Смаленскім СД, яго апошніх днях жыцця і магчымых абставінах гібелі¹. З перапіскі са сваякамі падпольшчыка даследчыкі могуць атрымаць пэўныя звесткі і пра іншых удзельнікаў падпольнай барацьбы В.С.Дуброўскую, А.В.Вязовіча, С.А.Прылуцкага, М.І.Валахановіча, Л.Ф.Ларыну². З успамінаў сына Я.Зубковіча і мінскіх падпольшчыкаў вынікае, што члены падполля не афішыравалі ў сем'ях сваю падпольную дзейнасць. З лістоў успамінаў можна даведацца і аб тым, што падпольшчыкі нават у жудасных умовах турмы спрабавалі неяк культурна арганізаваць адпачынак сабе і сукамернікам.

Цікавасць І.Новікава выклікала і дзейнасць найбольш вядомых асоб мінскага гарадскога супраціву. У фондзе журналіста асобная адзінка захавання ўтрымлівае перапіску Івана Рыгоровіча з калегамі доктара Я.Клумава і былымі падпольшчыкамі (І.Макарэвіч, У.Мазалеўскі, М.Піліпушка). З успамінаў М.Піліпушка даследчыкі даведаюцца, як прафесар выратоўваў параненых ваеннапалонных у шпіталі, ад падпольшчыка У.Чупецкага – пра тое, аб чым супрацоўнікі Смаленскага СД пыталіся ў Я.Клумава, і як мужны патрыёт-медык падымаў дух і моц іншым падпольшчыкам у турме³. Журналіст вёў перапіску і рознымі Ісая Казінца: у асабістым зборы адклаліся лісты ад М.П.Казінца, Л.І.Ключнікавай. Р.П.Ступельман за 1960-1075 гады⁴. У асобную адзінку захавання сабраны рукапісны матэрыял пра дырэктара Інстытута гісторыі акадэміі Навук акадэміка М.М.Нікольскага⁵. У прыгаданым фондзе знаходзіцца і ліст І.Ігнаценкі, С.Пачаніна і Л.Цераховіча у рэдакцыю газеты “Праўда” з заўвагамі спецыялістаў наконт “Аповесць пра Машу” (пра Марыю Брускіну)⁶.

¹ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 108. Арк.4,11

² БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 108. Арк. 2,2об

³ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 115. Арк 22-29об

⁴ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 111. Арк. 1-13

⁵ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 245 Арк.1-28

⁶ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 248 Арк 1-7

Для навукоўцаў, што вывучаюць антыфашысцкую барацьбу ў Мінску будзе карысна звярнуцца да сабраных у асабістым зборы І.Новікава публікацый розных перыядычных выданняў за 1960-1980-я гады. Па гэтых публікацыях можна прасачыць, як змянялася афіцыйная пазіцыя адносна стаўлення да мінскіх падпольшчыкаў. Перш за усё, гэта вялікі афіцыйны артыкул газеты “Звязда” за чэрвень-ліпень 1960 г. “Аб партыйным падполлі ў Мінску ў гады Вялікай Айчыннай вайны” і нарыс Інстытута гісторыі партыі і Інстытута гісторыі Акадэміі Навук БССР “Аб партыйным падполлі ў Мінску ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941-ліпень 1944 г.). На змест гэтых артыкулаў адносна ролі кіраўніка Мінскага падпольнага гаркама І.Кавалёва паўплывала тагачасная пазіцыя партыйных кіраўнікоў. У падборцы журналіста маецца і экзэмпляр агульнасаюзнай газеты «Известия» за красавік 1974 г. з нарысам М.Матукоўскага “1100 дзён”, які выйшаў напярэдадні ўзнагароджання Мінска званнем горада-героя і прадставіў шырокім колам грамадскасці гісторыю гераічнага супраціву мінчан¹. У матэрыялах 2 вопісу размешчаны артыкулы, падрыхтаваныя І.Г.Новікавым і прафесійным гісторыкам В.С.Давыдавай ў 1989 г. , калі сітуацыя ўжо набліжалася да лагічнага вяртання светлага імя І.Кавалёва ў летапіс Мінскага падполля² .

У асобных адзінках захавання архівісты размясцілі сабраныя Новікавым газетныя публікацыі пра асобных мінскіх пдпольшчыкаў: пра сям’ю падпольшчыка М. Дразда “Кватэра на Заслаўскай”, інтэрв’ю з М.Осіпавай “Мы верылі ў Перамогу”, успаміны ўдзельніка групы “Андрюша” А.Еўстратава “Выбухі ў начы”, “Крок у бясмяротнасць” пра М. Каржанеўскага, “Этап у бесмяротнасць” пра Я. Клумава, “Запоўнены беларускія старонкі” і “Неўлавімы Жан” пра І.Кабушкіна і інш³.

Асобна месца ў падборцы прэсы належыць матэрыялам БДУ. Сярод матэрыялаў СМІ знаходзіцца артыкул у газеце “Беларускі ўніверсітэт” за

¹ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 246-Арк 22-23

² БДАМЛМ Ф.353 Воп. 2. Спр.41

³ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 246; Воп.2 Спр.23

6.5.1971 г. кандыдата гістарычных навук В.Давыдавай “Памятаем назаўсёды” пра жыццё і падпольную дзейнасць Я.М. Зубковіча¹. Захавалася публікацыя Л.Яцэвіча “Вяртанне з неведомасці” пра выкладчыкаў, супрацоўнікаў і студэнтаў юрыдычнага інстытута, убачыўшая свет у студзені 1979 г. Студэнты факультэта журналістыкі перадалі І.Новікаву тры нумары вучэбнай газеты факультэта “Журналіст ідзе на слядах подзвіга”, падрыхтаванай студэнтамі 2-3 курсаў да 25-годдзя вызвалення Беларусі².

Тэма пакарання удзельнікаў злачынстваў на беларускай зямлі таксама цікавіла журналіста. У асабістым комплексе адклаліся дзве публікацыі, якія распавядаюць пра працэсы над ваеннымі злачынцамі : пра паліцыянта А.Д.Грышаткіна і пра працэс ў г.Кобленцы над эсэсаўцамі Г. Хойзерам, Шлегелем, Вільке, Хардерам і інш.³. У гэтай жа справе знаходзіцца рэцэнзія В.Матлі на кнігу-раследаванне амерыканскага юрыста Дж.Лофтуса “Тайна Беларусі” (The Belarus Secret)⁴.

Сярод матэрыялаў прэсы можна знайсці і артыкул газеты “Чырвоная зорка” з успамінамі генерал-палкоўніка К.Правалава аб вызваленні горада “На Мінскім накірунку”⁵. І.Новікаваў вёў перапіску з франтавікамі аб іх успамінах пра баі Мінскам летам 1944 г.⁶ і дэталі аб’яшкоджвання авіябомб і размініравання сталіцы байцамі 877 корпуснага сапернага батальёна 36 стралковага корпуса 31 арміі⁷.

У архіўным зборы заслужанага работніка культуры БССР публіцыста Э.Скобелева аўтарам была адшукана падборка матэрыялаў аб дзейнасці з лютага 1942 па май 1943 г. падпольнай групы М.П.Ананьіна на швейнай імя Крупскай вёскі Малая Серабранка. Гэтая група была арганізавана фотакарэспандэнтам “Камсамольскай праўды” М.П.Ананьіным і рабочымі

¹ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр.246 Арк. 17

² БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 246. Арк 12-20

³ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 246. Арк 6 і 34

⁴ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 246 –Арк.36-39

⁵ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 246-31

⁶ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 166

⁷ БДАМЛМ Ф.353 Воп.1. Спр. 164

швейнай фабрыкі. У ліпені 1942 г. удзел у падпольнай групе бралі ўжо больш за 20 чалавек. Падпольшчыкі псавалі аўчыну, выводзілі са строю швейнае абсталяванне, электраправодку, выносілі за межы фабрыкі скуры і перадавалі іх партызан для пашыву цёплай вопраткі. Адшуквалі і перадавалі партызанам 3-Мінскай брыгады сброю, прадукты харчавання. Вясной 1943 г. група паступова перайшла ў лес і ўлілася ў склад 3-ю Мінскай партызанскай брыгады. Напярэдадні 1 мая 1944 г. удзельнік групы, слесарь Генадзь Герасімовіч, узарваў мост і пусціў пад адхон нямецкі эшалон з ваеннай тэхнікай і боепрыпасамі.

У асобнай справе згрупіраваны ўспаміны М. П. Ананьіна аб зараджэнні і дзейнасці групы, спіс удзельнікаў падполля паселка Малая Серабранка, журналісцкі нарыс аб партызанскай барацьбе “Пяром і фотакамерай”, копіі партызанскай характарыстыкі М.П.Ананьіна за подпісам камбрыга 3-й Мінскай брыгады Р.П. Мысніка, копія пасведчання удзельніка партызанскага руха №0323375 Цэнтральнага раённага савета народных дэпутатаў за подпісам Е.Засадыч¹.

У нарысе “Пяром і фотакамерай” М.П.Ананьін распавядае сваю гісторыю ўдзелу ў руху супраціву на акупіраванай нацыстамі тэрыторыі. Ён працаваў фотакарэспандэнтам на фронце, трапіў у палон падчас баёў пад Вязьмай, потым – канцлагер у Беларусі. У рэшце ён выратаваўся з канцлагеру і далучыўся падпольнай дзейнасці. У нарысе шмат радкоў прысвечана папличнікам па падпольнай барацьбе – Надзеі і Мікалаю Любезным, Мікалаю Нехаю, Якаву Іваноўскаму. Трэцяя частка нарыса ўяўляе з сабе аповяд аб журналісцкай дзейнасці аўтара падчас удзелу у складзе 3-й Мінскай партызанскай брыгады. Міхаіл Пятровіч рэдагаваў баявыя лісткі атрада, рукапісны часопіс “Народныя месціўцы”. У гэтай частцы нарыса Ананьін прыгадаў, як патрызаны сумяшчальні баявую і творчую дзейнасці. Так, у брыгадзе змаглі выдаць, нават на добрай (гербавай – заўвага М.П.Ананьіна) зборнік вершаў партызана Леаніда Амбаха “Партызанская

¹ БДАМЛМ Ф.359 Скобелеў Эдуард Марцінавіч Воп.1. Спр. 113. Арк.1-38

зорка”. У сваім нарысе М.П.Ананьін высока адзначыў ўдзел жанчын у актыўным супраціўленні акупантам. Разам з ім у атрадзе змагаліся настаўніца Марыя Волчек, доктар Надзея Меркуль, а таксама Ніна Грыгор’ева. Аўтар не забыў дапамогу партызанам з боку жыхарак вёскі Рудкава Ганны Міляшкевіч і Марыі Баранавай, якія збіралі і перадавалі ў атрад зброю¹.

Працягваючы гістарычную тэму, у Год гістарычнай памяці лагічна звярнуцца да асабістага фонда Алеся Петрашкевіча. Драматург і публіцыст, кандыдат гістарычны навук, А.Л.Петрашкевіч, будучы ўраджэнцам Талачынскага раёна, пражыў у Мінску 53 гады. Артыкулы, прысвечаныя падзеям Вялікай Айчыннай вайны, адклаліся і ў яго асабістым фондзе. Гэта матэрыял Я.Гарэліка ў газеце “Звязда” аб святкаванні ў Мінску 35-й гадавіны вызвалення рэспублікі і артыкул ў газеце “Вячэрні Мінск” за 1988 г. “Чаму гэта патрэбна жывым”, у якім распавядаецца пра лёсы трох остарбайтэраў².

З 1991 па 1998 г. А.Л.Петрашкевіч з’яўляўся кіраўніком арганізацыйна-метадычнага цэнтра па выданні гісторыка-дакументальных хронік “Памяць” пры Міністэрстве культуры і друку Рэспублікі Беларусь. У архіўным зборы захаваўся вялікі пласт дакументаў па гэтаму кірунку дзейнасці. Адзін з раздзелаў вопісу ўтрымлівае крыніцы, якія адлюстроўваюць арганізацыю выдання хронік, патрабаванні да матэрыялаў, характарызуюць сам працэс падрыхтоўкі хронік. Гэта арганізацыйна-распарадчыя дакументы вышэйшых органаў улады аб арганізацыі выдання хронік³, Палажэнні аб Цэнтры па выданні хронік “Памяць”⁴, планы работ абласных цэнтраў па выданні хронікі “Памяць”⁵, планы-праспекты кніг хронікі па раёнах⁶. У некалькіх адзінках захавання сабраны заўвагі А.Петрашкевіча і экспертаў-гісторыкаў па

¹ БДАМЛМ Ф.359 Воп.1. Спр. 113. Арк.20-30

² БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.833 Арк.2-3

³ БЛАМЛМ Ф. 450 Петрашкевіч Алясь Воп.1. Спр.507-511

⁴ БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.513. Арк.1-9

⁵ БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.515. Арк.1-23

⁶ БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.516. Арк 1-32

асобных тамах “Памяці”¹. Асобны блок уяўляюць метадычныя матэрыялы па падрыхтоўцы выдання. У справах можна азнаёміцца са спісам раёнаў і замацаванымі за кожным раёнам навуковымі супрацоўнікамі Інстытута гісторыі НАНБ, адказнымі за падрыхтоўку асобных кніг², рэкамендацыямі па збору матэрыялаў і напісанню тэкстаў артыкулаў да кніг “Памяць”³. У асобнай адзінцы захавання згрупаваны спіс дарэвалюцыйных выданняў: 525 выданняў на беларускай і рускай мовах і 25 пазіцый на польскай мове⁴. У фондзе захаваліся матэрыялы аб папулярызацыі выдання сярод грамадства: пра арганізаваныя Цэнтрам канферэнцыі, артыкулы і выступленні А.Петрашкевіча і супрацоўнікаў Цэнтра⁵.

У асабістых фондах кампазітараў, артыстаў і тэатразнаўцаў захаваліся шматлікія звесткі і матэрыялы аб тэатральным жыцці сталіцы. Перш за ўсё, гэта фотаграфіі са сцэнамі са спектакляў Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, Беларускага дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Я.Купалы, Рускага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М.Горкага. Гэтыя матэрыялы адклаліся у фондах Л.Аляксандроўскай, С.Станюты, Р.Янкоўскага, сямейных фондах Б.В. Платонава і І.Ф.Ждановіч, С.С Бірылы. У архіўных зборах выбітных артыстаў сабраны публікацыі СМІ аб іх творчасці і дзейнасці тэатральных устаноў, у якіх яны служылі. Так, у фондзе Л.Аляксандроўскай знаходзіцца шмат аўтографаў яе артыкулаў аб дзейнасці беларускіх тэатраў і публікацый СМІ пра творчую дзейнасць спявачкі, яе працу галоўным рэжысёрам Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, пра дні беларускага мастацтва ў Маскве. У асабістым зборы С.С. Бірылы можна пачытаць часопісы “Тэатральны Мінск” за перыяд з 1963 па 1974 г. У гэтым часопісе традыцыйна прадстаўлялі рэпертуар Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, Беларускага дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Я.Купалы, рускага

¹ БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.525-530

² БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.542. Арк 1-21

³ БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.543. Арк.1-63

⁴ БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.546. Арк.1-48

⁵ БЛАМЛМ Ф. 450 Воп.1. Спр.541,548-560

акадэмічнага драматычнага тэатра імя М.Горкага, Беларускаім дзяржаўным тэатры юнага глядача, Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек і Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. У першым нумары за 1974 г. можна азнаёміцца з артыкулам пра Л.П.Александровскую. На вокладках часопісаў можна ўбачыць тагачасную рэкламу пра выстаўкі Дзяржаўнага мастацкага музея БССР, а таксама ГУМ і ЦУМ¹.

Сапраўдным фоталетапісам Купалаўскага тэатра можна назваць матэрыялы асабістых збораў акцёраў, што ў ім сужылі. Стэфанія Станюта нарадзілася ў 1905 г. ў Менску ў сям'і вядомага беларускага мастака М. П. Станюты. Першую ролю артыстка сыграла ў 16 гадоў у п'есе Уладзіслава Галубка «Ганка». З 1932 года і да канца свайго жыцця Стэфанія Станюта прапрацавала ў БелГАДТ імя Янкі Купалы ў Мінску. Яна ўвасобіла на сцэне каля 200 вобразаў. Фотаздымкі аб большасці яе тэатральных роляў адклаліся ў архіўным зборы артысткі. Усяго ў 2 вопісы фонду С.Станюты сабрана 195 адзінак захавання. У зборы артысткі знаходзяцца шмат цікавых дакументаў: дакументы аб адкрыцці БДТ-1, падзяка Томскага шпіталю артыстам БДТ-1 за актыўную шэфскую дапамогу ў 1942 г., праграмы дыпломных спектакляў 23 выпуска БДТМІ (1972 г.), фотаздымкі пра тыдзень беларускага мастацтва ў Маскве ў 1940 г. Акрамя таго, у гэтым зборы сабрана ліставанне артысткі, афіша з фотаздымкамі акцёраў БДТ-1 у 1928 ці 1929 г і шматлікія ганаровыя граматы².

У сямейным фондзе У.І.Няфёда і А.І.Шах-Парон можна азнаёміцца з аўтографамі творча-біяграфічных даведак пра беларускіх акцёраў, падрыхтаваных У.І.Няфёдам падчас сваіх даследаванняў³. У гэтым комплексе матэрыялаў навукоўцы могуць знайсці не толькі цікавыя звесткі аб тэатральным жыцці Мінска. Тэатразнаўца і драматург У.І.Няфёд пэўны час працаваў у Камітэце па дзяржаўных прэміях БССР. Адпаведна, у яго

¹ БДАМЛМ Ф. 238 Бірыла Сцяпан Сцяпанавіч Воп.1. Спр.191. Арк.18-224

² БДАМЛМ Ф.283 Станюта Стэфанія Міхайлаўна Воп.1.Спр.65-Арк.1; Спр.91 Арк.1-2; Спр.92 Арк.1-4; Спр.125 арк.1.

³ БДАМЛМ Ф.471. Воп.1. Спр.43 Арк.1-66

асабістым зборы адклаўся цэлы пласт дакументаў, прысвечаных гэтаму кірунку дзейнасці. Так, даследчыкі могуць вывучаць арганізацыйна-распарадчую, пратакольную і іншую справаводчую дакументацыю аб дзейнасці па прысуджэнню Дзяржаўных прэмій у галіне архітэктуры, літаратуры і мастацтва¹.

Яшчэ адна цікавая для гісторыкаў група матэрыялаў у гэтым фондзе звязана з даследаваннямі У.І.Няфёда пра дзейнасць трупы І.Буйніцкага. У архіве можна прачытаць яго перапіску за 1958-1973гг з удзельнікам трупы З.І.Абрамовічам аб яго працы з І.Буйніцкім і сумеснай з У.Няфёдам працы над даследаваннем мастацтвазнаўцы². У свой час да даследчыка па парадзе З.Абрамовіча звярнулася дачка І.Буйніцкага ад другога шлюбу Я.І.Шчэпаньская з просьбай распавесці ёй пра бацьку. Я.Шчэпаньская мала ведала пра дзейнасць свайго выбітнага бацькі з прычыны сямейных непрыемнасцяў. У фондзе знаходзіцца іх перапіска за 1973-1975 гады³.

Даследуючы асабістыя фонды, можна зрабіць выснову, што чым больш рознаспектнай была працоўная творчая і грамадская дзейнасць фондаскладальніка, тым больш тэматычных кірункаў утрымліваюць матэрыялы фонда. Так, фонды Л.Алекسانдроўскай, Я.Глебава, М.Танка, В.Скалабана, І.Мележа і Б.Платонава дазваляюць атрымаць інфармацыю аб дзейнасці дэпутатаў мясцовых Саветаў і Вярхоўнага Савета БССР. У зборы І.Мележа можна даследаваць 60 лістоў выбаршчыкаў свайму дэпутату і 40 лістоў дэпутата Вярхоўнага Савет БССР І.Мележа - адказы выбаршчыкам і запыты ў розныя інстанцыі⁴. У фондзе Л.Алекسانдроўскай захаваліся матэрыялы аб дзейнасці Беларускага тэатральнага таварыства.

Такім чынам, асабістыя фонды дзеячоў культуры БДАМЛМ утрымліваюць сведчанні і дазваляюць праводзіць даследаванні па самых

¹ БДАМЛМ Ф. 471 Няфёд Уладзімір Іванавіч. Воп. 1. Спр. 201

² БДАМЛМ Ф.471. Воп.1. Спр.130 Арк.3-12

³ БДАМЛМ Ф.471. Воп.1. Спр.134 Арк.1-18

⁴ БДАМЛМ Ф. 277 Воп.1. Спр 461-468

розных тэмах датычна жыцця сталіцы і краіны, развіцця культуры і творчай дзейнасці прадстаўнікоў гэтай сферы.